

ERDÉLYI PROTESTÁNS KÖZLÖNY.

EGYHÁZI ÉS ISKOLAI HETILAP.

III. ÉVFOLYAM.

KOLOZSVÁRT, AUGUSZTUS 7, 1873.

136—32. SZÁM

Megjelenik minden csütörtökön egy iven. — **Előfizetési** ára egész évre 6 frt., félévre 3 frt., negyedévre 1 frt. 50 kr. — **Szerkesztőségi** iroda — hová a kéziratok és előfizetések **bérmentve** küldendők: külmagyarulca, 16 sz. —

A konvent szervezetének indokai.

(Kovács Albert beszéde, melyet a ref. egyház konventjén tartott a szervezeti kérdésben. A gyorsírók jegyzése nyomán.)

(Folyt. és vége.)

5) Kiválóan ismerteti a régi konvent hatáskörét az: hogy minő állást foglalt el az összes közép és felsőbb iskolák irányában. A konvent többször kinyilatkoztatta, hogy ő az iskolák főfelügyelője, hogy az iskolák nem egyik vagy másik kerületé, vagy gyülekezeté, hanem az egész ref. egyházé; többször felkivánta azok számadásait, vagyoni kimutatását, sat. Pl. az 1821-ik márciusi konvent j.-könyve 22 száma így szól: „Azon kérdéseknek pedig, melyek magukat a debreceni iskolára nézve előadták, megvizsgálása, mivel valamint a többi anya-iskolák, úgy a debreceni is, sem nem egyedül a debreceni ekkleziáé, sem nem a Tiszán-túl levő szuperintendenciáé, hanem az egész országban helyeztetett hely. vallás-tételt tartó ekkleziáké... a legközelebbi in facie loci tartandó konventre halasztatik.“ Ezen konv. meg is tartatott még azon 1821-ik év októberében, s a j.-könyv 20-ik száma alatt e tárgyra vonatkozólag ez áll: „Azon junál fogva, melyet magának ezen general konvent az ország minden vallásunkbeli iskoláira nézve kétségen kívül fentartott, kivánta ezen hibák orvosoltatása végett meghatározni azt, hogy: 1) állitasson egy senatus skholastikus, vagy is direkcio skholastika, sat. 3) Ha valamely profeszszor hivatalát elhagyni akarná, azt félesztendővel előjárójának jelenteni, köteleztessen. 5) A profeszszorok hívása iránt a nemes debreceni ref. ekkleziával tett egyezés szorossan megtartasson (t. i. a tiszán-tuli szuperintendencia részéről; az a mit alább említeni fogok.) 6) Azon illetlen és helytelen szokás pedig, mely szerint a debreceni ekkleziia eddig a profeszzorokat minden esztendőben marasztotta, tökéletesen eltöröltessen.“ Az 1825-ik szeptemberi konv. j.-k. 3. sz. szerint a helytartótanács kérdést intézett az egyházhoz, hogy „iskolákra leendő felvigyázás

végett, nem kívánnak-e egy generalis inspektort ki nevezni?“ erre azt felelte a konvent: „az iskoláinkra való felügyelet gen. konventünk által gyakoroltatván, generalis inspektorra szükségünk nincs.“

Különösen kiterjesztette felügyeletét és befolyását a papnöveldekre, mint az egyház legfontosabb intézményére. Az 1822-iki februári konvent a jegyző-könyv 2. száma szerint „az ország minden iskolái iránt fenlévő törvények fő jussánál fogva,“ úgy intézkedik a debreceni theologiae profeszszorok választásáról, hogy az ürességbe jött helyre mindenik szuperintendencia kandidáljon egyet, s ezek közül válaszszon azon tiszán-tuli egyh. kerületi és debreceni férfiakból álló vegyes bizottság, mely akkor állitattott fel a konventen, s maig is fennáll. Hasonlókép, az 1840-iki szept. konv. j.-k. 8. sz. szerint, Kecskemét folyamodván, hogy főiskolai rangja elismertessék, s a szuplikációra a többi főiskolához hasonló jogot nyerjen, megnyerte kérését, „oly hozzátétellel, hogy ezen-tul a kecskeméti kollegiumban is a hittudomány tanitók választása a több kollegiumokban eddig is gyakorolt mód szerint mind a négy főtisztelendő egyházkerületek előleges befolyásával történjék.“ Sőt, arra is van eset, hogy az evangélikusokkal közös konvent intézkedett a papnöveldek ügyében, pl. 1804. febr. közös konv. 4. sz. alatt elrendeli az egyházi jog tanítását. Gondoskodott a konvent arról is, hogy a papi szigorlatok mindenik kerületben egyformán tartassanak, még pedig az 1813-iki szeptemberi konvent j.-könyve 13. száma szerint oly sajátos részletességgel, hogy a kándidatusok vizsgájára kérdéseket szerkesztett az összes theol. tudományokból, s e kérdések egy példánya most is megvan a levéltárban.

Ennyire ment a konvent főfelügyelete az iskolaügyben, a minél az előterjesztett javaslat bizonyára jóval kevesebbet kíván.

De, nem fárasztom tovább a t. közgyűlés becses figyelmét ily száraz tények unalmas felsorolásá-

val. Csak egy adatot, egy ténnyt említek még, mely a konvent jegyzőkönyveiben sehol sincs megírva, s épen ez által egy magára olyan erős, mint a felsoroltak, és az azokhoz hasonló nagy számuak, melyeket meg nem említettem, együttvéve. E tény az, hogy sehol a régibb konventek jegyzőkönyveiben nincs említés arról, hogy a konvent csak barátságos eszme-csere volna, hogy intézkedéseit köteles volna a kerületekhez fölbbezní, hogy ezektől a jóváhagyást kinyerje. Semmi se mutat arra, hogy az 1867-ikihez hasonló eljárás követetett volna a konvent és kerületi gyűlések közt; ellenkezőleg, a konvent a maga megállapodásait alkalmazkodás és végrehajtás végett, közli a kerületekkel pl. ilyen záradékokkal, 1823. szeptemberi konv. j.-könyve 9. sz. alatt; „tudományul vétetik, s a szükséges alkalmaztatás végett mind a négy szuperintendenciáknak, megküldetni rendeltetett.“

Egyetlen egy esetet említenek a jegyzőkönyvek, hogy a kerület tiltakozott a konvent intézkedése ellen. Ugyanis, az 1822-iki, szeptemberi konvent állandó elnökül megválasztotta Péchy Imrét; de a tiszán-inneni püspök még a gyűlésen kifogást tett az elnökség állandósítása ellen, mivel az előtt, a budai 19-kánon értelmében, az elnököt minden gyűlés újra választotta a főgondnokok közül. Azonban, a konvent sem az ő kifogását, sem a tiszán-inneni kerület későbbi felírásait az 1823-iki szeptemberi konv. j.-könyve 11 száma és az 1824. szeptemberi konv. j.-könyve 5 száma szerint, figyelembe nem vette. Péchy meghalván, az 1841-iki szeptemberi konvent gr. Teleki József, tiszán-inneni főgondnokot választotta meg elnökül, ismét állandólag. Ő a választást elfogadta, de mint a tiszán-inneni kerület főgondnoka kijelentette, hogy azon kerület most is, mint 1823-ban, ohajtja, hogy az elnökök évenként változzanak. Köztudomásu dolog, t. közgyűlés, hogy ezen protestációnak és ohajtásnak mind e mai napig nem lett sikere, mint nem volt hajdan a vármegyék protestációinak az ország ellenében.

Ezen egy adathoz hasonló nincs több a konvent jegyzőkönyveiben 1822-től 1841-ig.

Egy adat van arra is, hogy a konvent tagjai az akkori kuriatim szavazási mód mellett megállapodni, maguk közt nem tudván, az ügyet nem a kerületekhez, hanem a felsőbbhelyekre appellálták az 1821 októberi konv. 16. sz. több tagja azon okból, „mivel a debreceni ekklézsia már a néhai Sinay Miklós idejében is az egyenletlenség kovászának nevezetett“ s most is onnan indult a lárma: elrendelni kívánta,

hogy az ujonnan választandó püspök ne lakhassék Debrecenben. Ennek a két dunai kerület ellenmondván, a két tiszai a kormányhoz fölbbezzett.

Egyes pontoknál fordul elő olyan intézkedés, hogy azon tárgy megvitatás és véleményadás végett leküldetik a kerületekhez, de mivel ez az illető pont-ra nézve különösen ki van téve, épen azt bizonyítja, hogy a többire nézve kerületi vitatásról szó sem volt. Ilyen átküldés és vélemény-kérés az evangélikusokkal szemben is gyakran történt, s történik most is akárhányszor a kerületi gyűlés és traktusok, sőt az egyes gyűlekezetek irányában is a nélkül, hogy valakinek eszébe jutna, a kerületi gyűlést nem tartani felsőbb hatóságnak, hanem csak a traktusok barátságos eszme-cseréjének.

Ezen történelmi adatok t. közgyűlés, világosságot vetnek arra, hogy milyen volt a konvent hatás-köre 1848 előtt, és épen nem azok mellett bizonyítanak, kik úgy vélik, hogy a konvent egyházunk szervezétébe beillesztve, soha sem volt. A régi konvent ép azon municipalis alapon volt szervezve, mint a régi országgyűlés, követei ép úgy utasítással voltak el látva, mint az országgyűlésiek; de megállapodásait épp úgy nem terjesztette a kerületek újabb megvitatása alá, mint az országgyűlés nem a maga törvény-cikkeit a vármegyék jóváhagyása alá.

És ezen adatok megfelelhetnek egyszersmind azon kérdésre is: hogy van-e joga a konventnek, önmagát zsinat nélkül újra szervezni? E kérdésre egyházunk még 1860-ban is „igenel“ felelt; hiszen, egyházunk egész mai szervezete, alapjától a tetejéig, az 1860-ki debreceni konvent határozatán alapszik. A mihez jogunk volt 1860-ban zsinat nélkül, ahhoz jogunk van 1873-ban is.

És ezzel áttérhetek a harmadik kérdésre: hogy milyen legyen jövőre a konvent szervezete és hatásköre?

Kétségtelenül állott a bizottság előtt, hogy a konvent mostani alakjában nem helyes képvisellete a magyar ref. egyháznak, és épen innen származott 1848 után a bizalmatlanság hatásköre iránt. Ugyanis, az 1848-iki események teljesen átalakították a képviseltetésről századokon át fennállott jogi felfogást az országos ügyekre nézve. Addig a parlamentben a municipiumok, mint erkölcsi személyek, voltak képviselve, a 48-iki országgyűlés proklámálta, hogy a jog az egyéné, s azóta országgyűlésünk az egyéni képviselét alapján áll fenn. Ez a felfogás szükségkép át-

hatott a protestáns egyház terére is, mely alkotmányát mindig öszhangzásban szereti tartani az államalkotmányával. Most már az lett volna a feladat, hogy az egyház, meghagyván konventjének régi hatáskörét, alakítsa át annak régi municipalis szervezetét az újabb jogi fogalmak szerint; de e helyett mind e mai napig meghagyta régi szervezetét; ellenben, átalakította annak hatáskörét — semmivé. Megengedem, hogy az első eljárásra az idő és alkalom hosszasan hiányzott; de ha meg vagyunk győződve, hogy az egyház egységének érdekében konventre szükségünk van; és ha hiszszük, hogy annak újra szervezéséhez jogunk van: akkor kötelességünk, azt olyanáná szervezni, a mint létező szükségünknek és fennálló viszonyainknak legjobban megfelel.

A bizottságnak e tárgyra vonatkozó nézetét azon szabály-javaslat foglalja magában, mely itt már felolvasatott. Ezen javaslatban új csak egyetlen egy pont, t. i. a képviseltetés aránya; minden egyéb pontja részint a konvent régi jegyzőkönyvein, részint egyházunknak az alsóbb közegekben tényleg fennálló szervezetén és intézményein alapszik: tehát, szilárd történelmi alapon; s épen azért, bővebb indokolása fölöslegessé válik. Ellenben, az új pontra nézve el kell mondanom, minő elv vezette a bizottságot.

T. közgyűlés, a képviseltetésnek két elve ismeretes. Egyik a municipalis, a mely szerint szervezve van most a konvent, és szervezve volt 1848 előtt a magyar országgyűlés; a másik az egyéni elv, a mely szerint szervezve van mostani országgyűlésünk. Kétségkívül, igen tetszetős gondolat és igen szépen lehetne mellette szónokolni, hogy valamint az ország alkotmánya az egyéni jog alapján áll fenn, akkint alakíttassék át a konvent szervezete is anynyival inkább, mivel ez épen ősprtestáns principium s a protestántizmusból ment át a modern államok életébe; de t. közgyűlés, a bizottság úgy vélekedett, hogy nem azért küldetett ki, hogy valamely szép theoretikus elvet részletezzen, hanem hogy a gyakorlati élet számára dolgozzék, és így az egyházban tényleg fennálló viszonyokat figyelmen kívül nem hagyhatta. A mi egyházunk alkotmánya még ez idő szerint a gyülekezeti elven alapszik: minden gyülekezet egy erkölcsi személyt képezvén. Ezen elven alapszik a tractusok és kerületek szervezete, s ezt figyelembe kell venni a legfelsőbb forum szervezésénél is, mert nem mutatkozik célszerűnek most, egy egészen új elv inaugurálása által oly nagy mérvű változtatást eszközöl-

ni, mely rövid idő alatt egyházunk egész szervezete lényegesen visszahatna. De másfelől, lehetlen mellőzni az újabb jogi felfogást; sőt ennek bizonyos határig való felvétele által elő kell készíteni az utat egyházunk szervezetének az állam alkotmányával öszhangzásba hozatalára. Tekintetbe vette tehát a bizottság egyházunknak részben még mindig municipalis szervezetét, s ennek adott kifejezést az által, hogy a kerületi elnökök t. i. a püspök és főgondnok, hivatalaiknál fogva, legyenek a konvent tagjai. Ezen intézmény tényleg fennáll az alsóbb forumoknál is; ott is mindenik hatóságban a közvetlenül alatta állónak elnökei, hivatalaiknál fogva, szavazattal bírnak. A választott képviselők arányánál tekintetbe vette a bizottság egyfelől a gyülekezetek számát; másfelől a lelkek számát, s e kettőnek kombinációjából kerültek ki azon számok, melyeket a bizottság a kerületek képviseltetésének arányára nézve javaslatba hozott.

T. közgyűlés, a bizottsági dolgozat többi pontjának részletes indokolását fölöslegesnek tartom a már kifejezett ok miatt; s nincs egyéb hátra, mint kérésem a t. közgyűlést, hogy javaslatunkat a tárgyalás alapjául elfogadni méltóztassék.

A konvent szervezete és hatásköre *)

(A gyorsírók feljegyzése után.)

I. Szervezete.

1) A konvent a magyarországi református egyház öt kerületének egyetemes közgyűlése.

2) Tagjai: hivataluknál fogva, mindenik egyházkerület püspöke és főgondnoka, — az erdélyi egyházkerületből, mint ilyen, a világi főgondnokok egyike. Választás által, tekintettel részben a gyülekezetek, részben a lelkek számára: a dunán-túli kerületből 6, a duna-mellékből 6, a tiszán-inneniből 6, a tiszán-túliból 14, az erdélyiből 8 — fele részben egyházi, fele részben világi képviselő.

3) A konventi képviselőket a különben is képviseleti alapon álló egyházkerületi közgyűlés választja szavazattöbbséggel, három évi idő tartamra. Uti költségeikről s napdijaikról illető egyházkerületeik gondoskodnak.

4) A képviselők az egyházkerületektől egyenes utasítást ugyan nem kapnak; azonban, minden egyházkerület, irányadás végett, a konventen tárgyalásra kitűzött fontosabb ügyek felett nézeteit kifejezheti.

5) A konvent kettős elnökségét a jelenlevő püspökök és főgondnokok közül szabadon választja, három évi időtartamra.

6) A konvent a maga jegyzőjét három évre szabadon választja.

7) Az egyetemes egyház pénzeinek kezelésére nézve a konvent intézkedik, s utasítást állapít meg. Minden

fizetés a végrehajtással megbízott elnök utalványára történik.

8) A konvent üléseit illetőleg mind az időre, mind a helyre nézve, esetről-esetre maga a konvent intézkedik.

II. Hatásköre.

9) A konvent a magyarországi református egyház legfőbb kormányzó és igazgató testülete, s mint ilyen, jogosítva van, az egyetemes ref. egyház nevében és tekintélyével szólni.

10) Képviselet a magyar ref. egyházat mind az állam, mind a többi vallásfelekezetek irányában minden oly ügyben, mely az egyházat egyetemesen érdekli. Azonban, az egyes egyházkerületek autonómiája jövőben is teljes épességben fentartandó, minél fogva azon ügyek, melyek az egyházkerület belügyéhez tartoznak, konventi intézkedésnek tárgyát nem képezhetik.

11) Az egyház törvényes jogait bárhonnán jöhető megtámadás ellenében védelmezi.

12) Intézkedik azon egyes sérelmi ügyekben is, melyeket a kerületek közgyűlései önkint felterjesztenek.

13) Mint legfőbb közigazgatási testület örökdió a fölött, hogy az egyház kultusában és szervezetében az egyöntetűség és a protestáns jellem fentartassék.

14) A felső-, közép- és népiskolákról az egyes egyházkerületek a konventnek évenként jelentést tesznek, s a mennyiben célszerű intézkedéseket életbe léptetni, látva szükségesnek, azokra az egyes egyházkerületeket figyelmezteti.

15) Örökdió azon közpénztárak és alapítványok felett, melyek az egyetemes református egyház tulajdonai, akár a hazában, akár a külföldön legyenek.

16) Segélyezését eszközli azon szegény gyülekezeteknek és népiskoláknak, melyeknek fentartása az egyetemes egyház érdekében szükségesnek bizonyul.

17) Közpénztára javára akár önkintes, akár bizonyos kulcs szerint meghatározott adakozásra hívhatja fel az ország összes református lakóit; de új teher kivetésénél az egyházkerületek beléegyezését kinyernie szükséges.

18) Intézkedik minden oly közigazgatási, vagy peres ügyben, melyet valamelyik egyházkerület közgyűlése ide felterjeszt, vagy fölebbez.

19) Ezen szabályzat 17-ik pontjában fentartott eset kivételével, a konvent végérvényesen intézkedik minden hatáskörébe tartozó ügyben.

Jegyzés. E javaslat törvénynyé válására nézve azt határozta a konvent, hogy véleményezés végett küldessék le az egyházkerületek közgyűléséhez. A kerületek felhívának, hogy véleményüket még ezen év folytán tartandó őszi közgyűléseik alkalmával tegyék meg, s azonnal küldjék be a konvent elnökéhez. Mihelyt a vélemények a kerületektől beérkeztek, az elnök haladéktalanul hívja össze a most elnapolt konventet ülési folytatására. A konvent, a kerületek megjegyzéseinek figyelembe vételével, véglegesen megállapítja a szabályzatot, s még azon üléséből az új alapon összehívja a konventet.

Az igazgató-tanács üléseiből.

Kolozsvártt, július 28, 1873.

Elnök, főt. Nagy Péter, püspök. Jelen voltak: Ince Mihály, dr. Kolozsvári Sándor, Szabó Ádám és Bodor Antal, h.-titkár.

1) A tanügyi bizottság beadja a sepsi-szt.-györgyi tanoda szervezése iránt a rikán-belői egyházmegyék és a tanodai előjáróság együttes munkálatára vonatkozó véleményét, mely szerint az érdekelt 5 rendes és 2 segéd-tanár díjazását a tanoda anyagi körülményeinél fogva a szándékolt módon csaknem kivihetetlennek, egy előkészületi osztály felállítása mellett a 4 elemi osztály eltörlését céliránytalannak tartva: az eddigi rendszer mellett, most egyelőre még egy rendes tanári hely felállítását véleményezi. A vélemény elfogadtatik és ajánlattal a tanodai előjáróságnak leküldetik, s a f. évi egyházkerületi közgyűlés elé terjesztetik.

2) Demeter Sámuel volt hidvégi lelkész aa. kéri, hogy a hidvégi dézma-kárpotlásból a megállapított $\frac{1}{3}$ -ad arány helyett $\frac{1}{2}$ arányban részeltessék és a még ki nem adott rész utalványoztassék. A 15 évvel ezelőtt kiállított és meg nem erősített kimutatás alapján meghatározott részese-dési arány meg nem változtatható s így a kérelemnek hely nem adatik.

3) Főt. Nagy Péter püsp. aa. előterjeszti az egyh.-köz-ségek segély-kéregetésének engedélyezése és a kéregetés módozata szabályozása iránti véleményét. Ajánlattal a folyó évi egyh.-kerületi közgyűlés elé terjesztetik.

4) A közlekedési miniszter ur tudatja, hogy a törvény újabb intézkedéséig a számadó gondnokokat a közmunka alól nem oldozhatja fel; azonban, érvényben tartja a volt főkormányzásoknak 8383—865 sz. a. kelt körrendeletét, mely szerint nagyobb egyh.-köz-ségekben két egyházi és egy harangozó, valamint a lelkészek és tanítók személye és a lelkészek azon előfogatai, melyek hivatalos utjakra szükségesek, a közmunka alól fel vannak mentve.

5) A makkfalvi székely nemzeti iskola gondnoksága tudatja, hogy az első tanítói helyre Felméri Mihály választott meg. Helyeslő tudomásul vétetik és a második tanítói állomásra a pályázat kiírása iránti intézkedések megtételére utasítottatik.

6) Ugyanezen iskola részére b. e. br. Weselényi Miklós által tett alapítványnak 1871 július 1-től hátralékos kamatai befizetésére az illetők felhívának.

7) A szil.-szőlőnoki egyh.-megye közgyűlése ajánlattal felterjeszti 8 lelkész kérelmét, hogy a dézma-kárpotlási kamatok a közeli kir. adó-hivataloknál utalványoztassanak. Ajánlat nélkül, a folyó évi egyh.-kerületi közgyűléshez terjesztetik.

8) Az erd. ágostai főkonzisztorium, pártolás végett, megküldi a házassági ügyek bélyeg-illeték alá vetése ellen az országgyűléshez intézett felterjesztését. Áttétetik a folyó évi ker. közgyűléshez.

9) A m.-gyerő-monostori, iskola-tanítói, olsó- és fel-

ső-sófalvi második iskola-tanítói díj-levelek, a folyó évi ker. közgyűlés jóváhagyása reményében, megerősítetnek.

10) Bejelentetik, hogy b. eml. Alsó Zsigmondné hagyatéka a végrendelet értelmében tárgyalatott. A hagyományos egyh.-községek értesítetnek.

11) T. Szarvadi Károly folyamodik az egyh.-kerületi pénztárnokság iránt. Ajánlattal a folyó évi egyh.-kerületi közgyűlés elé terjesztetik.

12) A szil.-szőlőnoki egyh.-megyei közgyűlés kéri, hogy a több helyütt elterjedt] khólera járvány miatt, az egyh.-megyei képviselők, különösen a lelkészek a folyó évi egyh.-kerületi közgyűlésen való megjelenésben gátolva levén: a folyó hó 17-re összehívott ker. közgyűlés halasztassék el. Az egyh.-megyei közgyűlés nézetét osztva, a gyűlést összehívó állam-gondnok ő nmltga a kérvényről értesítetik.

— Ezekon kívül előadatott még 34 ügydarab. —

Kolozsvátt, augusztus 3-án, 1873.

Elnök, főt. Nagy Péter, püspök. Jelen voltak: Ince Mihály, Dr. Kolozsvári Sándor, Szabó Ádám és Bodor Antal, h.-titkár.

1) A kultusz-miniszterium megküldi a sófalvi Ilyestvérek által Székes egyh.-község és részben a m.-vásárhelyi tanoda részére átadott 400 frtra vonatkozó helyben hagyott alapítvány-levelet. Kedvező tudomásul vétetik és az illetőknek másolatban leküldetik.

2) A kiküldött bizottság beadja a sz.-kereszturi leány-iskolára vonatkozó jelentését. A tett intézkedések helyeslőleg tudomásul vétetnek és a bizottsági elnök megtalál-

tatik, hogy az iskola tőkéről kiállított 1075 frt. 28 kr. összeg kötvényeit adja át az egyh.-község előljáróságának és terjeszsen fel egy kimutatást az iskola vagyonáról, hogy miből állott az kezdetben s miből áll jelenleg.

3) A hunyadi iskolának az állam részére leendő átadása: nem engedtetik meg, mivel sem az egyh.-község vagyoni kimutatása, sem az átadandó vagyon összeírása, leltára stb. nem terjesztetett fel; az ügy egyidejűleg áttétetik a folyó évi ker. közgyűléshez.

4) A mikeszászi egyh.-község kárpotlási kamatai 1870 évi július 1-től kezdve, a lelkész részére $\frac{2}{3}$ -ad, a tanító részére $\frac{1}{3}$ -ad arányban utalványoztattak.

5) A hidalmási templom befejezésére szükségeselt 1610 frt. 50 kr. kárpotlás kamataiból utalványoztatik.

6) A sz.-udvarhelyi tanoda előljárósága kéri a rákosi udvarból járó évenkénti 100 kalangya gabona megváltásául az erd. keresk. hitelbank által felajánlott 2000 frtos urb. papírt elfogadni. A megváltás elvileg helyesletetik, a megváltási összeg 3000 frt. urb. kötvényben állapittatik meg.

7) A sepsii egyh.-megye közgyűlése kéri, a hidvégi egy-községi oszpora megváltása iránt kelt határozatát megerősíteni. A folyó évi egyházkerületi közgyűléshez terjesztetik, roszaltatván, hogy a megerősítés bevárása előtt fogantatosítása iránt intézkedések tétettek.

8) Felterjesztetik a sepsii egy.-megyében másodsor megintett felekezeti iskolákra vonatkozó jelentés. A kultusz-miniszteriumhoz felterjesztetik.

— Előadatott ezeken kívül még 15 ügydarab. —

Bodor Antal,
h.-titkár

TÁRCA.

A halál-büntetésről.

(Die Todestrafe, vom Standpunkt der Religion und der theologischen Wissenschaft. Eine von der haager Gesellschaft zur Vertheidigung der christlichen Religion, gekrönte Preisschrift, von A. Bitzius. Pfarrer in Twam Canton, Bern. Leyda. D. Noothoven van Goor. 1870.)

(Folytatás és vége)

A moralis bizonyítékot két különböző uton szokták föllálitani; vagy azt mondják, inkább a jogászokkal: a gyilkos halála egyetlen megfelelő elégtétel a gyilkosságért; vagy inkább a bölcselkedő theologusokkal: a gyilkosság a legnagyobb bűn, a halál a legnagyobb büntetés, tehát a gyilkosságot csak halállal lehet igazán büntetni; így a büntetésben rejlő igazságosság kívánja a halál-büntetést. De az „igazságosság“ fogalmára nézve a moralista eltér a jogásztól. Mert mi „igazságos,“ a jogász szerint? Az a bíró. ki semmi szeszélt, önkényt, vagy személyt nem tekintve, szorosán a büntető törvény értelmében mondja ki ítéletét, egyenlő vétekre egyenlő büntetést szab; a jogász előtt azon büntető törvény igazságos, mely célszerű s a viszonyoknak megfelel. Világos, hogy a moralista ezzel meg nem elégszik; „neki oly büntetés kell, mely biztosan nyomba követi a hibát, azzal benső összefüggésben áll, a bűntést éppen abban bünteti, a miben tévedett, a birtágyót birtágyában, a büszkét büszke-

ségében.“ Ő a büntetés ideálját tartja szem előtt. Ha azért a moralista a büntető törvény határozatait tekinti, azokban a legnagyobb önkényességgel kijelölt büntetéseket találja, bűn és büntetés közt semmi összefüggés, kivéve a halál-büntetést; gyilkosságra halál következik belső szükségességgel, ez már valódi büntetés.

De a tapasztalás szerint, a bünt nem követi mindig nyomon a büntetés; a halál-büntetés a gyilkosságot éppen nagyon ritkán. Minden ember-ölést nem büntetnek halállal. A bűnös igen gyakran kikerüli a hatóság kezeit, de ha kézre került sem következik be a halál-büntetés szükségkép. Az esküdtek, bírák, mind halálra ítélték, de a felség még mindig megkegyelmezhet. Továbbá, nincs belső összefüggés a gyilkosság és halál-büntetés között, s a mi rokonság van, az csak a vérrokonság, melynél fogva a régi vérhoszú hasonlabb volt a gyilkossághoz, mint a modern halál-büntetés; ez minden vonásaiban eltér a gyilkosságtól, s a mi még rosszabb, a bűn valódi fészket nem éri el. A bűn a lélekben van, a halál-büntetés csak a testet sujtja, a lélekig nem hatol. Egy nagyon nyers, megromlott lelkületű, e mellett, erős idegzetű bűnös hősileg állja ki a halált; egy másik nem képes egyébre gondolni, mint az oly közel álló megsemmisülésre, elfeledi bűnét, lelkét; egy harmadik elkeseredve lép a vérpadra, mert egész élete folyamán csak jogtalanságot

tapasztalt; s ha végre egy negyedik önmegadással teszi is fejét a tőkére, a pallos itt sem éri a lelket, s így a halál-büntetés „nem biztosan talál, nem belsőleg szükséges, nem hatol a bűnig.“ S ha most a moralista azt mondja: a gyilkosság a legnagyobb bűn, s azt a legnagyobb büntetéssel kell büntetni: vajjon a halál a legnagyobb büntetés-e? A „legnagyobb büntetés“ fogalma nagyon relativ, hely, idő, nép-szokásoktól függ. Némelyeknek épen jótétemény lehet a halál. Ha büntetés lenne is a legtöbbekre nézve, míg célja csak az élettől való megfosztatás, inkább kivégzésnek, bakó által való megöletésnek tekinthető, mint valódi büntetésnek. De ha legnagyobb büntetés is a halál, szükségkép ezzel kell-e büntetni a gyilkosságot? Mert, vajjon legnagyobb bűn-e a gyilkosság? A bíró előtt igen, mert a közjóra legveszélyesebb, s helyre hozhatlan károkat okoz; de így van-e a moralistára nézve is? Vannak bűnök, melyeket a büntető törvény el nem érhet, de isten előtt még súlyosabbak, mint a gyilkosság; mint a szentlélek elleni soha meg nem bocsátható bűn, mely nem a gyilkosság, hanem azon szülők bűne, kik gyermekeiket öntudatosan és készakarva testben, lélekben megnyomorítják, az öngyilkossággal végződő csábítás stb. Ezeket a moralistának, nem lehet, figyelem nélkül hagynia. A bíró az előtte álló tényre, minden egyébre való tekintet nélkül, kimondhatja ítéletét; de a moralistának az egész embert, annak multját, jelenét, lelki tehetségeit számításba kell vennie, mielőtt halálra méltónak mondhatná. A halál-büntetést lehet legfőbb büntetésnek tartani, de nincs előre kijelölhető és körül írható legnagyobb bűn.

A pszichologiai bizonyíték szerint: „a gyilkos tettéért csak úgy lakolhat, ha a másón végrehajtott erőszakos halált önmagán szenved el.“ De arról mindenki meg van győződve, hogy a gyilkos a halál-büntetésnek csak passiv, tán kényszerített kiállása által még nem lakol tettéért: e végett el kell ismernie az őtet találó halál-büntetés igazságosságát, magát önként alávetnie, hogy ő vágyjék a bűnhődés után. Ebből az következne, hogy csak a bánkodó bűnösöket lehet kivégezni, ellenben a megátalkodottakat addig kellene az élet és halál közt függésben tartani, míg bánatot tanusítanak. Ha ezt következetesen keresztül akarják vinni, a becsületesebb gonosztevőt keményebb büntetéssel illetik, mint a sokkal romlottabbat. De az sem bizonyos, hogy az ilyenkor tapasztalható bánat valódi-e? Önként elvállalt áldozat nélkül ez nem gondolható. Itt a bűnöst élet és halál közti választásra kellene előbb hagyni. Ha a halált választaná, öngyilkosság lenne, s azon kívül nem nyujtana elég kezességet, hogy igazán lakolni kívánt-e azzal a választással? Ha némelyeket az elháríthatlanul bekövetkezendő kivégzés bánatra, önmegadásra birt is, nincs arra példa, hogy a magába szálló bűnös csak halála, s nem egyszersmind élete által is kiengecsztelhetőnek ne hitte volna bűnös tettet. Minden megkegyelmezett gyilkos, a ki az először megsértett törvénynek megadással veti magát alája, élethossziglan való bizonyossága a törvény méltóságának, szentségének s a felsőbbség erkölcsi munkásságának; míg a kivégzés elzárná az érzület megváltozásának egy megjavult életben való nyilatkozhatását. Ha a kivégzés inkább javít, mint az élethossziglan való fogság,

nem csak a gyilkosra kellene azt alkalmazni, hanem minden más gonosztevőre is, mert kétségtelen, hogy megrögzött tolvajok nehezebben javulnak meg, mint a bár durva, de arra hajlandóbb gyilkosok. Midőn azt mondják, hogy az élethossziglan való fogság nem képes a bűnöst megjavítani, mert a rossz társaság, mely a fogságban környezi, még méjjebben sülyesíti őket a bűnbe, ez csak a fogházak berendezése, a felügyelet, lelki gondozás hiányainak következtése lehet, melyeken azonban lehet javítani. Már eddig is nagyon sok történet erre nézve, s ha a halál-büntetést megszüntetik, a fogházak kényszerítve lesznek, oly tényeket mutatni fel, melyek a társadalomnak visszaadassák a biztonság érzését, melyet a halál-büntetés eltörlése tán megrendített. Az élethossziglan való fogság ideiglenessé válhatnék azon esetben, ha a bűnöst a közbátorság veszélyeztetése nélkül, bizonyos idő után ismét vissza lehetne adni a társadalomnak. Mert ha a büntetés legfőbb célját, a jogvédelmet, magában a bűnös lelkében elérte, nincs többé értelme, nem büntetés már.

Azon kérdésre, hogy vajjon a bűnös lelkére a halál, vagy a fogság bir-e nagyobb erkölcsi befolyással, feleletül három kivégzendő gyilkos esetét veszi fel. „Az első tán még megadta magát, s minden esetre már elítéltetése előtt megtért. A halál-büntetés ezen ember lelkére minden erkölcsi hatás nélkül marad, a mi a fogsággal nem épen oly nagy mértékben történt volna meg; és így a halál-büntetés kedvéért megraboljuk a társadalmat egy megjobbult gonosztevőtől s erkölcsi munkássága gyümölcseinek látásától. A második gyilkost a ráváró büntetés megrikatta, elismerésre, könyekre bírta. De csak a következmény mutathatta volna meg; hogy vajjon a gonosztevő igazán megtért-e? Itt tehát a halál-büntetés hatása igen bizonytalan; a megtérés valódi lehetett, de ez a fogságban is bekövetkezhett volna, s a bűnösnek alkalma lehetett volna, a megjobbulást tettekkel igazolni, s a halál-büntetés megakadályozta; ha a fogságban is megrögzöttek marad, a kivégzés előtti töredelme is csupán haláltól való félelem lenne, nem érzület-változás. A harmadik ridegen hal meg; de a fenyték alatti megváltozásra még lehetett volna kilátás, a tapasztalás szerint.

Hasonlókép, a halál-büntetés ellen szól a lelkeszi hivatalban szerzett tapasztalás; mert bármily szentül meg legyen győződve a pap a halál-büntetés jogszerűsége felől, midőn a halálra ítélt „vigasztalására“ hivatik, nem meri egy is teljes lélekkel állítani annak szükségességét is egyszersmind, legalább azon esetben; e helyről minden pap valami ellenszenvet visz haza magával a halál-büntetés iránt. Nincs ereje a bűnöst meggyőzni annak igazságossága felől, a miben magának sincs bizodalma. A kivégzendőt oly kevés idő alatt a halálra eléggé elkészíteni, bűnbánatra birni, istennel és az igazság-szolgáltatással kibékíteni, teljes lehetetlen. A legjobb esetben fölfedezi a javulási képességet, az elzárkózott szív egy pillanatra megnyílik, könyekre fakad; de már késő, a halál órája ütött s a tán még javítható bűnöst halálos aggodalmak közt a bakónak kell átengednie.

Végre, azon állításra, hogy a kivégzés erkölcsileg javító hatással bir a népre, egy mult századi s egy jelenkori kivégzés vázlatát adja, melyből kitűnik, hogy sem akkor

nem tudott, sem most nem képes, semmi jót előidézni. A sokaság „méjj utálattal fordul el azon nagy bűnöktől, melyeket a hatóság büntet; de erkölcsösebb semmivel sem lett, még mindig szabadnak tartja azt, mit a felsőbbség nem büntet; még mind inkább a félelem, mint a szeretet kormányozza; sőt több tisztelettel van a büntető törvény, mint az evangéliom iránt.“ A lelkésznek a kivégzés után még hoszszu ideig kell hallania a kivégzett vérével és test-részeivel űzött babonákat; egész életén át szemlélni egy családot, mely örök gyalázatba van taszítva. Végre, egy sirra talál, melyben egy gonoszlevő fia fekszik... Megtört szívvél halt meg...

Ennyiben véltem összefoglalhatónak ez érdekes mű tartalmát, mely korunk egyik legnagyobb fontosságú kérdéséhez, a theologiai tudomány szempontjából, kíván szólni. E kérdés eldöntése bizonyára nem a theologusok feladata; de a társadalom élet-viszonyaiba oly méjjen ható és hoszszas idő óta vallásos színezettel is bíró intézmény sorsa figyelmeket ki nem kerülheti.

Lakatos Sámuel,
lelkész jelölt.

Aláírási felhívás

(a protestánssegylet által megindítandó „Theologiai könyvtára.“

A „magyarországi protestánssegylet“ alapszabályaiban a vallás-tudományi irodalom felvirágzásának előmozdítását is feladatai közé sorozta, s e célból mindjárt legelső választmányi gyűlésén, akkori anyagi erejéhez képest, két érdekes pályakérdésre 900 frt. jutalmat tűzött ki. Később, szükségnek mutatkozott az egyházi tudományos irodalomnak még nagyobb mérvű folkarólása és rendszeres fejlesztése, s az 1872-iki pesti közgyűlés elrendelte az előmunkálatok megtételét egy protestáns theologiai könyvtár megindítására. A közohajtás egy ilyenmü vállalat iránt oly hangosan nyilatkozott, hogy mielőtt a választmány a szükséges előmunkálatokkal és számításokkal elkészülhetett, s hivatalos aláírási felhívását közzé tehetné volna, a szándék egyszerű hirlapi jelzése folytán már mintegy kétszáz aláíró, s illetoleg előfizető jelentkezett.

E kedvező és nálunk eddig szokatlan körülmény felbátorította a prot.-egylet választmányát, sőt épen kötelességévé tette, hogy a vállalat megindítását folyó évi június 8-i gyűlésében elhatározza, s ahhoz szükség esetén anyagi támogatását is felajánlja.

A protestáns theologiai könyvtár 1874-ben fog megindulni, az egyleti évkönyvek és az „Egyházi Reform“ alakjában. Előfizetési ára lesz évenként 4 frt; de az előfizetők három évre kötelezik magukat. Ha a vállalatnak 500 előfizetője lesz, évenként 40 iv könyvet fog adni, s azon tul minden 100 előfizető után 10 ivvel emelkedik a könyvek tartalma, ugy hogy ha ezer előfizető lesz, a menyinyit három millió protestáns könnyven kiállithat, az egylet körül-belől 90 ivnyi könyvet adhat évenként. A protestánssegylet valamint egyéb irodalmi vállalatain, ugy ezen sem akar nyerni, hanem inkább kész ezt is anyagi támogatásában részesíteni. Az írók tiszteletdíja e könyvtár részéről nyomtatott ivenkint egyelőre 20 forintban állapittatott meg.

A prot. theol. könyvtár adni fogja a külföldi egyházi irodalom legkitünőbb termékeit gondos fordításban, valamint oly eredeti magyar műveket is, melyek a külföldi egyházi irodalom színvonalán állanak; még pedig nem csak szorosan szak-tudósoknak való theologiai munkákat, hanem minden mivelt embernek hasznos és szükséges egyház társadalmi műveket is.

Azon kitünőbb művek, melyek a választmány itélete szerint a magyar-irodalomba átültetésre méltók volnának, a következők:

1) Schenkel: „Charakterbild Jesu,“ vagy Keim: „Geschichte Jesu nach den Ergebnissen heut. Wissenschaft, übersichtlich erzählt.“ Természetesen a kettő közül csak az egyik.

2) Hase: „Handbuch der protestantischen Polemie gegen die römisch-katholische Kirche.“

3) Pfleiderer: „Die Religion, ihr Wesen und ihre Geschichte.“

4) Opzoomer: „De Godsdiensst.“

5) Halaszthatatlan szükséggé vált, egy magyarázatokkal ellátott új testamentumot közzé tenni, melynek szövege a Károlyi-féle fordítás kijavítása volna a Tischendorf-féle kritikai görög szöveg alapján. A magyarázathoz alapul felveendő volna; „Protestanten Bibel des neuen Testaments“ (Leipzig. 1872. és 1873. két kötet, 1451. lap, dolgozva a legkitünőbb német theologusok — Holsten, Holtzmann, Lipsius, Lang, Pfleiderer stb. által,) valamint az ép ily szellemű és minőségű holland új testamentum. E nagy munkát akkint gondoljuk kivihetőnek, ha az írók páronkint vállalkoznak bizonyos részlet elkészítésére, s minden párnak munkáját egy másik pár még egyszer szigoruan átnézi.

6) A „Bibliothèque de philosophie contemporaine“-ből válogatott füzetek pl

a) Paul Janet: „Le materialisme contemporain.“

b) Reville: „Histoire du dogme de la divinité de Jesus Christ.“

c) Bošt: „Le protestantisme liberal.“

d) Coquerel, fils: „De premiers transformations du Christianisme.“

e) Ugyanattól: „La conscience et la foi.“

f) Ugyanattól: „Histoire du credo.“

Eredeti művek közül első helyen fogjuk adni Szeremlei Sámuel: „Vallás-erkölcsi és társadalmi élet 1848 óta Magyarországon“ című dolgozatát, mely a protestáns-egylettől 300 forint pályadíjat nyert; valamint e vállalatban adjuk ki az egylet nagyobbik pályakérdésére remélhető dolgozatot: „A magyar protestáns egyház történetét, a szathmári békétől a türelmi rendelet kiadásáig.“ És talán nem tulzás azon ohajtás és remény, hogy a debreceni levéltár egyháztörténetünk érdekében át fogja engedni lefordítás és közlés végett az ott elhelyezett Sinay-féle pert; ha ottani körök közelebről hasonló célra felhasználni nem akarnák.

Előleges tájékozásul ennyit most elégnék tartunk; de ismerve a külföldi egyházi irodalom élénkségét, valószínűnek látszik, hogy három év alatt oly művek fognak ott megjelenni, melyek az objektív tudományos böcsen kívül napi ér-

dekkel is bírnak. Ha ezek előleges tervünken változtatást tesznek, az csak olvasó közönségünknek válik előnyére.

Az egyleti választmány meghagyásából, tisztelettel felkérjük mindazokat, kik a vallás-tudományi irodalom iránt érdeklődnek, s az emberi szellemnek e téren való fejlődését is figyelemre méltónak tartják, hogy a protestáns theologiai könyvtárra előfizetni és előfizetőket gyűjteni sziveskedjenek. Egyelőre csak az aláírásokat kérjük beküldeni, pénz nélkül, folyó évi október 1-sőjéig Pestre (szénatér 6. sz.) az egyleti titkárhoz, hogy a vállalat terjedelme iránt tájékozhatassunk magunkat. Az előfizetési pénz évenként 4 frt. mindig előre, január 1-ső felében lesz beküldendő. Gyűjtőknek 10 előfizető után az egylet tisztelet-példánnyal fog szolgálni.

Kelt Pesten, július 20-án, 1873.

Fördös Lajos,
alelnök.

Kovács Albert,
titkár.

A „theol. könyvtár“ létesítésére jelentkeztek lapunknál.

- 1) Jánó Albert, ó-bretteyi ref. pap.
- 2) Kónya László, hidalmási ref. pap.
- 3) Szász Gerő, kolozsvári ref. pap.
- 4) Szász Domokos, kolozsvári ref. pap.
- 5) Baló Sándor, kolozsvári ref. pap.
- 6) Herepei Gergely, kolozsvári ref. pap.

Szívesen felkérjük paptársainkat, hogy a mint mai számunkból is láthatják, e hasznos és sokat ígérő vállalatot részvétőkkel támogatni sziveskedjenek. Ime, megnyitottuk a rovatot, örvendeni fogunk, ha egy számunkból sem fog hiányzani. Mienk lesz a dicsőség; ellenkező esetben, mienk lesz a gyalázat is. Akarjuk hinni, hogy nem fog hiányzani egyetlen név sem azok sorából, kik szívóken hordozzák az egyházi élet szellemi emelkedését, s az erdélyi rész e tekintetben mindig elöl járt. Ne maradjunk hátra!

Szerk.

KÜLÖNFÉLÉK.

= (Gyűlés elhalasztás.) Az ország legnagyobb részében uralkodó kholera miatt, kénytelenek vagyunk a „magyarországi protestáns együletnek“ augusztus 23, 24 és 25-ik napjaira, M.-Vásárhelyre kitűzött közgyűlést ezen évről elhalasztani. Pesten, aug. 1-én, 1873. Fördös Lajos, alelnök; Kovács Albert, titkár.

= Addig is, míg bővebb tudósítással szolgálhatunk jövő számunkban, jelentjük, hogy a marosi egyházmegye a néhai Péterfi halála által ürességbe jutott esperesi székbe Vályi Pált, ny.-sz.-benedeki lelkész-társunkat és volt jegyzőt emelte; jegyzővé pedig luka-ilencfalvi pap, Rákosi Lajos választatott. „Az aratni való gabona bizony hogy sok...“ Mi kitartást, erőt, buzgóságot kívánunk az új embereknek, kik hivatva vannak, hogy erdélyi egyházkerületünk legszebb, legnagyobb, leggazdagabb és legmagyarabb egyházmegyéje legyen a „hegyen épített város“ minden tekintetben. Hiszszük, hogy a nemes munka nem fog hiányzani s erre a jó isten meg szokta adni a maga áldását.

= Közös sorsunk. rendre kiüríteni a keserű poharat, s érezni szívünkben azt a sebet, melyet többé az élet

csak enyhíteni, de begyógyítani, nem képes. M.-gy.-monostori lelkész-társunkat — Dobai Lajost érte aug. 1-én az a megrendítő csapás, hogy ifju nejét — Dienes Zsuzsánát, életének 23-ik, boldog házasságuk 4-ik évében elvesztette, ki után két kis gyermeke, a két éves Béla és a három hónapos Jolánka maradt. Ily vesztősökre nincs vigasztalás számunkra e földön; ily csapásokra enyhületet csak attól várunk, kinek dicsőségét hirdetjük s kinek példáját követjük; a hol a földi boldogság összeeszik, ott táru fel előttünk az örökkévaló, a maradandó, a hová vágyunk, a hol meglátjuk elvesztett kedveseinket. Az ur adjon gyógyító balszámot a könyezőknak; örök békességet a megboldogultnak!

= A sz.-kereszturi állami tanító-képezdében a jövő 1873/4 tanévre az első évi tanfolyamra felvétetnek 15 évet betöltött s oly ép testű ifjak, a kik a gymnasium, reál-, vagy polgári-tanoda 4-ik osztályát sikerrel végezték, vagy annak megfelelő előismereteiket felvételi vizsgán igazolják. A keresztlevéllel, orvosi és tanodai bizonyítvánnyal felszerelt folyamodványok a képezdei igazgatóságához címezve, legkésőbb szeptember 10-ig benyújtandók. A tanító-képezdebe lépő ifjak szülőinek szegényes vagyoni állásra való tekintetből 70 növendék részére jelentékeny segély-összeg engedélyeztetett a jövő tanévre az igazgató-tanács rendelkezése alá, mely összeg 12 és 6 frtos havi ösztöndíjak, ingyen szállásokban s betegség esetén ingyen gyógykezelésben fog a szegény sorsu szorgalmas és jó magaviseletű növendékek javára értékesíttetni. A kik segélyért folyamodnak, azok a főnőbb megnevezett bizonyítványokhoz mellékeljék szülőik vagyoni állásának hiteles kimutatását is. Továbbá, az érdekeltek tudomására hozatik az is, miszerint az őszi tanítóképzési vizsgálatok a fennirt tanító-képezdében folyó évi szeptember 25, 26 és 27 napjain fognak megtartatni. Az ez iránti folyamodványok a képezdei igazgatóságához címezve, szeptember 11-ig beküldendők. Martonos, jul. 26, 1873. Sándor M ózes, másod tanfelügyelő.

= Több felől vettünk tanodai értesítvényeket — különösen a rom. kath. hitfelekezetük részéről — melyekért őszinte köszönetünket fejezzük ki. Mindenek között megemlítjük a helybeli kegyes tanító-rendiek vezetése alatt álló főgymnasiumot, melynek létszáma volt 416; és megemlítjük a jászóvári premonstreiek főgymnasiumának tudósítványát, melyben a jeles készültséggel és irodalmi névvel bíró Károly-Gy. Hugónak ily című értekezése van: a „a gymnasiumi növelés-tanítás esztetikája a reál tantárgyakban némi tekintettel az új tantervre.“ Óhajtható lenne, hogy a mi főtanodáink is produkálnának valami ilyesmit s ne csupán holmi száraz névsort!

= Mai számunk mellett vésznek olvasóink egy megrendelési ívet a kolozs-dobokamegyei néptanító-egylet által kidolgozott „népiskolai tanterv“-re. Akár a célt, akár a jól átgondolt dolgozatot, akár a közszükségét tekintjük: egyiránt felhívjuk rá az érdekeltek figyelmét. A kiadó áldozat-készsége oly csakélyre szabta az árt, s anynyi kedvezményt ajánl, hogy nem hiszszük, hogy tömegesen ne ohajtanának élni a jó alkalommal, megszerezni maguknak egy minden tekintetben alkalmas kalauzt.

Nyílt posta.

13. N.-Borosnyó. B. A. urnak. Megjött; legyen nyugodt. Mihelyt elolvashatjuk, nyilatkozni fogunk, hogy mit és mennyit vethetünk belőle az orosz lány torkába. De most nincs időnk, mert nehéz napokat élünk. Kolozsvárt.

14. „Cura pastoralis.“ Bizony, az nagy tudomány; tanítani kell és lehet, de megtanulni, ez a — titok. Anynyi bizonyos, hogy a ki a bajban elhagyja nyáját, az megérdemli a Judás sorsát. A vészben tűnik ki a férfi. Életünk isten kezében van: és menni kell.

15. Tiboldi urnak. „Jóbb a jó hír-név a drága kenetknél.“

Főmunkatárs: SZÁSZ DOMOKOS.

Felelős szerkesztő és kiadó: SZÁSZ GERŐ.

ERDÉLYI PROTESTÁNS KÖZLÖNY.

EGYHÁZI ÉS ISKOLAI HETILAP.

III. ÉVFOLYAM.

KOLOZSVÁRT, AUGUSZTUS 14, 1873.

137—33. SZÁM

Megjelenik minden esütőtől egy iven. — Előfizetési ára egész évre 6 frt., félévre 3 frt., negyedévre 1 frt. 50 kr. — Szerkesztőségi iroda — hová a kéziratok és előfizetések bérmentve küldendők: külmagyarutca, 16 sz. —

Egy indítvány.

Valahányszor az erdélyi reformált papság sorsa felett gondolkozom, lelkem mindannyiszor elkomorul, keblem elfogódik, s alig tudom, visszatartani a szemeimre tóduló könnyeket. Nem csak azért, mert e lapok szerkesztőjével szólva (idei 5. sz.) soknak évi jövedelme nem üti meg azon vak koldusét, ki kéregetésből él; hanem azért is, mert ha ily nyomorult sorsban 30—40, vagy több évig hivataloskodott, és az évek súlyától leveretve, szolgálat-képtelenné lesz, csak félfizetéssel léphet nyugalomba; tiltva levén, segéd tartással segítni magán.

Az első szempontot illetőleg, a hetes bizottság munkálatában látok ugyan annyit, hogy a papi fizetés minimumát 300 forintban véleményezi megállíttatni, (mekkora elmaradás a Kovács Albertétől, hol 1200 frt. véleményeztetik!), de bármily kevés is ez, legalább egy lépés előfelé, melyet megnagyobbíthat az egyházkerületi közgyűlés; de arról, hogy az évek és szolgálati terhek alatt leroskadt pap ne legyen kénytelen, félfizetéssel átnyomorogni kevés éveit, hanem az olcsobb segéd tartást igénybe vehesse: erről az egész munkálatban egy árva szó sincs; pedig megérdemli a megfontolást.

Vegyünk csak egy példát, melyhez hasonló akár mennyi lehet.

Egy pap szolgálati ideje, teszem, 30—40 év; ha 25 éves korában lépett is e pályára, a mi pedig nem mindennapi, akkor lesz 55—65 éves; de egy terhes nyavalya, a sok gúzslodás, sat. annyira megtörték, hogy csak nagy megerőltetéssel szolgálhat. Gyermekai közül 3—4 még nincs szárnyra bocsátva; talán egyet-kettőt tanodában is neveltet; és ily körülmények közt, a fennálló tilalom folytán, segédet nem tarthat, kinek ha évi jövedelme $\frac{1}{4}$ -ét adná, a más $\frac{3}{4}$ -el csak eltengethetné nyomorult életét; hanem kényszerülve van, jövedelmének felét teljesen feláldozni, hogy ő is s a megválasztott félfizetéses pap

is éveken át nyomorogjanak. Mert nem lehetetlen, hogy egy ily nyugalomba lépett pap élhessen 10—15 évet s ha évi 400 frtjából (a mely papi jövedelem a jobbak közé tartozik) melyből terhes családjával maga is alig élhetett, kettőt nélkülözni, kénytelen: nemde, egyből két koldus-tarisznya lett!?

Nem vagyok ugyan barátja a káplán-tartási szabadosságnak, melynél fogva minden pap, kinek módja van, tarthat segédet; a ki ép erővel ezt teszi, az bűnös, mert kijátszodja a hivatal fontosságát és a ki megengedi, még bűnösebb, mert alkalmat ad a helyeségre, az elparlagosodásra, s utat nyit a mammon-bálványozására; de, mert annak nem vagyok barátja, az erdélyi tilalmat sem pártolhatom, mely soha és semmi esetben sem engedi meg a papnak a segéd tartást. Azt hiszem, az igazság itt is a középben van, s célszerű szabályozás mellett, bizonyos esetekben, meg lehetne azt engedni.

Egyszerű véleményem e tekintetben ez volna: mondassék ki az egyházkerületi közgyűlés által, akár a papválasztási szabályok közt, akár azokon kívül egy törvénycikkben, hogy segédet tarthatnak:

1) azon papok, kik ha nem teljesen is, de annyira szolgálat-képtelenné lettek, hogy egészség-veszélyeztetés nélkül rendesen meg nem felelhetnek hivatalosuknak.

2) azon esperesek, kiknek 30, vagy több egyház feletti örökös annyira igénybe veszi idejüket, hogy ha hivatalukat betölteni akarják, vagy megszűntek egyházaikban munkás papok, családi körükben gondos atyák lenni; vagy azoknak maradván, az esperesi hivatal lesz gyarlón betöltve, vagy éppen — sehogy.

A segédek, igen természetesen, csak a papi szigorlatot letett s a szakramentumok kiszolgáltatására felhatalmazott egyének közül lennének választandók, meghatározott 3 évre, hogy az állomás felmondása

ne függjön az élet-koránál fogva úgy is szeszélyes paptól; de szabadsága legyen a segédnek ez időközben is, bárhol rendes papságot elfoglalni.

Attól nem lehetne félni, hogy az így engedélyezett segédek száma anynyira szaporodnék, hogy egyházat nem kapnának, miután e szám oly csekély lenne, hogy a rendes viszonyok közt évenként megürülendő egyházak számát meg sem közelíté.

A következési jog, mely a rég mult időben anynyi kellemetlenséggel, s visszaéléssel volt egybekötve, teljesen megvonandó lenne; azonban, ha a rendes pap halála közbejöttével az egyház az ily segédet rendes papjául megválasztani ohajtáná, ettől meg nem lenne fosztható.

E meghozandó szabály, vagy törvény által nem csak az elgyengült papokon, s hivatali terhekkal halmozott espereseken, de a papi jelöltteken is segítve lenne, midőn a közelebről életbe léptetendő középtanodai szervezet folytán, anynyi volt köztanító marad állomás nélkül! Ez uton talán mindenik, legalább a nagyobb rész állomást nyerne, s nem volna kénytelen, tér hiánya miatt más, talán hajlamával egybe nem férő pályára lépni. De nyerne maga az anyaszentegyház is, midőn a segédkezési idő alatt a papi teendők gyakorlatát elsajátított ifjak, mint kész papok, foglalnák el új egyházukat, s nem lenne előttük ismeretlen a szolgálat egy ága sem.

Mért hozám épen most szőnyegre e sokak előtt talán gyűlölt eszmét?

Azért, mert körömben évek óta szaporodnak azon elgyengült papok, kik terhes családi viszonyaik miatt fél-fizetéses nyugalomba nem léphetvén, ha csak éhhalálnak kitenni nem akarják magukat, inkább a legnagyobb életveszélylyel szolgálnak, hogy évi csekély jövedelmeiket megkaphassák. És a nép kegyeletből tűr és szenved; kielégítő igét hallgatni, eljár más egyházba; mert bir anynyi keresztyéni érzéssel, hogy öreg lekipasztórád koldulásra ne kényszeritse. Ily esetekben, mily áldásos lenne egy fiatalabb segéd, kinek illő jutalmazására talán maga az egyház is befolya!

Ha indítványom pusztában kiáltó szónak maradna is, erkölcsi kötelességemnek tartottam, megtenni mind azok érdekében, kik jelenleg szolgálatképtelenek; mind azokéban, kik ha élnek, azok lehetnek.

Fábián Dániel.

A Petrozsényben építendő református templom és a magyar állam-érdek.

E nagybecsű egyházi közlöny idei 22-ik számában nagy örömmel olvastam tiszt. Fábri József őralja-boldogfalvi ev. ref. lelkész urnak igaz magyar nemzeti s egyszersmind apostoli lelkesedéssel irt s a magyar és székely néphez intézett felszólítását a végre, hogy őt egy Petrozsényben építendő református templom költségei előteremtésében segítsék. Ez a falu — ugymond ő — közvetlen szomszédságában van azon Deák Ferencről és Lónyairól nevezett hunyadvármegyei gazdag közsén-telepeknek, melyek mivelése egész magyar hazánk minden vidékéről sok népet vonz magához, a mely hivatva van, rövid időn gyár-várossá lenni, a hol a serdülő ifjuság oktatására iskola van állítva, a római katolikusoknak és egyesülteknek temploma már van, a német ajku lutheránusok ilyenek alapját május 6-án tették le, csak a 200-ra menő reformátusoknak nincs, hanem felváltva, hol egy, hol más pusztaházban gyűlnek össze, imádkozni; ők most igyekeznek erőfeletti buzgósággal, egy templom építéséhez a kellő költséget megszerezni; illető főhatóságukhoz irtak, egy uttal a magyar és székely kegyes szivekhez is fordulnak segedelemért, „mert istenre mondja — ez végszava a felszólító lelkész urnak — hogy azitt alapítandó magyar református egyház világító tornya, végbástyája lesz ama végvidéken úgy a protestántizmusnak, mint a magyar nemzetiségnek.“

A mint e cikkecskét olvastam, eszembe ötlött Thorockó mezőváros, melynek ős lakóit meszsze látó magyar királyaink hívták be s telepítették meg sok századok előtt; Nagy-Ágra, Verespatakra gondoltam, melynek bányászait Mária Theresia királyné a mult században számos ausztriaival szaporította; Vajda-Hunyadra, melynek legelső lakóit a monda izmaelitáknak, vagy is zsidóknak állítja; Déészaknára, és Thordára, melynek a XII. és XIII. században sok német bányász lakója volt és ime ma Thorockón a legvirágzóbb tiszta magyar nemzetiségű, eredeti és nemes sajátságokban gazdag unitárius hitközség van, a többi megnevezett bányász-városok lakosságának nagyobb része, sőt némelyiké egészen magyar, a kik maguk jólétben élnek; az államnak nagy szolgálatot tesznek, nemzetiségünket terjesztik, állam-erőnket a föld rejtett kincseinek kibányászása által gyarapítják.

Gondolatom szerint, egy ily forma jövendő képe tárul föl meszsi távolban tisztelt őralja-boldogfalvi református lelkész hazánkfiának melegen, és nyomósau irtt cikkecskéjéből azon esetben, ha nemzetünknek — a mit hinnünk és remélnünk kell — e földön még betöltendő küldetése van, s ha a zsil-völgyi már is világhirűvé lett közséntepek közelében építendő református magyar templom építése ügyét nemzetiségünk igaz barátai meleg részvétellel karolják fel; mert a templomnak természetes és legelső hatása az erős ekklézsia-alakulás, ennek egy magyar iskola,

ennek pedig nemzetiségünk képviselői számának megerősödése lesz.

A zsil-völgyi kőszéntelep Európa egyik leggazdagabbika, úgy állítják hivatalos tudósítások írói és utazók. A magyar állam-kormány, mint a magyar birtokosok, igyekezni fognak, e drága pénz-bányát minél jobban kibányászni; a vasutak elviszik e bányák termelését a kontinens minden részébe; az itteni gyárakat, bánya-építkezéseket úgy kell beállítani, felszerelni és rendezni, hogy a termelés könnyűség, olcsóság és gyorsaság tekintetében versenyezzen bármely ország, bármely kőszénbánya termelésével: ez nagy beruházást, sok népet és munkás-kezet, élénk gyári és bányász-életet feltételez. Ezen tények és körülmények arra mutatnak, hogy a petrosényi bányatelepeken valóban egy nagy ipar- és gyár-város fog idővel előállni.

E kérdésnél tehát első vonalban a magyar kormány van rendkívül érdekelve; annak, mint államunk élet érdekei fővédelmezőjének gondoskodni kell arról, hogy az ide telepedő nép gyermekei számára célszerű iskolák állítsanak; de az is kötelessége, hogy ha az alakulandó ekkleziák hozzá segélyért folyamodnak, őket segélyben részesítse. Hajdani királyaink kiváltságokat adtak a bányász helységek népeinek, adótól, katonáskodástól, utak csinálásától, közteher-viseléstől mentesítették őket; a hol lehetett, még lakhelyet is adtak számukra azért, mert a bányász élet sem birt semmi vonzerővel, az egészségnek veszélyes volt, gyakran élet-kockázattal járt: tehát hozzá kellett édesgetni az embereket. De más felől, az állam legfontosabb érdekei voltak itt érintve, mert a bányász munkája a föld gyomrában rejlő, halt kincset hozott napfényre, hitvány göröngyöt értékesített s egészen új uton és eszközökkel gyarapította a nemzeti közvagyonot. E szempontból kell ma is fel fogni ez ügyet a kormánynak.

Azután pedig, érdekelve vannak a hitfelekezetek kormányzó főtestületei, a melyeknek szintén szívökre kell venni ezt a dolgot; gondolkozni felőle, tanácskozás tárgyává tenni a segélyezés módjait, sürgetni egy felől a kormánynál a kért anyagi gyámolítást, más felől saját keblében buzgóságot költeni az adakozásra és segély-nyújtásra. Hány gazdag esperesi állomás van a tisztelt ev. reform. egyház kebelében! Menynyi gazdag fő ur! Mily vagyonos ekkleziák és községek! Mily nagy számú tanári kar! Együtt 296,460 református csak Erdélyben. *) Csak elhatározott, erős akarat kellene e szép és nagy erkölcsi testületnek az érelyes cselekvésre; csak egy kis jótékony fuvallata a pünkösti szentléleknek; végre egy mustár-magyi Jézusnak a nép, az emberiség, a köz jó iránti szeretetéből s a petrosényi református templom egy év alatt magasra emelkednék, tornyaiból a harangok imára hívják a magyar áhitatos népet, s lenne ott a református egyházban egy erős őrbástya a magyar nemzetiségnek és közműveltségnek.

Én a magyar állam és nemzetiség érdekeinek Petro-

*) Még hatalmasabb lesz ez argumentum, ha e számhoz hozzá adunk még 40,000-est, melyet t. barátunk kifeledezt. Névkönyvünk szerint ugyanis az erdélyi ref. egyházkerületnek 336,072 tagja van.
Szerk.

sényben a szabad irányu protestáns érdekekkel való szoros egybeköttetését látom; lelkemből üdvözlöm, az indítványozott templom építéséhez sokfelé megosztott időm és csekély anyagi erőm szerint. Kész szívvel járulok s magam és néhány velem rokonul érző unitárius, református és katolikus barátaim adományát, együtt harminc forintot, ezenel beküldök e lap tisztelt szerkesztőjéhez azon kéréssel, hogy azt rendeltetése helyére juttatni, e tiszta jó akaratból jött elme futtatásomat pedig becses lapjában közölni, sziveskedjék. *)

Jakab Elek.

Egy pár szó a biztosításhoz.

Menyhárt András, lelkész-társunk, egy életre való felhívással lépett fel „Biztosítsunk magunknak“ című, az erd. prot. közlöny 26 számában megjelent közleményében.

Ugyanazon indoknál fogva, melyet felhívása elfogadásának támogatására felhoz, lehetetlen, nem pártolni felhívását a mai anyagi korbán mindenkinek; különösen pedig a nagy gazdagsággal nem rendelkezhető szegény prot. egyetemes egyháznak.

Igaz ugyan, hogy a magyar társulatoknak, kereskedelmi szempontokon kívül, nemzet-gazdasági érdemek is van; de mind a mellett, nem lehet tagadni, hogy ma minden ily. testület, nyereszkedő testület is egyszersmind. S ez a mai korbán nem kárhóztatható, pénzt nem tartozván senki, bizonyos remélhető nyereség kilátása nélkül semmi oly vállalatba fektetni, milyenek a biztosító intézetek, takarékpénztárak, sat.

Ezen intézetek közül, csekély szakismeretem után ítélve, legnemesebb a pesti takarékpénztár, nem csak azért, mert évenként több ezreket áldozik közintézetek segélyezésére; hanem főként azért, mert a betett pénzekhez bármikor, minden levonás nélkül, biztosan nyulhat a betevő; még is ma, ezen intézet részvényes tagjai, egy részvény után, mely 63 frt. befizetett összegből áll, 300 frt. jutalékot huznak, s a 63 frtos részvény folyó ára 2700 frt. E mellett, Pest első épületei közt foglal helyet a takarékpénztár saját díszes palotája. Ezen óriási eredményt három évtized lefolyta után képes felmutatni nevezett intézet.

Ez után jó az első magyar általános biztosító intézet, melynek befizetett részvény díja 315 frt. évi osztaléka 100 frt. A 315 frtos részvény mai ára 800 frt. Mindezek eléggé igazolják azt, hogy a mai kor pénzintézetei, egyszersmind nyereszkedő intézetek, és kedvezőleg kecsegtetnek Menyhárt András lelkész-társunk felhívásának elfogadására: „Biztosítsunk magunknak“

Én tehát, a 30-ik számban Kővári László ur által kifejezett azon nézet ellenére is „a biztosító intézetek karukkal is biztosítanak“, Menyhárt András ur nézete mellett szavazok.

*) Magunk részéről 10 frttal oszt. ért. megpótolván, a mai napról a 40 frtnyi összeget a helybeli „takarékpénztárba“ helyeztük el. Ugy véljük, leghelyesebb lesz, ha e kis összegeket így gyümölcsöztetjük addig, míg munkához lehetne fogni.
Szerk.

Kővári ur azon gyönyörű felhívására pedig „keressük föl a sirkertet, hol már anynyi biztosító társaság nyugszik“ a legszerényebben vagyok bátor megjegyezni, miszerint ezen boldogul kimult társaságok nem mind azért haltak el, mert „kárunkkal is biztosítottak.“ A fejfák feliratait olvastam, más egyéb felírást is találtam, nem csak ezt „itt nyugszik, mert kárával biztosított;“ de mivel már nyugosznak, „de mortuis aut bene, aut nihil“; ennél fogva, én háborítani nem fogom.

A felhívás keresztül vitelére azonban nézetem eltér Menyhárt ur nézetétől.

Én sem az özvegy-árva-tárt, sem az állam-segélyt biztosítási alapul befektetni, nem ohajtom.

A kölcsön-biztosítás alapján obajtanám létre hozni biztosító társaságunkat. Ez pedig annál erősebb, minél szélesebb körben működik. A kölcsön-biztosító társaságot tehát alkotná az 5 egyházkerület minden egyháza.

Alap-tőke lenne az egyházak azon kötelező erővel bíró nyilatkozata: hogy ha az 5 egyh. ker. területén, valamely ref. egyház épületei, temploma, sat. tűzvész által elpusztul, a kár egyházunkra eső részét azon arányban, mint épületeinket biztosítottuk, azonnal fizetni, magunkat kötelezzük.

Tartalék-tőke lenne: minden egyház, biztosítandó saját épületei után, minden 100 frtra tíz krajcárt fizetne évenként.

Kezelője lenne ezen pénznek minden egyházmegye saját pénztárnoka.

Ha ezek folytán, egy kis számítást teszünk, kiderül, hogy az általam ajánlott alap-tőkéhez nem leszünk kénytelenek folyamodni, mivel a tartalék-tőke szükségünket fe-

dezeni, sőt a szükség a tíz krajcárokból alakulandó tőkét sem emészti fel.

Az 5 egyházkerületnek mintegy 2000 temploma van. Középszámítással egy ekklézsia templomát, pap-, tanító-lakot, iskolát 5000 frtig biztosít, mely összeg után százra egy hatosával fizet 5 frtot. A 2000 ekklézsia, egy évi tartalék-tőkéül befizetett összege 10,000 frt.

A vértessaljai egyházmegye 35 templomából, 45 év lefolyta alatt, két templom lett tűzvész áldozata. Ezen egyházmegyének 45 év alatt tartalék-tőkéje, a fennemlitett tíz krajcáros fizetés mellett, 7875 frtra menne; kiadása pedig, a két leégett templomra 10,000 frt. és így az alap-tőke 45 év alatt 2125 frtig lenne igénybe véve, ha ezen összeget a 45 évi kamat tetemesen nem haladná.

Az 5 egyházkerületben még kedvezőbb az arány. Ugyanis, hírlapi közlések, egyh.-ker. jegyzőkönyvek, segélyt kérő iver nyomán készítve e számilást, 15 év lefolyta alatt másfél évre esik egy templom leégés. E szerint, másfél évi 15 ezer frt. tartalék-tőkéből csak 5000 frt. lenne kifizetendő, a 10,000 frt. pedig vagy a beállható eshetőségekre lenne fentartandó, vagy nemes célokra fordítandó.

Ha Menyhárt ur felhívása mind az 5 egyh.-kerületnél viszhangra találna, az általam ajánlott alapon a pénzkezelés, az épület becslés sat. mikéntjét bátor leszek közleni, addig is pártolom az eszmét: „Biztosítsunk magunknak.“

Seregélyes, július 29-én, 1873.

Konc Inre,
ref. lelkész.

TÁRCA.

„Általános egyház“

Motto: „Optimi corruptio pessima.“

Bizonnyal, minden olyan keresztyén, ki a vallást és vallásos dolgokat illetőleg, még nem öltötte magára a már csaknem epidemiává vált indifferentizmust, forrón óhajtja, hogy egy evangéliko-katholikus (általános) egyház jöjjen létre, hogy legyen egy akol és egy pásztor, (Ján. 10. 16; *) egy oly egyház, mely azt, a mi az evangélikus egyházban jó — a keresztyének szabadságát és önállóságát — azzal, a mi a katolikus egyházban jó — a renddel és a hivek kölcsönös közreműködésével — egy egészszé egyesítse, s a mely nem gátoltatva a még mindig uralkodó viszálykodások és tévelygések által, erényben és erőben gyarapodjék. De e forró

*) Megjegyzendő, hogy e helyet a legtöbben rosszul értelmezik; nem univerrális értelme van ennek, hanem egyszerűen az van mondva, hogy a mely pogány megtér, el fog lenni egy akolban a megtért zsidókkal a nélkül, hogy pogány- és zsidó-keresztyén pásztor kellene: csak keresztyén pásztor! Ez értelmet adja a kontextus; v. ö. Ezek, 37; 20—24. „Scriptura per scripturam interpretari debet.“ Egyes kivagadott mondat bírhat, s bír más értelemmel is, mint a minő a kontextus alapján valódi értelme.

óhajt illetőleg, Rómától semmit sem lehet várni. Róma, azaz, a római kuria (egyházi hatóság) teljesen meg van romolva; ha valamelyik józanabb gondolkozású bibornok, vagy tán maga a pápa akar is valami javítást — (mert, hogy javításra szükség van, s hogy a tridentinum decretumainál maradni, mint a világ végéig nem lehet, azt sokan belátták, s belátják még ma is,) — nem képes azt kivinni azon régóta rágódó féreggel szemben, mely mindenén átette magát a már erőtlenné vált városban. Kivülről kell támadni azon hatalomnak, mely Rómát meg akarja téríteni; azon Rómát, mely önmagában menthetlenül veszve van!

Ha tehát a fentebb jelzett evangéliko-katholikus egyházat ohajtuk, el kell fordítunk szemünket — mint ezt a századok tapasztalata mutatja — Rómától, mint a honnan eddig semmi segély sem mutatkozott ama kegyes ohajtás megvalósítására. Azt kell, mindenek előtt kívánnunk, hogy egy nagy sereg hagyja el Rómát; mert különben minden törekvés, hogy a római kuria az igazság felől való meggyőződés által alapos reformációra indíttassék, meghiusul még sok éven át azon megcsontosodott, romlott egyházi formák miatt, melyeknek Róma még mind e mai napig székhelye. Egy nagy hiba azonban Rómával szemben az, hogy míg az

ember azon törekvésektől, melyeket a római egyház megtisztítására, javítására megkísért, némi eredményt vár, mellőzi azon egyedül helyes eljárást, mely által a kívánt eredményt elősegíthetné: az evangéliom általános terjesztését, a derék katolikusokhoz való csatlakozást; értem, a velők való tárgyalást, azoknak buzdítását, hogy a jelenlegi még mindig hajlíthatlan s így javíthatlan Rómának mondjanak jó éjszakát; elfeledjük saját szivünk és egyházunk megtisztítását; mert csak ezek mellett várható azon eredmény, melyet óhajtunk.

Különösnek tetszhetik azon állítás, hogy Róma jelenlegi romlottságát és makacs magatartását sok római katolikus tisztán látja, s tán, mint az egyház tagja, még tisztábban látja, mint mi protestánsok; miután, mint az egyház tagja, közvetlenül érzi annak ugy hiányait, mint tévedéseit és lélek-ölő eljárását: és még sem szakít Rómával. Mi ennek az oka?

Érdekes, ezt kutatni, hogy lássuk, vajjon nem vagyunk-e mi is okai, mi evangélikus keresztyónek; s ha igen, s ha a menyinyiben mi vagyunk okai, ezeket eltávolítani, megszüntetni igyekezzünk.

Akár a protestántizmus és katholicizmus mai állását, akár azok történeti fejlődését kíséreljük figyelemmel, könnyen megtaláljuk az okokat. De még ily szoros figyelem és szemel-tartás sem szükséges; kérdezzünk csak meg egy pár józan gondolkozású, s nem vakbuzgó katolikus, feleletükben részben, vagy egészen ott lesznek az okok. De, nézzük mi az okokat közelebbről egy oly férfinál, ki a protestántizmusra nem kis befolyással volt, s kire mi magyar protestánsok is csak hálásan emlékezhetünk. E férfi, II. Miksa, német császár, s magyar király, ki 1564—1576-ig uralkodott, kinek evangélikus gondolkozás módja és Róma iránti ellenszenvé ép ugy tudva van, mint az, hogy egész élete végig a római katolikus egyház híve maradt.

Hogy a romlottnak ismert Romával a katolikusok nem szakítanak, annak több oka van; ám, derék, nemesen gondolkó embernél különösen két okot találunk: az ember egyfelől átallja szakítani családjával; másfelől, ellenszenvvel viseltetik azon civódások iránt, melyek maguk a protestánsok közt folynak, melyek az újabb időben ismét anynyira előtérbe léptek, háttérbe szorítva isten országa gyarapítását.

Két ok ismerhető fel világosan II. Miksánál is; s még egy pár oly jellemvonást, melyek őt előttünk kedvelté és szeretetreméltóvá teszik, lehet találni minden terjedelmesebb egyháztörténelemben. *)

De terjedelmesebb jellemzését találhatni e tekintetben Gelzer „Protestantische Monatsblätter“ című folyóiratában, 1856-iki évfolyam, juliusi füzet 8—11 lapjain, mely cikk szolgál ép alapul a feltett kérdésre adandó felelethez, azért azt itt közlöm, hogy aztán a tisztán látható s már fönnebb jelzett két okhoz egy pár megjegyzést csatoljak.

„II. Miksa gondolkozás-módja és állása által arra látzott hivatva, hogy Ausztria és Németország jó geniusa legyen. Ő volt az első a Habsburgház tagjai közül, ki birt

*) Például, Gieselernél. III. kötet, 1-ső rész. 398 lap, 11. pont.

azzal, mi atyjánál I. Ferdinándnál és nagybátyjánál, V. Károlynál hiányzott nyílt sziv az igazság iránt és méjj belátás a reformáció nagy vallásos eszméibe. Ifjúkori éveiben vonzódást érzett Melankthonhoz ugy, hogy vele levelezésbe lépett; protestáns papok tartoztak ismerősei körébe elanynyira, hogy sokan azzal hizelegtek maguknak, hogy egy evangélikus császár Ausztriában és Németországon a reformációt diadalra fogja juttatni és a megtisztított egyház az ujjászületett népet egy szellemi köteléssel fogja tömör testté egyesíteni. Azonban, mindez nem történt meg; s így nem volt meggátolva azon borzasztó nyomor, melyet a vallás-gyűlölet és üldözési vágy reánk hozott. Mi tartotta vissza II. Miksát az elhatározó lépéstől? Ezen kérdés ismételtetik újra meg újra, mely már anynyiszor fel volt téve; ezen kérdés az, mely Ausztria újabb történetének egész valóját átjárja.

„Két okot lehet egész bizonyossággal felhozni, melyek a császárt fele-uton megállíták s viszsztatartották, s azok reményét, kik tőle egy jobb jövőt vártak, meghiusíták. Az első: vérrokonainak spanyol-római befolyása; a második, a protestántizmus theologiai vitái és szörszálhasogatásai iránt való undor. A családi viszonyok, a személyes és állami befolyás hálójával fonták körül, melynek szálait széttépni, csak egy hős jellem és éles látású lélek lett volna képes. Miksa ép ugy, mint utódai, áldozatja lett azon nyomoruságos rokonosulásnak, mely a német és spanyol Habsburgokat mindig szorosabban fűzte össze.

A szünteleni kölcsönös házasságokban mindkét család vérenek ép oly bensőleg kellett vegyülnie és egyesülnie, mint a hogy gondolkozás-módjuk egybeolvadt a „spanyol papok“ *) befolyása által gyakorolt közös lelkiismereti kényszer alatt. Saját házában, sőt saját szive körül a reformáció legbuzgóbb megtámadói állottak. Szeretett nője, Mária, V. Károly leánya (tehát Miksa unokahúga), gyóntató-atyja, Rodriguez Ferenc — egy jezsuita — szellemi vezetése alatt, a reformációban csak a pusztítás művét látta és ünnepélyes, bár gyalázatosan félrevezetett buzgósággal többször kijelentette férjének, hogy életét is kész feláldozni, ha azzal a romlásnak Ausztria tartományaiiban ellenállhatna. Mária fivére, II. Fülöp, a reformáció legbuzgóbb ellensége, Miksának unoka-öcscse és sógora volt, s később veje lett; nem különben IX. Károly, Franciaország királya. A császár másik sógora, Anna főhercegnő férje, Albert bajor herceg, ép oly erőszakosan és elfogultan viselte magát a reformációval szemben, mint II. Fülöp. Ily viszonyok közt, így körülfontva a legszorosabb családi kötelékek által, csak egy hős lélek lett volna képes, mindezen akadályt leküzdeni, hogy Miksát így népe és századja geniuszává tegye, hogy lelkiismerete szavához hűnek lenni kényszerítse.

Egy másik nehézség, a protestánsok részéről állt útjában. Nem volt már ezek közt egy nagy reformátor sem, ki a kedélyeket magával ragadta volna; a dogmatizáló iskola szörszálhasogatásai és a felekezetiesség (konfeszszionálizmus)

*) A mint a nép a jezsuitákat igen helyesen nevezte. A magyar jezsuita név is igen találó, miután tulajdonkép jezsuita felelne meg a soc. Jesu; Jesuit; jésuite névnek.

léptek előtérbe, melyek egy új pápaságot kezdtek felállítani, mely még sokkal elviselhetlenebbnek mutatkozott, mint a régi. Ehhez járult még, hogy Ausztriában a reformáció, mely ott leginkább a nemességtől és parasztoktól indult ki, gyakran lázongó és erőszakoskodó jellemet öltött magára épen azért, mert egy hatalmas szellem és bölcs fejedelem vezető keze hiányzott. Ezen theologiai botrányt eredményyel alkalmazták Ferdinánd udvarában a jezsuiták, Rodriguez, Hosius és Canisius, hogy a reformáció és annak jövője iránti bizalmat Miksa szívében aláássák. „Isten a bizonyosságom,” mondá a császár, egy rostocki theologussal, Chytraeus-sal folytatott beszélgetése közben, „hogy semmi sem fekszik inkább szívemen, s hogy éjjel-nappal azon gondolkozom, hogyan sikerülhetne nekem, ez elszomorító vizsgálódásoknak véget vetni és az egyház egységét a katolikus *) egyház egyedüli és igaz tanának eszközei által helyreállítani. Ha ezt elértem, akkor örömet emondanám én is Simeonnal: most bocsásd el, uram, a te szolgádat békével! Én azonban, naponkint újabb szakadásokat látok, s látom, hogy az önök egyházában a tan feletti viták anynyira szaporodnak a nyilvános szóváltások által **) (colloquium) hogy az embernek a javulás minden reményéről le kell mondani. Hanem az ur keze még nem rövidült meg.“

Deák M.
theol. stud.

VIDÉKI ÉLETT.

A marosi ref. egyházmegyéből.

Abod, július 31, 1873.

Nagy tiszteletű szerkesztő ur! A marosi ref. egyházmegye ez évi rendes közgyűlését július 29, 30 és 31-ik napján, szokott helyén, M.-vásárhelyt tartotta meg. Említett napok elsőjén d. e. 10 órakor jelentékeny tömeg vonult be az ev. reformátusok szent-miklós-utcai templomába. Méjj hallgatás ült a sokaságon, mintha mindenki azon gondolatba méjjejt volna el: ki lesz immár a mi fejünk? Mert az elnöki szék üresen állott; kihez anynyira hozzá valánk szokva, annak tisztos alakját megjelenni, nem láttuk; s mely anynyiszor ragadta magához figyelmünket, azt az ismerős hangot megcsendülni, nem hallottuk. Üres lesz az ő helye mi közöttünk... Azonban, az elméjjejtés csendjét Vályi Pál, egyházmegyei jegyző, az elnöki széknél megjelenvén, csak hamar e szókkal törte meg: „főpásztori megbízásból e széket, ideiglenesen, elfoglalom.“ Erre következő megnyitó beszéde, melyet a lelkesedés melegével mondott el, s melyet a gyűlés egyhangulag, jegyzőkönyvbe ígatan-dónak méltatott.

*) Miksa szándékosan megkülönböztette mindig a római katolikus egyházat — a katolikus egyháztól. A doktorok vallási esküjébe a római katolikus egyház kifejezés helyébe csak ezt tette: katolikus egyház. Már a név: római katolikus, korlátoltságot fejez ki, s így a teljes katolicitást határozottan lehetlenné teszi. Miksa tudta ezt.

**) A colloquiumokat oly célból tartották, hogy a vizsgálódó pártok közt békét, egységet hozzanak létre. Hogy mily egységet szültek: v. ö. a marburgi colloquiumot (1529), hol Luther visszatartatja hidegen a svájciak baráti kezét, melyet ezek könnyes szemekkel nyújtanak neki.

Elnök fájdalommal jelenté Péterfi József, egyházmegyénk magas képzettségű esperesének halálát, ki méltó arra, hogy jegyzőkönyvünkben egy lapot szenteljünk emlékének. Ugyszintén Viski Zsigmond, nyugalmazott jegyző és koronkai lelkész, továbbá Kovács Áron, m.-vásárhelyi, és Horváth Ádám gyalakuti lelkészek halálát, s ezek mindenikének egy lapot kíván szentelni. Péterfi József és Viski Zsigmond, kiket szoros barátság is kötött össze, hoszu ideig együtt futottak a hivatali pályán, együtt fáradtak s egymástól nem meszsze is estek el a munkában, tiszteletet hagyva magok után. Emlité elnök, hogy a kánonika vizitáció alkalmával béke és egyetértés tapasztaltatott a lelkészek és hallgatók között. A nevelés iránti érdeklődés, a multhoz képest, emelkedőben van. A tanítókbán egyszerűet mutatkozik s hogy a haladó korról ők sem kősenk haladni, bebizonyították azzal is, hogy a pottanfolyamban résztvettek, az öregek az ifjak közé sorakozva, tanultak. Ideje is már, hogy az „ábé = a b“ s a velo egykoru nevelési rendszer, szóval, a régi methodus, teljesen kitörültsék az iskola falai közül.

Ideiglenes elnök a jelentés megtétele után a gyűlést, megnyitottnak nyilvánítván, esperes választásra hívja fel a tagokat; gr. Toldalagi Viktor elnöklete alatt szavazatszedő bizottmányt nevez ki s a gyűlést rövid időre felfüggeszti. A szavazás megtörténvén, egy órai idő köz után, a gyűlés ismét kezdetét veszi. A szavazatszedő bizottmány elnöke, feszült figyelem és várakozás közt bejelenti, hogy Vályi Pál, ny-szt.-benedeki lelkész és egyházmegyei jegyző, 27 ellenében 75 szavazatot nyert. Minek következtében egyházmegyei főgondnok, Nagy Sámuel kimondja, hogy esperes Vályi Pál lett, s felhívja az új esperest hivatalos székének elfoglalására, mit az kitörő éljenzések között foglal el. Ámbár, a bejött szavazatok számaránya közt levő nagy különbség is eléggé mutatja, de nekünk is jól esik, kimondani, hogy esperesünk azon a széken, melyről egyházmegyénket kormányozni, jutott szép hivatásául, nyugodtan ülhet, mert oda őt nagy bizalom és szeretet ültette. Szinte feledém azon körülmény megemlítését, miszerint indítványba hozatott a szavazás előtt, hogy mondaná ki a gyűlés, hogy az esperest hány évi idő-tartamra kívánja választani? E kérdés a mily könnyen megoldható, épp oly hoszszu vitára szolgált alkalmul. Mignem oly forma megállapodás jött létre, hogy az új esperes tartozék magát alája vetni azon határozatnak, melyet a küszöbön levő kerületi közgyűlés az esperesek hivataloskodási időtartamáról megállit.

A megválasztott esperes, helyét elfoglalván, szívhez szóló beszéddel köszöntött be, a gondnokokhoz, képviselőkhez, lelkész-társaihoz és a tanítókhöz külön-külön is intésvén nebány szívélyes szót. A beköszöntő hatása alatt könnyező szemeket is volt alkalmunk látni, különösen azon paszszusnál, mely ily formán szólt: „gyermekeim nincsenek; nincs, kik között megoszoljék szeretetem; egész szívem, egész lelkem, minden törekedésem hazámé, anyaszentegyházamé; de mindenek felett, szeretet egyházmegyémé, mely engem bizalmának ily szép jelével tisztelt meg.“ Végül, helyéről fölemelkedve, mit az egész gyűlés követett, áldást kért anyaszentegyházunkra, egyházmegyénkre, ennek

minden tagjára. A megható beköszöntőre megható választ mondott egyházmegyei gondnok, gr. Tholdalagi Viktor, fejtegetvén, hogy nincs különbség, az úgy nevezett, világiak és papok között; mert mindnyájan, kikben buzgóság és jóakaratu törekvés van, papok vagyunk. Azon barátság, mely közöttünk még az iskola falai köt szövődött — mondá a nemes gróf, az espereshez fordulva — maradjon meg ezutánra is!

Az esperes-választással üresedésbe jövén a jegyzői állomás, erre megválasztott Rákosi Lajos, lukafalvi lelkész és egyházmegyei direktor. A házassági és köztörvényszéknél is levén üres helyek, ezen állomásokra megválasztottak: Muzsnai Pál, Sylveszter János, Losonci József Pethő György és Tót Márton.

De már lássunk néhány letárgyalt ügydarabot is.

Az igazgató-tanács által az egyházmegyékhez véleményezés végett kiküldött fegyelmi szabályok átvizsgálására és az észrevételek megtételére, idő kiméleésből, bizottság neveztetett ki, mely munkáját az egyházmegyei tanácshoz lesz beadandó főül vizsgálás és fölterjesztés végett. Az 1865-ki papválasztási szabályokat tárgyzó hetes bizottság ismeretes javaslatát a közgyűlés nem tette magáévá minden pontjában; jelesen, azon fejezeten, hogy kik, minő egyházakba pályázhatnak, azon lényeges módosítást kívánja tenni, miszerint a felszentelt papok, tekintet nélkül a szigorlati kvalifikációra, bármelyik egyházban pályázhatnak, egyformán pap lévén mindenik, kik között más kvalifikáció nem lehet, mint a minőt kinek-kinek a hivatali buzgóság és működési siker ad. Az úgy nevezhető kényszer akadémitizálásnak pedig csak elvben pártolója a gyűlés. A próba-szónoklatra vonatkozólag, a hetes bizottság javaslatától viszont eltérőleg, s 65-iki szabálynál kíván maradni; mert visszaélésekre szolgáltathat alkalmat az, hogy többször is prédikálhasson valaki azon gyűlekezeten előtt, melynek lelkészi állomására aspirál. A választásra vonatkozó pátronusi veto-jogot pedig úgy kívánja értelmezni, hogy azon pátronusok, kik a papi kepeinek felét, vagy harmadát fizetik, patrocíniumaik arányához mértten a pályázóknak, illetőleg kijelölteknek felét, vagy harmadát, tetszésük szerint, a pályázók névsorából kihuzhatják. Ám bár szóban forgó javaslatra a véleményt még június 30-áig be kell vala küldeni az igazgató-tanácsnak, de ezt megakadályozta a néhai esperes betegeskedése. Olvastatott lelkész Nemes Sándor kérvénye, mely szerint tenne lépéseket az egyházmegyei közgyűlés az iránt, hogy a lelkészek marháira közteher ne rovassek. E tárgyban szükségesnek tartja közgyűlésünk hivatalosan megtalálni az illetékes hatóságot, hogy a lelkészek mentessenek fel az útmunka-váltás alól azon marháikért, melyekkel privat gazdagságot nem folytatnak; enynyi kedvezményt méltán megvárhatván az államtól, mint a mely sok oly kötelességekkel terheli az egyházi szolgálókat, melyekért semmi jutalmat nem nyújt. Elnök bejelenti, hogy Cs.-Szt.-Ivánon a papválasztást fel kellett függeszteni, minthogy a pályázók egyike symonia vádjára esett. Az elrendelt nyomozásról szóló jelentésből kitént, hogy szóban forgó vád a nyomozás folytán nem bizonyosodott be, mire gyűlésünk által a papválasztás sürgős megejtése kimondatik. Ugyde, ekkor egy bizonyítvány tette

a ház asztalára, melyben három egyén a vádat megújítja. És így a gyűlés, elébbi határozatát megváltoztatva, a nyomozás tovább folytatását rendeli el. A szt.istváni egyháztagok kéri, hogy a náluk régebb folyamatban levő kepeváltási ár 10 évi közép-számítással állapittassék meg minden évre egyforma menyenyiségben, hogy kikerültessek az évenkinti alkudozás, mi surlodásokra szolgáltat alkalmat pap és hallgatók között. A sóváradai egyház pedig a zab-kepeváltás megengedését kéri. Vajha, még több kepeváltásról szóló kérvényt hallhattunk volna. Örömmel ide irnánk bármennyit; nem sajnálnók a tintát tőle. Gönci Lajos, mint censor, jelentést tesz Málnási Ferenc vizsgáljáról, mely kedvezően ütött ki. Ünnepelesen feleskettetik. (Ezek az egyházmegyei vizsgálatok is megértek már teljesen arra, hogy eltöröltessenek. A kit a kerületi közgyűlés kibocsátott: nincs annak szüksége további megvizsgálásra. Egy értelemmel dobjuk el e schlandriánt s ne kacagtassuk magunkat. Szerk.)

Ne maradjon említés nélkül, hogy házszabályok készítésére bizottság küldetett ki. Lehet, hogy némelyek ezt szükségtelen cifraságnak tartják; pedig ezzel a gyűlés egy nagy szükségét elégíti ki, a menyenyiben a jól alkotott házszabály segítségül van minden gyűlésnél a rendszeres, hogy úgy mondjuk, szerves tanácskozásra.

A nagyságos tanfelügyelőség kegyéből egyházmegyénkben egy rohammal 29 iskola kapott miniszteri megintést. Minek folytán utasittatnak az illető egyházak, nyilatkozataikat megtenni a felől, hogy van-e s minő pénzalapjuk, melyből iskoláikat a törvénynek megfelelően, önerőjökön fentartani tudnák? A direktori számadásokat megvizsgált biztosok némi észrevételeket tesznek; jövőre nagyobb részletezést tartanak kívánatosnak.

A tankötelesek száma — a mint a statistikai adatok elősorolásából hallottuk — még most is csaknem arányban áll az iskolába feljárók számával; de szaporodásnak indult azok száma, kik nem pusztán tankötelesek, hanem tanulók is egyszersmind.

Örömmel konstatálják itt, a nyilvánosság szeme előtt, hogy egyházmegyénkben a közjó oltára sem maradt áldozók nélkül, a menyenyiben több egyházban jelentékeny adakozások történtek, élönken példázván, hogy most is, midőn az egyházi ügyek iránt való közönyösség éli divatját, egyházmegyénkben nem halt ki a buzgóság és lelkesedés. Hallottunk 1,000; — 1500 forintnyi adományokról említést, melyekért köszönet-mondás határozatott. A mint fáradt figyelmünkben megragadhatott, néhány adakozó nevét és adományát ide jegyezzük. A m.-sámsondi iskolá javára: gr. Bethlen István és neje 664 frt. Jenei Lajos ugyan ide 50 frt. a m.-maderasi egyháznak torony építésre: Tar János 50 frt. a m.-paniti székelly birtokosság magtár-alapul az egyház részére: 600 véka gabonát; a székesi egyháznak vallásos nevelési célokra Ilyés István fia anyjok emlékére 400 frtot sat.

A statistikai kimutatások felolvasását érdeklél hallgattuk; de fáradt figyelmünknek jól esett volna, annak összehesését is hallani, hogy egyházmegyénk a maga egészében apadóban, vagy szaporodóban van-e?

Végül, elnök a gyűlést beszéddel zárja be, és istentől áldást kér édes mindnyájunkra, mit igazgatási jegyző, Pap Elek melegen viszonozott.

Legvégül pedig, legyen megvilágítva esperesünk székének azon történeti oldala is, miszerint 23 év előtt abba Péterfi József Vályi Pál ny.-szt.-benedeki lelkész helyére ült, s most Péterfi József helyére abba ismét Vályi Pál ny.-szt.-benedeki lelkész (az előbbinek fia) emeltetett. Üljen rajta sokáig!

Gönci János,
abodi lelkész.

KÜLÖNFÉLÉK.

= „Testvéri szives adakozás, a petrozsényi ev. református templom felépítése költségeire“ cím alatt küldte be az e téren kiváló buzgósággal fáradozó tisztelt barátunk Jakab Elek. azok névsorát, kik lapunk e számának más rovatában említett 30 frt. összeghez járulni, szivesek voltak, s kik itt következnek: Jakab Elek 1 frt; Kovácsi Antal 1 frt; Simon Elek 10 frt; Tamási János 1 frt, Filep Istvan 1 frt; Végh József 1 frt; Magyar Mihály 1 frt; K. Pap Miklós 2 frt; Sági László 1 frt; Szabó Károly 1 frt; Tompa Imre 1 frt; Olasz Károly 1 frt; Szász Ádám 1 frt; Ferenc József 1 frt; Sándor János 1 frt; Lőnhárt Ferenc 2 frt; Keserű Mózes 2 frt; Páll Sándor 1 frt; melyhez Szász Gerő járulván 10 frttal, egész összeg 40 frt. Fogadja a fíradhatatlan gyűjtő és szives adakozók — az ügy nevében — meleg köszönetünket. Egyszermind, szivesen kérjük fel mindazokat, kik érdeklődni szoktak minden nemesebb ügy iránt, hogy e dolgot elalunni ne engedjék, hanem a hol tehetik, gyűjtsenek össze minden fillért, mely teremni fog hatvan és százanyit.

= Ugy véljük, hogy olvasóink közt senki sincs, ki hírét ne vette volna Deák Ferenc jun. 28-án tartott nagyszabásu program beszédének, mely az állam és egyház közötti viszonyt az amerikai állapotok szerint óhajtja megoldani a maga idejében s erre nézve az országgyűlés már akkor bizottságot is nevezett ki. Ezzel szemben, Zsedényi Eduárd — mint a tiszai ev. luth. egyházkerület főgondnoka — közelebbről a kézsárki közgyűlésen odanyilatkozott, hogy nem amerikai állapotok, tehát „szabad egyház a szabad államban“ kell nekünk; hanem igen is kell az állam teljes szuverénitása, mely szerint a törvényok szigorú megtartása által engedelmségre szoríthasson minden hatalmaskodó püspököt. E két elv felett jelenleg hadakoznak a hilapok pro et contra, kiki azt választván magának, mely leginkább megfelel nem anynyira meggyőződésének, mint inkább a párt-érdekeknek. A mi gondolkozásunk e tekintetben eléggé ismeretes. Megtapsoltuk nagy hazánkfianak, Deák Ferencnek beszédét, mely széles Európában hullámokat vetett; de reményünk nem volt és nincs, hogy mostanság megvalósulhasson abban a levegőben, mely uralkodó a kontinensen; nálunk pedig az ultramontan üzelmeket tekintve s népünk elmaradottságát, éppen nem óhajtandó. Nevezzenek minket pecsovicsoknak, sötétben botorkálóknak; de mi erős interkonfeszszionális törvényt óhajtunk, mely megszabja a határt, mely közt járnom szabad és ha átlépem: büntessenek engemet, és mást egyiránt a legnagyobb szigorral. Mi hát, az állam szuverénitásának vagyunk barátai; de kötelességünk, kijelenteni, hogy ez a mi individuális meggyőződésünk. Az idő majd megmutatja, hogy kinek lesz igaza.

= Nagy László sz.-somlyói pap, a következő indítványt teszi: (Ballagi Mór) vegye magának a pesti theologia fakultásnál működő tisztársaival azon mindnyájunkat hála kötelező fáradságot s közzétét el a magyar prot. (régibb és újabb) irodalom teljesen kimerítő katalógusát. Ugy hiszem, hogy e felhívásom kellelleg indokolja önmagát s úgy hiszem, hogy Debrecen, Kolozsvár, M.-Vásárhely sat. prot. tudós papjai és tanárai, valamint az összeállítandó katalógus keretébe illesztendő könyvek kiadói és bizományosai örömmel nyújtanak segédkezet e mű létesítésére.“ Indítványnak derék, egészséges és kívánatos volna; de a kivitelt módosztatni szeretnők hallani. Ha az ország minden prot. papja összeáll, akkor igen is, lesz valami belőle, ha t. i. anyagiilag segíti elő; de az összeállítást egy emberre biznám;

mert lehet valaki jó pap, tudós ember sat. de ha nem bibliographus, e téren édes kicsit fog lendíteni. A Ballagi lapje az előfizetés útját ajánlja; ám, darabos ut ez mai nap-ság nagyon. Valami jobbon kellene gondolkozni; mert különben halva-született gyermek lesz a különben jó idea.

= A m.-vásárhelyi főtanoda ez évi értesítvénye, melyet „szerkesztett M.-Vásárhelytt, 1873, június 5-én, Urr György, tanvezető tanár“ hozzánk is megérkezett az urnak 1873-ik évében, auguszt 12-ik napján; elég jókor, mert a jövő év még nem kezdődött el. Az ez évi közvizsgák valószínűleg már lejártak, tehát nem közöljük; hanem közöljük a létszámot. Volt bölcsész 61; közzeosztályos 275; elemi osztályos 185; a tanulók összes száma tehát: 521.

= Értesítés. A zilahi m. kir. állami tanító-képezdeben az elemi népiskolai tanító-képesítő vizsgálatok jelen év szeptember hó 26 és következő napjain fog-nak megtartatni. A vizsgálatot tenni szándékozók végzett tanulmányaikról, eddigi foglalkozásukról, erkölcsi viseltükrele szóló bizonyítványokkal és keresztlevéllel ellátott kérelmeket nagyságos Kerekes József urhoz, Közép-Szólnok és Krasznamegyék tanfelügyelőjéhez Zilahon, folyó év szeptember hó 10-ig napjáig adják be. Zilah, augusztus 3-án, 1873. A tanítóképezde igazgató tanácsának határozatából, Borbély Sámuel tanítóképezdei r. tanár, az igazgató-tanács ideiglenes jegyzője.

= (Halálozás.) Az unitárius egyházkerület főjegyzőjét, Pap Mózes barátunkat találta a megrendítő eset, hogy nőjét, Székely Ilkát vesztette el f. hó 12-én, ki a járvány áldozata lett életének 33-ik évében. Szavakban kifejezhetetlen veszteség, mert három kis árva maradt — anyátlanul. Ha mindnyájunk őszinte részvéte némi enyhületet adhat: úgy remélhető, hogy az idő gyógyítást ad; s ha az idő késni fog, akkor csak az isten az, ki ily sebre balszámot küldhet. Szenved-e valaki közöttek: imádkozzék!“

KÖRÖZTETEK.

797—1873.

Erdővidéki egyházmegyénkben az orosz-teleki kántor-tanítói állomás.

A kántor-tanító kötelességei:

1) Isteni-tisztelet alkalmával orgona-kisérettel énekelni. 2) A gyermekek tanítása. 3) Halottak eltemetése énekszóval. 4) Nyári vasárnapokon az ifjak énekre tanítása. 5) Mikor a lelkész a leány-egyházban szolgál, a templomban könyörögni.

Javadalma: 1) Az egész kepefizetőktől 1 kalongya ösz-, 1 kalongya tavaszi gabona, a félkepefizetőktől félanynyi. Jelenben van 54 egész-, 18 fél-kepefizető. A gabona kalongyája ereszt 2—3 vékát. 2) Kepeváltás és oszpora cím alatt 15 frt. o. é. 3) Az iskolába járó gyermekektől személyenkint 40 kr; az idén volt 76 tanuló. 4) 20 véka férőjű szántó, melyet az iskola-tanító maga szántat, de a szántásért szántás-kévért kap s így minden kalongya kepe 27 kévét tesz és két terüre való kaszáló, melyet viszont a tanító munkáltat. 5) Lakás 3 szobával, kamarával, vas kemencékkel ellátva; veteményes kerttel, s kellő gazdasági épületekkel. 6) Minden 2 ígás barommal bíró gazda viszen évenként a belső embereknek egy tere tűzi fát, melynek harmada a tanítóé. 7) Temetés 50 kr. o. é. 8) Legeltetési, erdőfűtetési és makoltatási joga anynyi, mint egy székely birtokos gazdának.

Pályázati határnap szeptember vége.

A folyamodványok erdővidéki h. esperes t. t. Szász József aa.-hoz, Bibarcfalvára (u. p. Baroth) küldendők.

Kolozsvártt, augusztus 10, 1873. Nagy Péter,
erdélyi ev. ref. püspök.

ERDÉLYI PROTESTÁNS KÖZLÖNY.

EGYHÁZI ÉS ISKOLAI HETILAP.

III. ÉVFOLYAM.

KOLOZSVÁRT, AUGUSZTUS 21, 1873.

138—34. SZÁM

Megjelenik minden csütörtökön egy iven. — Előfizetési ára egész évre 6 frt., félévre 3 frt., negyedévre 1 frt. 50 kr. — Szerkesztőségi iroda — hová a kéziratok és előfizetések bérmentve küldendőek: külmagyarutca, 16 sz. —

Zsedényi kézsmárki beszéde.

(A tiszai ág. lit. egyházkerület közgyűlésén, aug. 6-án.)

Tizennégy év folyt le egyházkerületünknek Kézsmárkon tartott közgyűlése óta. Elszántan, de aggasztva léptünk e templomba, hogy őseink példáját követve, az absolut kormány akkori vallástügyi minisztere, gróf Thun azon rendeletének visszavételét követeljük, mely evangéliomi egyházunknak, a bécsi és linci békekötések által biztosított önállósága és hagyományos szabadságai ellen intéztetett; — aggasztva hagytuk el, vajjon egyházi jogainkat ténylegesen gyakorolván, biztosítottuk-e apáink hagyományát, megóva adhatjuk-e ezt át örökül sarjadzó utodainknak? És azóta epochalis időszakokat éltünk; nem egyedül protestáns egyházi eseményekben dúszakat, hanem hazánk alkotmányos létére nézve is erősen jegyzeteket, újabb bizonyosságul, hogy a protestáns magyar egyház mozgalmi egyszersmind politikai alkotmányos jogaink visszaszerzésére, vagy erősítésére mindig szolgáltak. Hő kebellet karolta föl e mozgalmat a magyar protestántizmus. E fogékonyság, e tapintat legcsalhatatlanabb biztosíték, hogy férfiasodó egyházunk kinőtt azon gyermekkorból, melyben a porázonvezetés csálóka taktikáján még túl nem vala; és tanúsága annak, hogy vannak az emberiségnek oly varázs-érzelmek, mik szintugy — mint mész az épületeket egy testté alkotja — egybeforradásban tartják ugyanazon egy vallás hiveit. Ezen érzelmek nem egyedül okoskodás által lesznek sajátjai a szívnek, hanem ősi példa, nevelés, családi szokás által is. Ezen érzelmek azok, miket emberi kegyeleteknek, pietásoknak szoktunk nevezni. Mig ezek teszik fővonásait valamely felekezet jellemének, nem vehet azon erőt az erkölcselenség, nem bomolhat föl az egyház. A nevelés főalapja tehát, a gyermeki szivhajlam azon kiképzése, minél fogva az emberi pietások iránt fogékony és örökre tisztelő, s általuk szilárd akaratu, áldozatra mindig kész hive lehessen egyházának. Bármí ma-

gasztos látvány legyen is egyes nagy ember; mikint képviseli tettben, áldozatban nemünknek isteni eredetét: én nem tartom azt a látványok legszebbikének. Ez egy hittársulat, melynek az élet és érdek ezer ösvényén szerte törekvő minden tagjait, önálló meggyőződésben egy szent kapocs övedzi körül, és elágazó tehetségeit közös célokra összpontosítja. És e szent kapocs a közös hit, az önzés ösztönét felejtani tudó áldozat-készség, melyet maguk a hivek szabad akarrattal előidézní segitenek és nem idegen kényszerhatalom rázott nyakukba, mint szolgáljarmot.

Igenis, e magasztos látvány az 1859-ik évi patens viszontagságai közt, a magyar protestáns egyház volt, melynek hivei vallásuk szabadságai védelmében egyek voltak egyes egyházuk iránti pietásban. Ha ezen kegyelet megereszkedik, ha a felekezetet együtt-tartó kapcsok elnyilnak egymástól, az egész egyház bomlásnak ered és nincs tanító-szék, nincs hitszónok, nincs erő s hatalom, mely e bajon segíthetett volna. Ez idő immár a történet-írás sajátjává lett; de a hisztóriának nyílt szózata ellen lehetetlen lesz tagadnia, hogy csalódáson épül azon jóhitű vélemény, mely ezen idők vívmányai által egyházunk önállóságát és szabadságát kivivottnak hiszi. Birjuk a vallás-szabadság nevét, de még nem annak lényegét.

Azt mondják ugyan, hogy megszűnt a protestáns egyház küzdelme szemben a romai katholika egyházzal és az állammal; jövőben csakis az idő szabadelvű szellemével bocsátkozik küzdelembe; de a kik ezt állítják, soha sem foglalkoztak a magyar protestáns egyház viszonyaival; nem tudják, hogy parlamentáris kormányunk dacára, nem csak az egyházak egyenlőségéről szóló 1848. évi 20 t. c. valósággá nem vált, de az 1843. 3. 1868-ik évi 53-ik, sőt még az 1790-ik évi 26. törvénycikkek sem tartattak meg, melyek a protestáns és római katholika egyházhozi viszonyait rendezték nem tudják, hogy az idő szabadelvű szellemét hazánkban jobbadán csak

is a protestáns egyház által alapított és vezetett felekezeti iskolák terjesztették. Azt mondják, hogy már most következni fog a jobb kor, mely felé ohajtásunk fordul, mert ime, ki fog őszszel küldetni egy országos választmány az állam és egyház közti viszonyokat rendező törvényjavaslat kidolgozására. Azonban, mit várhatunk ezen új törvénytől, ha a legliberalisabb elvek szerint el is készülne, ha tettleges végrehajtása elmaradt, a mint csakugyan ezen viszonyok iránt részben már fennálló törvényeket végrehajtani, nem tudják; midőn azon püspök ellen, — ki a magyar szent korona által századok óta, szemben a római szent szék bulláival, sikerrel gyakorlott tetszvényi jognak világos megsértésével, a vatakáni concilium végzéseit, különösen azon kánonait is kihirdeté, melyek a vegyes házasságok és vallási átmenetek ügyében hozott hazai törvények iránti tiszteletet aláássák, — a rozsnói püspök ellen, az állam fölügyeleti jogát föntartani, nem tudják. Nem hasonló sors várja-e az új törvényt, ha ez a csalhatatlan pápa rendeleteibe ütközik? (Zajos helyeslés.) Az újabb kor jelszava: „szabad egyház a szabad államban“ magas szellemi tulajdonnal birhat, de részint nem szabadelvű, részint nem kivihető Európában.

Az észak-amerikai köztársaság született és neveltetett egy az egyháztól elválasztott államban és a római katolika egyház, hiveinek csekélyebb száma folytán, azon politikai befolyással ottan még nem bir, melyet a dél-amerikai köztársaságokban gyakorol. Európa alkotmányos országaiban azonban, hol az uralkodó és a parlament többsége törvényeket hoznak, ezeknek egyháza egyszersmind az államnak azon egyháza, melynek vezérelvei döntőleg hatnak az államhozi viszonyaiknak rendezésére, egyedül azon különbséggel, hogy a protestáns egyház az állam törvény-hozása fönségét, souverainitását föltétlenül elismeri, ellenben a római katolika egyház ezen elismerést a római szentszék által kijelölt esetekben megtagadja.

Nagy-Britannia, Európa legszabadabb országa, protestáns egyházával államilag legszorosabb kapcsolatban áll, mert azt alkotmánya legbiztosabb támaszának tekinti; ott az állam és az egyház oly két fogalom, mely egymástól el nem tér, ott a püspök épen úgy engedelmeskedik a törvénynek, mint akár-mely más polgár. A magyar államban, ezeréves fönnállása óta, a római katolika egyház az állami egyház, mely magára hagyatva, hasonlólag alkotmányunknak is támasza volt; azonban, a római szentszék ter-

jedő uralkodási vágya ellen már a 14-ik és 15-ik században apostoli királyaink hathatós óvszerekről gondoskodni, kénytelenek voltak. Későbbben, midőn a protestánsoknak Rómából elrendelt üldözései folytán kitört polgár-háboru a bécsi és linci békekötések által befejeztetvén, a protestáns egyháznak törvényes léte államilag is elismertetett: ezen békekötések ellen a római szentszék izgatta föl a magyar püspököket; míg végtére az 1790-iki országgyűlés 26-ik törvénycikkében rendezé el a protestáns egyház viszonyait a római katolika egyházhoz. Ezen törvény ellen is kénytelenek voltak a felsőház egyházi tagjai, a római kuria rendeletére, a római katolika egyház nevében ellenmondani, mely ellenmondás a törvény által erő nélkülűnek nyilvánított. Ezután, a francia háboruk alatt a két egyház közti surlódások megszüntek, míg azokat 1839-ik évben a rozsnói püspök, Bartakovicsnak és a nagyváradi püspök, Laitsáknak a vegyes házasságok ellen kiadott körlevelei meg nem ujtották, mely körlevelek a királyi helytartó-tanács által nem kötelezőknek nyilvánítottván, az országgyűlésen az alsó- és felsőház között heves vitákat idézett elő; végtére, a kérdés csakugyan a római szentszék közbenjárása mellett, melylyel a magyar kormány nevében Lonovics csanádi püspök értekezett az 1843. 3. t.-cikk által intéztelett el: mely szerint, a vegyes házasság érvényességére a római katolika egyház áldása nem szükséges. Azen idő óta több időre helyre állott az egyházi béke, míg azt a vaticáni concilium végzéseit legujabban föl nem háborították. A csalhatatlansági dogma és az ismeretes 21 kánon, bennünk protestánsokban aggodalmat nem gerjeszhetnek, míg a hit és egyházi erkölcsiség határain túl nem lépnek; hanem az állam meg nem engedheti, hogy a római katolika egyház püspökei, kik Rómában a concilium végzéseit ellen szavaztak, ugyanazokat a római kuria rendeletére hazai törvényeink ellen szólítván, azon törvényektől tagadhassák meg az engedelmességet, melyek a hazánkban létező különféle egyházak közti belbékének föntartása végett hozattak.

Ezen egyházi belbékének föntartása addig el nem napolható, míg az egyház és állam közti viszonyok rendezésére nézve kilátásba tett törvényjavaslat való-dilag törvénynyé válik. (Élénk helyeslés.) Ha a ministerium nem képes a püspököket a már fennálló törvények iránti engedelmességre szoritani, a törvényhozás feladata, mindenekelőtt ezen engedelmességet biztosítani, mi nélkül valódi eredményt új törvénytől

nem várhatunk. Addig pedig kormányunk köteles a római szentszéknek fennálló törvényeinkbe ütköző rendeleteinek kihirdetését, a királyi tetszvényi jog szigorú alkalmazásával megakadályozni, — úgy mint ez I. Ferenc, ki alatt éppen a rozsnyói püspök gróf Eszterházytól a püspökség világi jövedelmei elvételtek, és V. Ferdinand királyok alatt is történt, — ha csak az állam szabadságával ki nem békíthető vatikani hatalom felsőbbbségének hazánkat alávetni nem akarja.

Egyébiránt, az egyház és állam közti viszonyok rendezése ügyében alkotandó törvény iránt, abbéli reményünket nyilvánítván, hogy gondosabb oltalmat mint eddig, hozand a protestans egyháznak, kötelességem e helyről figyelmeztetni egyházunk hivat, hogy ha törvényeink, hagyományaink, példáink, szóval egyházunknak egész multja előttünk kedves és szent, akkor ezekben föl fogjuk találni követeléseinknek fő támaszpontját szintúgy, mint eszméinknek sankcióját. Kettő van, mi magunktól függ, mire nézve sem az óhajítás epedéseire nem vagyunk szorítva, sem mások kénye-kedvétől nem függünk. Egyik az: emlékezzünk, hogy mindannyian, kiket hitsorsosaink bízalma, polgári állás, sors egyházunk ügyében közvetlen részvétre hívott, megannyi órei tartozunk lenni egyházunk szabadságának; másik az: fogjuk föl mindnyájan az áldozatkészséget, fejtsük azt ki főleg nevelési intézeteink gondos ápolásában, készítsük elő a szellemet, melytől ezen egyház jövendője függ, nehogy saját hanyagságunk vagy közönbösségünk miatt készületlenül találjon az ujdun előfordulható baj.

Már többször voltam kénytelen, aggodó bánat hangján szólni azon balvéleményről, mely egyházunk iránti kötelezettségét szép szavakkal lerovottanak hiszi, holott tettekkkel, áldozatokkal kell azon egyház iránti tiszteletünket bebizonyítani, melynek tanításaiban saját s utódaink lelki nyugalma kereszük. E tekintetben jó példával előmenni kívánván, egyházi és iskolai célokra ez évre 2500 forintot ajánlok, ugyszintén 1000 forintot a néptanító-képezde számára; 300 forintot 16 legérdemesebb felekezeti evangélikus néptanító jutalmazására, 100 frtot a kislonnici elaggott lelkész, 100 frtot az ujtész-nai egyház, és 500 frtot a késmárki új templom számára.

Fröbel elvei a népiskolákban.

(Második cikk.)

Az írás-olvasás tanításának Fröbel elvei szerinti végrehajtása — mely első cikkünk tárgyát képezé — szerin-

tünk a sokszor vitatott írás-olvasás tanítási rendszernek teljesen új irányt adand. A holt betű megelevenül a gyermek szeméi előtt, a kidomborodó kép teljes figyelmét igénybe vonndi, a sokszoros, de mindannyiszor sikertelen próbálgatás unalmas percei eltűnnek, mert a gyermek alkotás-vágya itt is tért talál s a különben csakhamar megunt utánczás a gyermek kedves foglalkozásává váland, mert a sikert, melyet az írás tanításának jelenleg divatos módja mellett csak oly későn lát, itt már az első kísérletek után észreveszi.

Nagy fontosságot tulajdonítunk tehát annak, hogy az írás-olvasás tanítása körében is alkalmaztassék Fröbel azon elve, hogy a gyermek előbb tömör alakot formáljon s aztán fokozatosan vezetessék át a tárgy képének lerajzolására, itt leírására.

Azonban, úgy tetszik nekünk, hogy az írás-olvasás tanításának ezen rendszer szerinti eszközéséből várható hasznót tetemesen fölül mulandja a számtan tanításának Fröbel elvei szerinti intézéséből várható s okvetlenül bekövetkező haszon. Örömmel ismerjük el, hogy az írás tanításának az írva-olvasatás szerinti rendszere legalább nem fojtja el teljesen a gyermek cselekvés-vágyát; sőt azt — ha az oktatás a fölállított módszertani szabályoknak teljesen megfelelőleg kezeltetik — legalább részben kielégíti. Nem így a számtan tanítása. Ennél, kivált az első tanévben, midőn t. i. a gyermek még nem képes írásbelileg számolni, a kis tanuló testi tevékenysége, azaz: az anynyira élők cselekvés-vágy teljesen mellőztetik. A gyermek fél, vagy egész óráig ül, hallgat, mert csak akkor felelhet, ha kérdezik; semmit sem tesz, mert hiszen a tanító minduntalan figyelmeztetései, sokszor dorgálásai által gondolkodásra (?) kényszerített gyermek ezen pusztán lelki tevékenysége nem tekinthető olyannak, mely az ő vágyainak megfelel.

Észrevették ezt a figyelmesebb tanítók már régen s a fejbéli számolás által gyötört gyermek szemmel látható kinszenvedését a számoló gépek alkalmazásával kívánták enyhíteni. Így jött létre a közönséges golyós, a Jarrisch-féle, a Hermann féle, a Born-féle és sok egyéb számológép, melyek mindenike a fejbéli számolás műtételének könnyűvé s kellemessé tételére volt szánva. Üdvös törekvés, de a mely nem tornette meg a remélt eredményt. Addig, míg a gyermek benső lényéhez nem tudtunk anynyira közel férni, hogy az ő szellemi állapotát megismerjük, addig azt hittük Pestalozzival együtt — hogy a szemléltetés elegendő és teljes sikert biztosító eszköze az oktatásnak s ezen hitünkben azt véltük, hogy ha néhány golyót, hengert, szines köröket sat. állítunk a gyermek szeméi elé: el van érve a cél; mert a gyermek a közvetlen szemlélet által a legrövidebb uton eljut az ismeretek birtokába. Szívesen elismerjük, hogy ez haladás és pedig jelentékeny haladás volt; de ma, midőn Fröbel a gyermek világgal ismeretesebbekké tett, be kell látnunk, hogy ezen a ponton nem lehet megállanunk. Igaz, hogy a szemlélet a tanulásnak legjobb eszköze; de ne feledjük, hogy a gyermek azt, a mit szemlél, utánczni is óhajtja; azaz, ő, a bon-

ne rejő természeti törvények által készítette, nem csak látni, de tenni is óhajt, s csak akkor tapad a tárgyhöz teljesen odaadó és folytonos figyelemmel, ha nem kényszerítetik a téveketlenül szemlélésre, hanem alkalom nyújtatik neki arra, hogy a mit jól megnézett s ekkint tulajdonává tön, azt reprodukálhassa.

E célnak a szokásos számoló gépek nem felelnek meg. A gyermek néz, szemléli; de mit sem cselekszik. Kezdetben a színes golyók érdeklődést ébresztenek benne a tárgy iránt, de mivel csak hamar megunja a tétlenül nézést, figyelme nem sokára eltér a tárgytól, vágyadva gondol játékaira, a főveny dombra, a kövecsekre, melyekből alakíthat s nézi-nézi, de nem látja, hogy a tanító, mely menyinyiségeket állít egybe a számoló-gép golyóiból. Ez okból válik a számtan a tanítóra s tanítványra nézve egyiránt unalmassá s ez az oka, hogy tapasztalt szak-emberek véleménye szerint, az első tanévben elég, ha a gyermekek az 1–20-ig terjedő számkörben számolni, megtanulnak. Igazuk van, a pusztán szemléltetve tanítás mellett nem csak elég, de sőt sok is.

Egészen mássá, sokkal könnyebbé, élvezetesebbé és gyorsabbá tenné a számtanítást, ha ezen tantárgy kezelése is a népiskolákban Fröbel elvei szerint hajtatható végre. És itt azonnal megjegyezzük, hogy ezen elvek épp a számtan tanítása körében alkalmazhatók költséges eszközök és méjjebb ismeretek nélkül is. Mit kíván Fröbel? Cselekvést, azaz: hogy a gyermekeknek alkalom nyujtassék, öntevékenység útján gyűjteni ismereteket s azokat szintén öntevékenység útján azonnal hasznosítani. A számtan tanítását ezen elvre alapítani, könnyű dolog. Kezdjük az elején. A helyett, hogy a tanító az „egy“ fogalmát pusztán szemléltetés útján ismerteti, adjon a gyermek kezébe egy diót, egy kövecset, vagy egy vesszőcskét, melyet aztán ő vezényszóra fölemel, letesz, jobbra, balra helyez. Azután, két dió, kövecs, vagy vesszőcske adatik a gyermeknek s ezekkel már számol, összead, fogyaszt (kivon), szokszoroz és oszt, nem csupán észben, hanem tényleg, tárgyakkal, tehát valóságban. Majd háromra, négyre, ötre stb. szaporíttatik föl a gyermek feglköztató eszköze, minden szám-művelet tényleg végrehajttatik, mindenik gyermek kezében számoló-gép van, a menyinyiségekről való mindenik fogalom nem csupán a szemlélet, hanem a tapintási érzés által is észrevehetővé tétetik s alkalom nyujttatik arra, hogy a gyermek az ő cselekvősége körében alkalmazza a számtani műveleteket.

Ezen praktikus irány sikerének fokozása céljából, nélkülözhetően alkalmazni kell a Fröbel-féle feglköztató eszközöket. A kockákból építés, vesszőkírálás, papírfűzés stb. mind megannyi számoló iskola, mind megannyi olcsó számoló-gép, melyek alkalmazásából még az a haszon is származik, hogy ugyanazon időben nemcsak a menyinyiség fölfogás tehetsége, de egyéb tehetségek is fejlesztetnek.

Igy aztán, a tanítás okvetlenül sikert eredményez és ezen siker nem a gyermek téveketlenségre kényszerítése (a mi egyértelmű e gyermekkinzással) által kierőszakolva, hanem a gyermek akaratának természetes eredménye leendő.

Midőn a tanító a számológép segélyével számolni tanít, megteheti, hogy a gyermekek csendben üljenek s reá nézzenek, de megteheti-e, hogy figyeljenek is, képes-e a gondolatot szabad röptében akadályozni, parancsolhatja-e, hogy a gyermek lássa is azt, a mire néz? Kétség kívül, tapasztalták a tanítók közül sokan, hogy a hallgatás még nem mindig figyelmezés, s tapasztalhatták azt is, hogy nincs az a számológép, az az élénk magyarázat, mely a gyermek figyelmét folytonosan, huzamosan lekösse. De leköti a cselekvés. Midőn ő vesszőcskéiből folytonosan számitgatva, egy tárgynak képét elkészíti, midőn fuszulykákából (ha egyéb nincs) folyvást számolgatva, hosszabb, rövidebb vonalokat alakít: akkor nem kell parancsolni a figyelmet, megvan az önkint, mert hiszen a gyermek az ő elemében van; azaz: tesz, vesz, cselekszik, mozog. Íszre sem veszi ő azt, hogy neki most okvetlenül számolni kell tanulni, csak azt tudja, hogy cselekednie kell, s hogy a szabályos cselekvés végrehajttása céljából gyakran kell számolgtatnia; néha nem képes eligazodni, egy-egy nagy menyinyiség kiszámításánál megakad, hanem ekkor kezénél van a számológép: a vesszőcskéék, kövecsek stb. s ezek segélyével könnyű kiszámíttnia, hogy 5, meg 6 menyinyi. Így szerez a gyermek számtani ismereteket öntevékenység útján, önkaratából s önszorgalmából.

Szabó Endre

(Folyt. következik.)

Az igazgató-tanács üléseiből.

Kolozsvártt, augusztus 10. 1873.

Elnök, főt. Nagy Péter, püspök. Jelen voltak: Iuce Mihály, br. Bánffy Dezső, dr. Kolozsvári Sándor, Szabó Ádám és Bodor Antal, h.-titkár.

1) Az udvarhelyi főtanoda előljárósága felterjeszti az udvarhelyi egyh.-megyei lelkészek és tanítók által a tanoda részére felajánlott segély megszüntetése iránt létrejött egyességet megerősítés végett. Az egyh.-kerületi közgyűlés helybehagyása reményében, megerősíttetik.

2) Ugyanaz fölterjeszti a b. emlékü Gidofalvi Gábor özvegye által tett kegyes hagyományra vonatkozólag kötött egyességet. — Megerősíttetik s az alapítók családja összeállítása s felküldése meghagyatik.

3) A földterhermentesítési-pénz-alapigazgatóság tudatja a tordosi, vizaknai, sz.-városi és kolozsi egyh.-községek után folyosított és az ág. főconsistorium kezelése alá adott dézma-kárpótlások menyinyiségét. — A belügy-ministeriumhoz felirat intéztetik a kárpótlási összeg elküldönítése és az ig. tanács kezelése alá bocsátása iránt.

4) A v. h. zarándi egyh.-megye tanácsa a hátszegi egyh.-község rendezésére küldött bizottsági munkálatot, némi hozzáadásokkal, ajánlattal felterjeszti. Helyeslő tudomásul vétetve, a szükséges intézkedések megtétetnek.

5) A hunyadi egyh.-községi iskolának egy gazdasági osztályljal egybekötött felső népiskola felállítása végett az államnak leendő átbocsátása: nem engedtetik meg, a felterjesztés hiánya miatt; az ügy egyidejűleg áttétetik a ker.-közgyűléshez.

6) A kiküldött bizottság beadja a legáció rendezésére vonatkozó véleményét, mely szerint legációba küldhetők a tanodai osztály-tanítók, theológiát végzettek és hallgatók, továbbá a bölcselmi osztályt hallgatók közül azok, kik az a végre megbízott tanár által alkalmasnak talált hitszónoklatot mondhatnak. — Elfogadtatván, ajánlattal a ker.-közgyűléshez terjesztetik.

7) Ugyanaz beadja az anyaszentegyház vagyoni kimutatására szolgáló rovatos mintázati tervet. Elfogadtatik és ajánlattal a ker.-közgyűléshez terjesztetik.

8) Az ó-tordai egyh.-község 1871. és 72. évi számadásainak felküldése meghagyatik felülvizsgálás végett.

9) A szacsvai egyh.-község iskolája kiközösítésére nézve: az egyh.-község, esperes aa. útján, utasittatik, hogy semmi vagyont ne bocsásson át, mert a közlött föltételek szerint külön énekvezetőt kellett tartani, jövedelmétől meg nem foszthatatik.

10) A kisborosnyói egyh.-községben a községi iskola felállítása megengedtetik s esp. aa. a szerződvény megkötésére felhivatik.

— Ezekon kívül előadatott még 19 ügydarab.

Bodor Antal,
h.-titkár

TÁRCA.

„Általános egyház“

Motto: „Optimi corruptio pessima.

(Folytatás.)

„II. Miksa a béke embere volt, nemes kebellet, de érc akarat nélkül. Ő bizott azon reményben, hogy a két viszálykodó párt majdan ki fog békülni egy „a német nép közti általános keresztény reformáció és a vallás szerencsés ki egyenlítése által;“ így hangzottak a szép szavak 1571. január 14-ről kelt vallás-biztosító levelében.

„Szívében egy jobb jövő kívánását és előérzetét ápolta, de esze és bátorsága nem voltak képesek ezen kor éles el-lentéeteivel megmérkőzni. Ő azon jó gondolkozásu, de tulajdonkép szerencsétlen fejedelmek sorába tartozik, kik személyes tulajdonságaik tisztasága által nagy reményt nyújtanak, de ezt csak kis mértékben valósítják meg. Azt azonban mégis dicséretére kell fölemlíteni a világtörténelemben, hogy a véres vallás-üldözés idejében egy Fülöp és Alba, egy Medicis Katalin és IX. Károly korában a szeretet, türelmesség és a lelkiismeret szabadsága iránti tisztelet feledhetlen szavait bocsátá ki ajkain; hogy a kereszténységet alapítója nagy szellemében és nem a mindkét párton levő rajongók sötét vakbuzgóságában értette. Midőn Németalföldön és Párizsban fánátikus vérszomjazók az idvezítő nevét a másképp gondolkozók vérével mocskolták be, a nemes császár azon híres szavakat írta a vele rokon szellemű Schwendi Lázárhoz, melyek már magukban véve elégségesek, hogy őt hálás emlé-künkben tartsuk:

„A mi azon tettet illeti, melyet a franciák az admirál-lal és családjával oly zsarnoki módon elkövettek: teljességgel nem magasztalhatom, és nagy sajnálkozással hallottam, hogy vöm magát oly gyalázatos vérfürdőre engedte rábeszél-tetni... Ha isten úgy akarta volna, hogy ő tőlem kérjen ta-nácsot, oly hű tanács-adója lettem volna, mint egy atya... Ő e tette által anynyira bemocskolta magát, hogy nem egy könnyon fogja magát tisztára moshatni. Mert én nagyon tartok attól, hogy idővel tapasztalni fogják, hogy minő jót er-edményeztek ez által. Mert csakugyan igaz az, a mit ön oly egészen a maga idejében irt, hogy a vallási dol-

gokat illetőleg, nem lehet, karddal segíteni és elbánni. Egy becsületes, istenfélő és bőkeszerető ember sem szólhat másképp. Ezen kívül, Krisztus és aposto-lai is nekünk valami egészen egyebet tani-tottak.“

Igy szólt a Bertalan-éj évében egy Habsburg-házból való német császár; melynél nemesebb gondolatok, tisztább meggyőződések nem nyilvánulhatnak senkinél. Minden ausz-triainak kitörölhetlenül be kellene ezeket vérsnie emlékezetébe.

Miksa még egy protestáns fejedelmet is megszégyeni-tett evangélikus érzelme által, a szász választó feje-delmet — Augusztot — ki rajongók által félrevezettetve, házi orvosát, Peucert, Melanchton vejét, fogságba vet-tette. „Akarom, hogy szolgáljam a hitben velem egyek legyenek,“ mondá Auguszt, hogy a fogságba-vetést igazolja. Miksa azonban azon szavakkal felelt neki igen helyesen, melyeket még ma is számtalan „lelkiismeret-hóhér“ (a mint Zinzendorf nevezte az ilyen féle embereket) kigúnyol: „nem áll hatalmunkban, a lelkiismeret felett uralkodni, sem valakit erőszakosan a hitre kényszeríteni!“

Eddig Gelzer elmulkedése II. Miksáról. Azon két ok, melyért a császár Rómával nem szakított, az, mely még ma is sok katolikusnál feltalálható. Hogy az ember egy anyát, egy nőt, vagy más kedves család-tagot, rokont, vagy aláza-tos fülbegyónókat (ha t. azon férfi, ki Róma romlottságát nem akarja nyilvánosan elismerni, pap) meg ne szomorítson, kerüli, átallja az áttérést. Emberekkel nem akar az ember szakítani, és azért nem fél szakítani — isten fiá-vall Sokan a romai katolikusok közül apát és anyát, nőt és gyermeket az ur fölébe helyeznek, és — azért nem mól-tók ő hozzá. Beszédeikben nagyra becsülik az egyházat és szeretik; csaknem egyedül az egyház-tagjaira figyelnek, nem támaszkodva az egyház fejére, mi oly eljárás, mely-ből, mint már Pál apostol éles szeme észre vette (Koloz. 2: 19) mindenféle jogtalan engedékenység és a legnagyobb té-velygés származik. Minden olvasóm találhat majd minden nap ily emberekre, s talált eddig is bizonynyal nem egyszer. S ha őket komolyan kérdőre vonjuk, vajjon mi lesz a felelet; vajjon mit fognak mondani, ha azt kérjük: hogy inkább akarják-e tévelygő vérrokonait kimélni a fájdalomtól, bánat-

tól, mint az urat? Körül-belül ilyen formán fognak a legtöbben felelni: „Hisz, igaza van önnek tökéletesen; de látja, még sem busithatom meg anynyira szegény öreg anyámat, nővéreimet, kik buzgó, sőt megvallom, bigott pápisták, (V. öszsze ezzel szemben: Balogh F. Ker. egyh. tört. I. füzet 52-ik lapján, Perpetua vértanúságát) aztán végre is, ha már ez egyházban születtem, ebben is akarok meghalni.“ Elismerni a rosszat, s azért mert már egyszer benne vagyunk, ki sem akarni belőle szabadulni, ez bűn; szellemi öngyilkosság. Melyik vízbe haló nem kapkod, hogy magát megmentse, még akkor is, ha önkint ment e halállal szembe. Ez nem lehet másképp; lám itt a tükkör, melyben sok katolikus magát megnézhetné! Ott a lelkiismeret! De azt egyebek háttérbe szoritni igyekeznek és sikerül is az ideig-meddig soknál úgy, hogy annak szava hallhatatlan, érthetetlen zörömböléssé válik. Indifferentizmus kezd ott aztán lenni, s ez a legrosszabb.

„Nem tehetem..” mondja egyik is, másik is; azaz, legyünk őszinték, s mondjuk az igazat; „nincs bátorságom, erkölcsi erőm.“ Ezekkel sok ember nem bír; de nem bír mindenekelőtt sok római katolikus. A világiak anynyira megszokták a papjaiktól való függést, ezek ismét püspökeiktől, ezek meg az érsekektől, ezek pedig az egyedül csalhatatlan pápától, hogy a legkisebb önállóság nem támadhat fel náluk. Az egyház tanítja, hogy hivei mit higgyenek; parancsolja, hogy mit tegyenek, s magára vállalja azon kötelezettséget, hogy hiveit biztosan a menyinyország révpartjára juttatja; a római katolikus egyház, mint egy anya úgy gondolja hiveit; — ez szép — csak az a kár, hogy ez anyai gondozó szerepet azért oktroyálja magának, mert hiveit úgy tekint, mint meganynyi kiskorú gyermeket, kiknek gyámságra van szükségük, mely gyámságot, persze, csak az egyedül idvezítő egyháznak van joga gyakorolni a magas és szent klérus képében, mely aztán mind egy húron pendül, mely úgy járja, a mint Róma fujja; azaz, magasabb inspiráció, vagy a mi a rómaiak szerint egyre megy ki, szentszéki souffirozás útján ő szentsége diktálja; csak az a kár, hogy minden egységre törekvésük mellett, megvilágosító s igaz utra térítő szentlelkük nagyon szereti a partikulárizmust, s önmagával is nyugodtan ellenkezésbe képes jönni. Pl. a legközelebbi vaticánium koncilium alatt, hol minden prélátus — mert csak ilyek vehettek tényleges részt benne — Antonelli megnyitó beszéde s a tridentinum szerint a szentlélektől szállatik meg; ámde, a szentlélek egy s a szavazat végével még is az tűnt ki, hogy egy néhány fő-fő prélátus „non“-t irt schedájára, s így vagy a tridentinum állítása helytelen, s Antonelli mondása nem volt igaz, vagy — tertium non datur — az egy és ugyanazon szentlélek maga-magával meghasonlott, ép úgy, mint a pápa, ki szerint a zsinat nem csalhatatlan, s mégis nem csalhatatlan zsinat által kreáltatja magát csalhatatlannak; de hátha a nem csalhatatlan zsinat ép az alkalommal csalatkozott. Hogy mind-az nem csupán lógikai szójáték, minden józangondolkodású katolikus beláthatja. A római (anya) szentegyház anyás-kodási és gyámnoksági bitorolt jogából azon bizonytalanság, ingatagság, határozatlanság, feltétlen hódolat, gyermeki, sőt rabszolgai alárendeltség látszik, melyet mi protestánsok szinte

képzelnünk sem tudunk. Rabszolgai függés, alárendeltség! — engedjék meg olvasóim, de ez itt korántsem erős kifejezés. A világiak reszketnek a lelkész hatalmas szavára. Ijesztgetéseire, mint a rabszolga a felügyelő korbácsa előtt. Ha történetesen a lelkész engedelmével nélkül valamelyik fölmeri tátni száját, kénytelen a, páter szerint vakmerő, laikus a parancs szóra mondani: „a fehér fal fekete.“

Ha Róma jogbitorlása és tulhatalma mindinkább csökken, akkor a még jelenleg római katolikus értelműek is, kik gyakran ép oly világos és tiszta belátással bírnak, mint mi protestánsok, fognak bizonyára anynyi bátorsággal és erkölcsi erővel birni, hogy belátásuk szerint cselekedjenek és így Rómát mindaddig, míg javíthatatlan, oda hagyhatják. Mi protestánsok nem vagyunk képesek beljűk ily bátorságot és anynyi jellemzilárdságot önteni egyszerű biztatásaink által; sőt, az egyszerű biztatásokat is óvakodva tesszük, nehogy a prozelyta-csinálás vádját vonjuk magunkra, melytől a kath. papok teljességgel nem mentek. Fényes példa erre még ma is a legtöbb vegyes házasság-kötés. De egyre mi is képesek vagyunk, s ez az, hogy az erős akarat, rendíthetlen hit, istenben és Krisztusban alapuló ingathatatlan bátorság becsőről és nagyszerűségéről mi is részünkről bizonyosságot tegyünk és azokat mindenütt magasztaljuk. Bátorság, szilárdság, kitartás, szeretet („ama et fac, quod vis“ és „amor amorem parit“ mondták már a régiek s v. ö. I. Kor. 13. 13) ezek oly nagy erények, melyek nélkül semmi nagyszerű, semmi jóra való dolog, terv, nem létesülhet. Egy Wilberforce-tól, egy Luther-tól, egy Pál-tól (I. Kor. 13) és mindenek felett Jézus Krisztustól *) kell ezeket megtanulnunk, hogy azokat mi magunk is erőnkhez és tehetségünkhöz képest terjesztjük és minél általánosabbakká tegyük a Kristus egyházában. Nem csak sok római katolikusnak, de bizony, még sok protestánsnak is szüksége van ezekre!

A második ok, hogy Miksa nem tért ki a római katolikus egyházból: a protestánsok egymás közti veszekedési viszketege, mely igen általános arra nézve, hogy a Rómát romlottnak elismerő katolikusok, azzal szakítva, hozzánk térjenek. Tűrjük, — mondják — azt, a mi egyházunkban hiányos, téves, mert hisz a protestáns egyházban sem áll jobban a dolog.“ Ez nagy lealázás és szégyen a protestáns egyházra nézve. És vajha Miksa után ez ok, e gát el lenne távolítva. Fájdalom, soha sem szűnt meg ez egészen, s napjainkban ismét erősen uralkodik Németországon, Németalföldön, Svájcban s az angol Colenso-féle civodás és Puseyzmus is ide számíthatók. **) Hogy nálunk az ily civodás csak ephemer jelenség, legalább a nyilvánosság terén, annak is meg van oka! Krisztus nevében, egyik párt átkot szór a másik ellen. Gyakran némelyek római katolikus papokat és zsidó rabbikat protestáns theologusok fölébe helyeznének csak azért, mert ez utóbbiak nem maradnak meg az általuk nem evangéliomiknak tekintett tantételeknél, épen az evangéliom iránti tiszteletből. Ha semmi nemesebb ösztön sem képes arra birni,

*) V. ö. az egész szenvedési történetet.

**) Hazánkban is támad néha-néha egy-egy szikrája, de az a nélkül, hogy lángra lobbanva, kárt okozna. (V. ö. az 1862, 64, 66—68 69, 71.) évek történetét s theologiai irodalmát.)

hogy a civodásokat megszüntessék, jó korán elfojtsák, vagy napfényre jönni, se engedjék: ugy hadd tegye azt a Rómától való félelem és a Róma hívei iránti szeretet.

Deák M.
theol. stud.

(Vége következik.)

K ü l f ő l d .

J é n a, augusztus 9-én, 1873.

Nagytitiszteletű szerkesztő ur! Ha más közérdekű cikkek engedik, kérek egy kis helyet e rövid külföldi egyvelegnek.

Az utrechti egyetemen ez évben a szokott időnél (jun. 10—15) kissé korábban végződtek az előadások. A magyar és német tanulókat, kérésükre, még pünkösd előtt elbocsáták a tanárok; sőt a pünkösdünnep és a hollandi ifjuság ez évi különös innepélyei miatt, több tanár már ekkor bezárta előadásait. A német egyetemeken még csak elején voltak a nyári szemeszternek, siettünk tehát, felhasználni az alkalmat, hoszpitalni Németországba! Berlinen és Hallén át Jénába tartottunk. A jénai theol. és philos. fakultások jó híre ide vonzott. A jénai egyetemi tanács, kérelmünkre, megengedte, hogy a theol. és philos. fakultás tanárainak előadásait díjtalan hallgathassuk. Az illető fakultások híresebb tanárai közül néhányat — Haaset, Hilgenfeldet, Lipsiust, Pfleiderert, Fortlaget — lakásán is fölkerestem ez ügyben. Mindnyájan igen szivesen fogadtak. Barátságos fölhevívásukra, néhányánál többször is megfordultam. Mindnyájan érdeklődéssel tudakozódtak hazánk, s főleg prot. egyházunk jelen állapota és egyes jelesb fia felől. Kivált Haasenak és Fortlagénak sok jó ismerőse, egykor kedvelt tanítványa van a kedves magyar hazában. Mindnyájan nagyon szeretik a magyar tanulókat, kik komoly magaviseletűek és az előadásokat pontosan látogatják és e tulajdonaiknál fogva — többnyire otthon már végzett, higgadt gondolkozású emberek levén — igen is kiválnak a német Burschenschaftok könnyelmű, lármás és egyetemet kerülő fiatal tagjai közül. Az öreg Haase 50 éves jubeliuma alkalmával is dicsérőleg emlékezett meg a magyar tanulókat ezen jó oldalairól. Örömmel hangsúlyozá, hogy „a magyarok padja soha sem volt üres“ előadásai alatt. Az itteni „magyar kör“ ez alkalommal egy német nyelven irt üdvözlő felirattal lepte meg a jó öregot. A 14 tallérba került, csinosan kiállított felirat párja a magyar kör egyik legkedvesebb emléke fog lenni.

A tanárok közül, ugy vettem észre, Lipsius ismeri legjobban prot. egyházunk jelen mozgalmait. Lipsius ugyanis Bécsből jött ide, s onnan magával hozta prot. egyházunk iránti meleg érdeklődését. Ismeri név szerint is a szereplő egyéneket, s közülök többre — Dr. Ballagi, Dr. Revész, Kovács Alb., D. Kovács Ödön, sat. különös érdeklődést és nem kis tájékozottságot elérülő megjegyzéseket tett.

A magyar egyetemen különben nagyon hiányos adatai szerint is több jeles hazánkfi fordult meg Jénában, többnyire lelkész-jelöltek. Nem csoda. Jéna nem nagy város és vidéke gyönyörű. Aztán, Heidelbergén kívül, egyetlen egyetem nagy Németországon, hol a theol. fakultás kitűnő tanárai határozott hívei a szabad kutatásnak és józan haladásnak. E kettőn kívül, a többi németországi egyetemek theol. fakultásai ki-

sebb-nagyobb mértékben a közvetítő, vagy ép a merev orthodox irány hívei. Fájdalom, ide tartozik Lipcse is, hol pedig ez idő szerint legtöbb theologus van. Dr. Kahninak egy előadásán (a reformáció történetéből) 300-nál többet láttam együtt. Összesen 600-nál is több van.

Nó de, lassankint Lipcsében is ébredni fognak. A német prot. egyetemen ott fogja most tartani hetedik gyűlését. Dr. Pflleiderer szivességéből ma kaptam én is egy programmot. E szerint, aug. 12—14-én lesz Lipcsébe, e gyűlés. És pedig 12-én a szűkebb és szélesebb körű bizottmányok gyűlései, estve társas vacsora. 13-án reggeli 9 órakor isteni tisztelet a Nikolai-templomban; azután tanácskozás az egyházalkotmány fölött az egyetemi aulában; 5 órakor templomi koncert. 14-én isteni-tisztelet, s azután tanácskozás a polgári házasság behozatalának lehető következményei fölött. 5 órakor diszebed a lövöldében.

Egyik templomi szónok ép a lánglelkű zürichi Lang Henrik lesz. Lipcsében is be akarták zárni előtte a templomot, mint nem rég Bernben; de mint ott, ugy itt sem értek célt a türelmatlenek. A városi tanács és a polgárság nagy része — a program szerint — meg van nyerve az ügynek. Az egyházi előjáróság többsége is kész volt a „Nikolai-kirche“-t isteni-tisztelet tartása végett átengedni a prot. egyetemen. Azonban, az első-papi Dr. Altfeld kifogásokat tett az átengedés ellen a felügyelőségénél, mely a városi tanács (az egyház patronusa) képviselőjéből — polgármester, Dr. Koch, és a szuperintendensből — Dr. Lechler áll. Az mellette, ez ellene volt az átadásnak, s így az ügy eldöntése a kerületi kormány, mint legközelebbi konzisztoriumi hatóság elébe került; mely hatóság aztán, minthogy az átadás ellen „nyomós okok“ nem hozattak fel, a prot. egyetemen részére dönté el a pört. Tehát — a mint a program is hangsúlyozza — eddig elő a hannoveri és berlini konzisztoriumoké a szomorú dicsőség, hogy a prot. egyetemet a templomból ki-zárták. Igéri e program, hogy a lipcsei tárgyalások minden elfogulatlan vizsgálót meg fognak győzni a felől, hogy a prot. egyetemen célja nem az egyház földulása, hanem ép annak egészséges reformok által való szilárdítása.

Remélhetőleg, élénk és érdekes lesz e gyűlés. Ha valami véletlen meg nem gátol, magam is berándulok Lipcsébe, s aztán — ha nt. szerkesztő ur megengedi — a gyűlés folyamáról is irok valamit.

Most még csak arra a templom-hisztóriára akarom megjegyezni, hogy nem jó a tüzzel játszani. Példák mutatják, hogy az illetők ily eljárásukkal csak maguk alatt vágják le a fát. Mert szűkkeblűség okozta tiltakozásuk által ép maguk hívták föl hallgatóik figyelmét a prot. egyetemen működésére. És az eddig papja fejével gondolkozó philister, a zaj által álmából fölriasztva, most saját szemével kezdte nézni a dolgot és rájött, hogy még sem oly fekete az „ördög“, mint némelyek festik.

Ha ők sehogy sem akarnak mozogni előre, s a jelenkor vivmányait számba sem véve, kiváólag csak is az egykor korszakot alkotó mult különben örök becsü emlékei csüngenek — ám lássák. Akarom hinni, hogy ezt hitből tesszik és a hit mindig boldogít. Azonban, egy kis jóakarata a

haladók iránt, — kik szintén keblük sugalmát követik, — az igaz hitnek soha sem át, sőt ápolja azt. Türelem, mindenek előtt türelem! Hisz irva van: ha emberektől van e dolog, semmivé leszen, ha istentől van... Tehát, türelem és szeretet!

Benkő Lajos.

A „theol. könyvtár“ létesítésére jelentkeztek lapunknál.

- 7) Sófalvi Miklós, n.-petrii pap. U. p. N.-Almás.
- 8) Mihály Elek, m.-valkói pap. U. p. B.-Hunyad.
- 9) Páncél Károly, fogarasi pap.
- 10) Balázs István, alsó-járai pap.

KÜLÖNFÉLÉK.

= Donique, a debreceni „Figyelmező“! Legközelebről jelent meg az aug — szept. füzet, melynek legnagyobb részét Révész Imrénének ily feliratu cikke foglalja el: a magyar reformált egyház számára egyházi főhatóságul felállítatni szándékolt konventről. A cikk oly ügyesen van írva abból a szempontból, a melyen a debreceniek állanak, hogy kétségen kívül igen sok embert képes lesz megzavarni. Polemizál neve; polemizál határozat-képessége ellen sat. s a végén oda jut: hogy, ám, maradjon — ha kell — ugy, a mint volt s ne csináljunk semmit. Negatio, és ismét negatio! Nem kell konvent; nem kell protestáns egyet; nem kell semmi; maradjunk a régi schlendiánál s hulljunk szét, mint az oldott kéve, dicstelenül, minden tisztesség nélkül. Kimondhatatlanul sajnáljuk, hogy egy oly törekvés ellen, melynek megvalósíthatása érdekében már oly rég óta oly sokan emelték fel szavukat, éppen onnan támad a tagadás, mely nyom nélkül nem hangozhatik el. Csak már valami pozitív javaslatnál találkozhatnánk amaz oldalról; mert ez az örökös „nem-nem“, mig egyfelől unalmassá válik; másfelől még egy oly hatalmas talentumot is, mint Révész Imre, ma-holnap árnyékba borít. Hanem, az már jól volt megcsinálva, hogy ugyan e füzetben Freeska ur nem kapott helyet a főrovatok közt, hanem mint „melléklet“ figurál egy kenetteljes cikkel, melyben hadakozik Simén Domokos ellen. Ha már a figyelmező is csak a boríték mellett szoríthatott helyet, ma-holnap oda jut Freeska ur, hogy a Kámori által elejtett fonalat felvegye s „pour plaisir“ önálló pamfletekben tegye magát híressé oly téren, melyn a ki megindul, csak ő tudja, vagy tán ő sem, hogy hová jut. Szomorú dolgok ezek, atyámfiai, férfiak.

= Megkaptuk a n.-enyedi Bethlen-főtanoda 1872/3 évi iskolai értesítvényét, mely kimerítő gondossággal van összeállítva. A sok érdekes adat közül csak azt említjük meg, hogy a lefolyt évben több, mint 16,000 frtnyi javadalmat osztott ki a tanulók között, s e mellett egy rakás jutalmat oly munkásságért, mely pályázat útján mutatta ki életrealóságát. A tanulók összes száma a következő volt: az elemi tanodában: 221; a középtanodában 245; bölcseleti tanfolyamban: 48; a theologiai tanfolyamon 45; a tanítóképzőben 11; összesen = 570.

= A bécsi közkiállításra a magyar tanügyi dolgok bemutatása azon kiváló figyelemben részesült, hogy elismerő kitüntetést szavazott meg a bíráló bizottság. Most már azt szeretnők látni, hogy ezzel szemben, mit fognak tenni azok, kik itthon látva a dolgokat s panaszkodva nem egyszer, hogy „népnevelés jöjjen el a te országod“ fog-nak-e tovább munkálni kitartó szorgalommal és önfeláldozással e téren; vagy megelégszenek a kitüntetéssel és jó magyar természetünk szerint, ráfekszünk a másik oldalunkra? A mig a német szidott, gyalázott, meg tudtuk csinálni ellene

Főmunkatárs: SZÁSZ DOMOKOS.

a reakciót és lábra álltunk; most már kezd dicsérni s ha elhiszszük neki, bizony, megesszük önmagunkat. Sokat kell nekünk futni, fáradni, mig megérdemelhetjük ama dicséretet; de akkor aztán méltók is leszünk rá. Ne feledkezz el magadról, édes magyarom, hanem fáradj e téren megállapodás nélkül, hogy jutalmadat öntudatodban találhasd meg!

= Hogy okos emberek is tévedhetnek, azt bizonyítja be legközelebről a borni „Reform. Zeitstimmen aus der schweizerischen Kirche,“ melynek szerkesztői Lang és Bitzius. Ez utolsó szokta irni rendszeren a reform-mozgalmakat a vallásos téren s mi nagy élvezettel szoktuk olvasni, mert hittünk neki. A legutóbbi számban Osztrák-Magyarországról ir a következőleg: „nem örömet beszélünk ez országokról: a látszat, a puszta látszat, a lényeg, s beszéd a komoly munka helyett; mindig új alkotmányok, törvények, emberek, egy jól berendezett és erős kormányzás helyett; liberáлизmus — a hireért, de nem saját hasznukra: ez a veszedelmük. Mi is azokhoz tartozunk, kik bámuljuk az öreg magyar államférfi, Deák Ferenc tehetségét és jellemét; de utolsó derék beszéde sem vakít el anynyira, hogy ne lásuk ama két tényt: hogy a legtöbb magyar miniszternek legjobb erejét fölemészti a parlamenti harcok tusája és hogy a kath. főpapság még mindig hatalmasabb, mint a legelső főúr, hatalmasabb a miniszteriumnál, sőt magánál az államnál is, mert gazdag; mig az alsóbb papság nyomorban, megvetésben, és függésben teng. Az ellenzés, melyet némely püspök elfoglalt volt a csalhatalansági dogmával szemben, régen ellenkezőre változott, mert korservatív érdeken alapult s ugy hitték, hogy e dogma nagyon is radikális ujtás. Hogy e főpapság hatalma mostanság megtörjék, alig remélhető; egy nemzetnek politikai életrealósága megfordított viszonyban áll azon figyelemmel, melyet öltözetére fordít: a hól a csizma, zsinoros ruha, és dolmán élet-érdek, ott természetesen az olyan kicsi dolgok, mint a nevelés ügye, a rendszertet és törvény előtti egyenlőség: háttérbe szorulnak, sat.“ Ehhez nem kell kommentár; mindannyian tudjuk, hogy mennyi igaz e leírásból, mely bolond információból származhatott csupán. Mi azt sajnáljuk az egészben, hogy a Bitzius neve iránti bizalmunk megingott s többé nem hihetünk szavának. E cikkében is beszél még Olaszországról, Ausztriáról, Francia-, Angolországról, ügyesen — mint mindig — de „etiam si verum dicit,“ nem bir előttünk a hitelesség kriteriumával s éppen ezért, forrásnak nem tekinthetjük. Sajnáljuk, mert maga a lap szabadelvű, jól szerkesztett, mint azt méltán megvárhattuk.

KÖRÖZTETIK.

813—1873.

Marosi egyházmegyénkben a koronkai első osztályú lelkeszi állomás.

Pályázati határnap szeptember vége.

Folyamodványok marosi esperes t. t. Vályi Pál aa.-hoz Ny.-Szent-Benedekre (u. p. Ákosfalva) küldendők.

Kolozsvártt, augusztus 18, 1873. Nagy Péter, erdélyi ev. ref. püspök.

Nyílt posta.

16. Keesetre M. A. urnak. Anyanyit sem viszi előbb a dolgot, mint egy légynek a szárnya. Ne beszéljünk sokat; hanem, mondjunk — valamit. Mást várunk.

17. Khrystomus. Olyan dolog az, uram, hogy elől viz, hátul tűz. Ne bántuk az elemeket.

18. K. B. urnak Azt kérdi: hogy mért nem adunk vidéki tudósításokat? Felelet: azért, mert nem kapunk. Szívesen adnánk mi minden számban; de hát mi csak nem csinálhatunk tudósításokat Kolozsvártt az udvarhelyi, vagy a többi egyházmegyéről; erre igen becsületesek vagyunk.

Felelős szerkesztő és kiadó: SZÁSZ GERŐ.

ERDÉLYI PROTESTÁNS KÖZLÖNY.

EGYHÁZI ÉS ISKOLAI HETILAP.

III. ÉVFOLYAM.

KOLOZSVÁRT, AUGUSZTUS 28, 1873.

139—35. SZÁM

Megjelenik minden csütörtökön egy iven. — Előfizetési ára egész évre 6 frt., félévre 3 frt., negyedévre 1 frt. 50 kr. — Szerkesztéségi iroda — hová a kéziratok és előfizetések bérmentve küldendők: külmagyarutca, 16 sz. —

A kormány és kamarai javadalmaink.

Motto: „Jusitia est constans et perpetua voluntas suum cuique tribuere.“ (Pr. Inst. I. de justitia et jure.)

Egy historialilag régen kihalt, s az ősidőkben másfél évezredet visszafelé meghaladó, de azért a jog és igazság eszméivel a mai mivelt világot is domináló nemzetnek, a romainak tétele az, mit mot-tól felül iránk. Nagy jelentőségű elv van elismerve benne, mert az igazság eszméjét benső alapokra vezet vissza, s lényegét a benső rugókból s erkölcsi indokokból eredő jogtisztéletben keresi. Kifejezett követelménye ugy az elkövetett cselekvények megbirálásában, mint a véghez vinni célozott intézkedések megtételében: az egyenlőség.

Egy államban — s in specie — a miénkben, hogy mennyire nyer létesülést az ekképen átértett igazság s ennek minden követelménye, a külső tények tüntetik elő.

A különböző nagyságu és célu vallás-erkölcsi és világi társas körök s ezek összefoglalatja: maga a társadalom, hogy mennyiben van áthatva az igazság érzetétől, nem tartozik ide, fejtegetni; de hogy a jog egyenlő kimérésére hivatott állam-hatalmi közegek igazán érzik-e: mi az igazság, van-e bennök állandó, változatlan akarata a jus suum cuique tribuendi-re, azt egyes intézkedéseikből s rendelkezéseikből — ha nem jutott is részünkbe a szívek és vesék vizsgálásának fakultása — könnyen kitalálhatjuk, vagy legalább is ugy hozzávethetünk, mint Pythagorás, a ki Hercules korát és nagyságát a fővényben látott ládnyomairól is ki tudta számítani.

A dologra térve, olvasóink előtt eléggé ismeretes lehet az erdélyi evangéliko reformátusoknak, a volt erdélyi feledhetlen emlékü fejedelmek által adományozott „kamerátikum beneficiumok“ irán-

ti ügye, másfél századot meghaladó, de azért ma is orvosolatlan álló sebeivel *)

Igen is, orvosolatlan áll; sőt még sajnóbb a seb, mert fájdalom, újabb metszés érte. Közelebből a valóság és közoktatási miniszter ur, a pénzügy-miniszternek hosszasan indokolni megkísérett teljesen elutasító határozatát küldé meg az erd. ref. egyházkerületi igazgató-tanácsnak. Mely szerint, mondja a pénzügy-miniszter ur: az erdélyi fejedelmek adomány-leveleiben állítólag foglalt, de később 3376 ftra leszorított javadalmazásnak eredeti menyiségben leendő folyóvá tétele, s az adományozott sónak és termékeknek csekély áron történt megváltása, s ezen összegnek érc-pénz helyett papír-pénzben fizetése kártalaníthatóság: helyet nem adhat.

Ime, tisztelt olvasó, a leverő, s igazság-érzetünket gyökerében megrendítő határozat, mely újabb bizonyítékot szolgáltat arra, hogy a hol protestáns érdekek forognak fen, bármily igazságosak, s pozitív (szerzett) jogalapokra visszavezethetők legyenek is, a polgári és politikai ügyek vitelében bár szerény nézeteinkkel is legtöbbire találkozó magyar kormány sem érzi át a „jus suum cuique“ követelményét. S míg egyfelől a jezsuita makhinációkon alapuló, ugy nevezett, alapítványokat (?) készségesen kiszolgáltattani rendeli; addig másfelül, az erdélyi fejedelmek adomány-leveleiben foglalt javadalmazásokat csak állítólagosaknak nevezi. Miért csak állítólagosak azon javadalmak, melyeket nem csak a fejedelmek alatt, hanem a Lipót-féle bitlevél kelte után is még hosszasan időn át az erdélyi ref. status,

*) E lapok 1872-ki folyamának 1—6 számaiban a kamerátikum beneficiumok ügye, minden történeti phasisaiban, köz és magánjogi oldalának feltüntetésével, részletesen ismertette volt egész a mult évi ker.-közgyűlés tárgya határozatának hozataláig. E határozatban újabb feliratok (az országgyűléshez és a miniszterelnökhez) rendeltettek intéztetni. Mihez ha felémlijük, hogy a folyó évben tartott gen. konvent az erdélyi egyházkerületnek ezen feletta soralmas ügyét szintén magáévá tette: a kérdés történeti oldala egészítést nyert.

épen a mostan dicsőségesen uralkodó felség jogelődei uralma és kormánya alatt is háborítatlanul élvezett, mignem a fejedelemség romjain új élet-erőre kapott s minden oldalról előtérbe tolt és támogatott kath. jezsuitizmus befolyásának sikerült, azokat elvonni, meg- rövidíteni s önhatalmulag megosztani több helyen a kizárólag ev. ref. lelkészt illető javadalmat a rom. kath. lelkészszel. Azon javadalmakat, melyeket státusunk lelkészei s egyházai részére az akkori felség hitével erősített két oldalú szerződés biztosítá. A leopoldinum diplomában az ön- álló ország szerződött az uralkodóval. E szerződés szent és sérthetetlen; s a mint Erdély soha meg nem támadhatja a felséges uralkodó ház Erdély feletti uralmi jogát: épen oly megtámadhatatlanok többek között az erdélyi reformátusok jogai és javadalmi, melyek abban biztosítást nyertek, s midőn ugyan abban Erdélynek fejedelmek alatti törvényei (A. C. CC.) szintén megerősítést nyertek, egyszersmind biztosított számunkra a tulajdon azon kizárólagossá- gával, miről az e tekintetben ma is érvényes approbáták és kompiláták intézkednek. Ez osztályt a gyengébbel szemben, az erőhatalom hajtotta végre. Az erőhata- lom sem jogalap, sem jogcím; mert jogtalan cselek- vényből jogot származtatni, nem lehet. Önkint követ- kezik tehát; „quoniam titulus injustus: injusta est possessio.“

A miniszteri elutasító határozat ez osztályról még csak szóval sem emlékszik, mintha az 1867-iki folyamodványban felemlítve sem lett volna; holott az abban felsorolt, s orvosoltatni kért sérelmeknek ez is egyik kiemelt és kiválólag hangsúlyozott pont- ja vala.

Lássuk azonban a többször említett miniszteri határozat indokait, s célunkhoz képest, kövessük ne- hány észrevétellel és megjegyzéssel. Talán nem lesz minden tanulság nélkül, kivált a mai napokban, mi- dőn az állam és egyház közötti viszony rendezésének szükségességét a napi kérdések színterére hozta a ha- ladó idő. A multnak s a jelennek felmerült tényei és eseményei irányadói lehetnek magunktartásának s mérték-adói bizalmunknak.

— Előre bocsátjuk, hogy az indokolás nem csak hogy igazságtalan alapokon nyugszik, hanem azt tűn- teti ki, mintha a kormánynak ez ügyben, annak ta- nulmányozása, elővétele s elintézése előtt már eluta- sító szándéka lett volna. Egyebet legalább nem gon- dolhatunk, látva az erőltetett következtetéseket, s helytelen felfogást, mely utóbbi főképp abból követ-

kezett be, hogy a kérdésnek történeti multja s pha- zisai megítélésénél a jelen viszonyok és állapotok le- begtek szeme előtt, mi egy magára elégséges volt, tévutra vezetni; holott minden hosszúsas időn ke- resztül függőben állott úgy különböző időben felme- rült részleteit az akkori idő viszonyainak megfigye- lésével s a feuforgott tényezők befolyást gyakorló erőinek mérlegelésével lehet csak az igazság sérelme nélkül megítélni.

Őszszevonva, lényegileg azt mondja az elutasító határozat indokolásának első pontja: hogy a minisz- ternek nem lehet feladata, a még az 1699-ik évig visszavezethető tárgyalásokat részletesen elemezni; s elégnék tartja annak kiemelését, hogy a mostani kormány a tényleges állapotot folyamodási úton meg- nem változtathatja; nem pedig azért, mert egyfelől, az állam-kiadások tekintetében köti az évi költség-ve- tés; s másfelől, adomány-leveleink kiadása óta nagy vál- tozások történtek. Névszerint felsorolja, hogy eltörül- tetett az ősiség, bekövetkezett a földtehermentesítés, a kormány-rendszer megváltozott s ekkép úgy a bir- tokjogi viszonyok, mint az állam-tényezőknek egymá- hoz való viszonylatai oly lényeges átalakulásokon men- tek keresztül, hogy ezen kérdés donacionális ala- pon, az őszszes egyház és állam közötti viszonylatok- nak megfigyelése nélkül, tárgyalás alá sem vehető.

Elszomorító, hangzatos szavak, s alaptalan állítá- sok! Mert, mi hiszszük s bátran merjük állithatni, hogy minden jóakaratu olvasónk meggyőződésének adunk kifejezést, ha ellenkezőleg, épen feladatá- nak s az igazság-érzetből folyó köteles- ségének tartjuk, hogy a miniszter az ügyet ha még meszszebb visszavezethető tárgyalások állanának is előtte: elemezze, figyelje meg a tényezőket, s azok szem előtt tartásával s a cselekvények és intézkedések intenciójának megbirálásával, mondaná ki, hogy van- e igaza az erdélyi ref. statusnak jelen követelési ügyé- ben, vagy nincsen? Nem mi voltunk okai, hogy az akkori kormány protestáns-ellenes intenciójával s egy- oldalú, erőszakos rendelkezéseivel kérdésessé s maig függővé tette az igaz ügyet.

Midőn alkotmányunk visszaállításával s a kor- mány-rendszer változásával, az erdélyi ref. status a kérdést folyamodvány alakban 1867-ben újból felele- veníté, épen azon ellenséges indulatok s prot. érdek- ellenes befolyások megszüntének vélelme (praesumptio) vezette, melynek fájdalom a valóság ellenkezőjét ta- nusítja. Az időnek bármily hosszú befolyá-

sa, csak magára, jogot sem nem teremt, sem nem enyésztet. Szomorú jelenség volna, ha a justitia distributiva az idő s illetőleg annak hosszabb, vagy rövidebb lefolyása által feltételezhetnék.

És vajjon, mi befolyása lehetne az ősiség intézménye megszüntetésének s a földtehermentesítés be-
következésének a jelen kérdésre? Ősiség és adományrendszer külön önálló s egymástól független intézményei voltak magánjog-rendszerünknek. Megszüntetésük 1848-ban épen a magánjogok biztonságára — mit lidérc-nyomás alatt tartottak, — nem pedig megszerzett jogok elenyésztesítésére, megtámadhatóságára történt.

S midőn hazánk több millió lakosa által véres verejtékekkel szántott föld azoknak tulajdonába bocsátásával, az azok addigi haszon-élvezetéért járt munka és terménybeli adózásoktól mentesített (földtehermentesítés): mi köze van ezen bár magában humanus s következményeiben kiszámíthatlan becstű törvényhozási intézkedésnek azon járandóságokra nézve, melyeket a kamara, a föld bensejében rejlő s onnan kiaknázott sóbánya-termékből állam-szerződésileg biztosított adománylevelek alapján, megrövidítés nélkül tartozott volna s tartoznék most is kiszolgáltatni? Épen így áll a dolog a pénz illetményekre nézve is. Sőt a kamarai jóságokból (pl. kolozsi) kiszolgáltatott terményekre hasonlóképen; mert a kincstár nem volt az illető egyházaknak és lelkészeknek sem jobbágya, sem dézmása, hanem inkább alapítványi és alapszerződés szerű kötelezettje, mely viszonyra nézve a földtehermentesítés be-
következése semmi hatályt nem vont maga után.

Elismerjük továbbá, hogy a kormányt az évi költségvetés minden állam-kiadás tekintetében köti. Ugy de, e korlátolás csak az egy évre megszavazott kiadásokra szól, a mi épen nem zárta volna el a kormányt attól, hogy a következő év költségvetésébe a fenforgó összeget betegye, s a törvényhozás előtt annak igazságosságát fölfejtve, az által a többi közt megszavaztassa. Ez által azon aggodalma is az indokolásnak elesett volna: hogy vajjon, ezen ügy folyamodási uton elintézhető-e, vagy nem?

Igaz az is, hogy az állam-tényezők egymáshoz való viszonylatai változtak; de hogy a kath. befolyás s a prot. egyház iránti intenciók változtak volna, azt bizony nem sokban tapasztaljuk. Áll maga az állam s reméljük, isten után s kitartásunkba bizva, hogy alaptörvényei megvédelmének minden jogtalanság ellen.

Az indokolás felhozott pontjára nézve addig is, míg tovább haladnánk, csak azon megjegyzést tesz-
szük még egyedül: hogy senki sem óhajtja jobban az állam és az összes egyházak közötti viszonyoknak igazságos rendezését, mint mi protestánsok; de azt követeljük, hogy a lehető sok kérdés között ezen ügy épen donacionális alapon hozassék rendbe; s ha ez megtörtént, akkor minket is azon állapotban talál az óhajtott rendezés, mint a nagyon is donacionális alapon jóllétnek örvendő kath. egyházat és akkor az alaptörvények szem előtt tartásával, a törvényhozás bölcsessége döntsön. Anynyi bizonyos, hogy mi protestánsok leszünk elsők, a kik a „quod uni justum, alteri equum“ elvét tiszteletben tartandjuk.

(Folytatása következik.)

Fröbel elvei a népiskolákban.

(Második cikk.)

(Folyt. és vége.)

A Fröbel-rendszer elfogult ellenei az elmondottakra, szokásuk szerint, azt az ellenvetést teendik, hogy ha a gyermekkel a menyinyiségeket tárgyakon ismertetjük s a számolást kezébe adott tárgyak segítségével gyakorolják: akkor megfeledekezünk az életről, mert ebben igen sokszor elvontan kell számolni. De ezek a jó urak megfeledekeznek arról, hogy hiszen az ő rendszerük még távolabb áll az élettől, mert a boltban, meg a vásárbán adás-vétel alkalmával senki sem hurcol magával golyót, számológépet, meg egy iskola-mestert, a ki a golyós számológépen megmutatja, hogy négy meg hat sing az = tiz sing. Feledik továbbá, hogy a gyermeket nem lehet egyszerre behelyezni a felnőttek gondolkodása, érzelmei s vágyai körébe; hogy a gyermek absztrakt fogalmakat nem tesz sajátjává, mivel ő a konkrét világ konkrét fogalmait képes csupán megismerni, szellemi tulajdonává tenni. Bizonyos határozott élmények, összetett állapotok, reális érzelmek képezik azon nézeti alapot, melyből az észszerű oktatás kiindul. Absztrakt gyümölcsössel még nem lakott jól senki sem, de konkrét körtével, almával igen. Azért mi határozottan megmaradunk azon követelésünk mellett, hogy a menyinyiségbeli fogalmakat épp úgy, mint általában minden jogalmat konkrét tárgyakon és nem pusztán szemléltetés, hanem a tapintva-érzéklés útján kell a gyermekkel megismertetni; és hogy a számolás első gyakorlatai szükségképp konkrét tárgyakkal eszközöltessenek oly képpen, hogy a gyermek ne csak lássa a menyinyiségeket, hanem phisikai cselekvősége körében foglalkozzék azokkal.

Azonban, menjünk tovább. Ez a rendszer természetesen egyoldaluvá válnék akkor, ha folytonosan e szerint számoltatnánk. Ez tehát nem lehet célunk. A mi rendszerünknek főelőnye abban áll, hogy fokokint vezeti át a gyermeket a gyermeki élet-tevékenység köréből a fel-

nőttek élet-tevékenysége körébe, a menyinyiben folyvást alkalmazkodik ezen élettani fokozatokhoz, melyek a fejlődő gyermek test-szervezete és szellemi énjében fölmerültek. Ennél fogva, a mi rendszerünk más eszközöket tart készen a kised, másokat a gyermek, ismét másokat serdült és az ifju tehetségei fejlesztésére. Így a számtan tanításánál is. A gyermek a konkrét tárgyakon lassankint elégedő menyinyiségben fogalmat sajátít el; ezek lassankint anyyira tulajdonává lesznek, hogy képes képzeletileg is szemlélni azon menyinyiségeket, melyeket már igen sokszor a reális világban szemlélt; azaz: eljut a benső szemlélet képességére. E közben megismerkedik az általa már sokszor nem csak látott, de előállított menyinyiségek jelölésére szolgáló számjegyekkel s képes, ezen jegyekkel a megállított menyinyiséget kifejezni. Ha ide elvezettük a gyermekeket, akkor lassankint gyakoroljuk őket az elvontan számolásban; de kivált kezdetben, mindig nyomban követi a számolást a gyakorlati próba; azaz: az elvontan ki számított menyinyiség ismét konkrét tárgyakon állítatik elő, hogy a gyermek meggyőződjék az eredmény helyességéről, esetleg belássa, hogy hibásan számított.

Itt tehát a tárgyakkal és tárgyakon számolás, meg az elvontan számolás mindkettőnek együttes és egymást kiegészítő alkalmazása által egybekötötték s a kettő közötti ellentét kiegyenlítették. Majd, az írásbeli számolás is kezdetét veendi s itt mindinkább előtérbe lép az öntevékenység, mely nélkül az egész szám-tanítás értéktelen küzdelem, gyermek-kinzás. Nincs a gyermek-barátra nézve elszomorítóbb látvány, mint a midőn a tanító kiszólít az 50—60 gyermekből álló osztály köréből egy gyermeket; azt oda állítja a táblához s kiozza óra hosszát valamely számtani föladvány kidolgoztatásával, míg a többi 59 gyermek ugyan csak egy óráig tétlenül ül, ha épen nem akarja magát a dió-héj ropogtatásban keresett szorakozásért megfenyittetni. Hogy szerethetné már a gyermek azon iskolát, melyben hetenkint több órát teljesen tétlenül kell eltöltenie; hogy vágyódnék bele s vajjon, jogunk van-e, nehezíteni, ha elcsavarogja az időt s kerüli a legnagyobb kinok egyikét — az unalmat?

Mint a tárgyakkal számolásnál minden gyermeknek megvan a maga számoló-gépe kockákból, vesszőcskékből, vagy kövecskékből s mikint itt egyszerre mindenik gyermek számíthat, tehát mindenik foglalkozik: úgy az írásbeli számolásnál is legyen mindenik gyermek előtt tábla, vagy papír s foglalkozzék mindenik a föladvány tétel kidolgozásával. Ekkor aztán, ritkább lesz a dió-héj ropogtatás, de nagyobb lesz az iskolába-járás iránti kedv; sikeresebb lesz az ott eltöltött idő; a tanítványok nemes versenyre kelnek egymással, hogy aztán egy újabb, tán érdekesebb tétel kidolgozásához kezdhessejenek. Természetesen, itt is a tanító önt lelkét a száraz szabályba, de nem ám azzal, hogy földiktál egy csomó számot, tessék aztán összeadni, vagy szorozni. Ugyan, mit mondanánk arra, hogy ha valamelyik tanító az írásttudó gyermekkel nem szavakat s ezekből alkotott mondatokat, hanem pusztán betűket íratna össze-össze; pedig a tárgyhöz nem kötött szám-

jegyekkel való számoltatás is éppen ilyen abszurdum; itt is ír a gyermek töméntelen szemjegyet, de hogy mi célra írja, mi haszna van belőle: azt ugyan sejtene sem képes. Az írásbeli számoltatást tehát folyvást a gyakorlati életből és pedig a gyermek meglévő, vagy leendő életkörülményei köréből vett példákhoz kell kötni. E mellett szükséges, hogy a gyermekek gyakoroltassanak számtani ismereteik alkalmazásában; mit leginkább az által ér el a tanító, ha koronként azzal bizza meg tanítványait, hogy a szóban levő szabályra ők maguktól gondoljanak ki s írjanak le alkalmas példákat; azaz, valamely eseményt, melynek keretében a számtani szabály alkalmazásra talál.

A népiskolai szám-tanítás legfelső fokán végre az lebegjen a tanító szemei előtt, hogy tanítványai, midőn az iskolából kikerülnek, birjanak mindazon számtani ismeretekkel, ezek alkalmazásában való készséggel és könnyűséggel, melyekre hivatásuk körében szükségük leend. E célból itt már a számtani szabályok mindinkább az alkalmazási műveletekhez köttetnek. Megtanulják a gyermekek: mikint kell a szántó-földet, kaszáló, legelő területét fölmérni; bevezettetnek az egyszerű könyvitelre szükséges ismeretek körébe; vagyon-állapotról kimutatást, leltárt, költség-tervet sat. készítenek; szóval, megismerik a számtan becsét, a számtani szabályok alkalmazás-módját s a pontos kiszámítás, meg az előre számítás szükségességét. Természetesen, itt is a folytonos öntevékenység a tanítás eszköze; itt is nem a tanító, nem a tanítvány, hanem mindannyi dolgozik, cselekszik és pedig lehetőleg önállóan; azaz, minél kevesebbet támaszkodva a tanító segítségére.

A szám-tanítás ilyen módszer szerinti alkalmazása esetén aztán, legalább a számtan tekintetében, nem valószínűnek Göthe ezen sorai: In den Stühlen, auf den Bänken vergeth ihnen Hören, Sehen, Denken.

Szabó Endre

Az igazgató-tanács üléséből.

Kolozsvártt, augusztus 21. 1873.

Elnök, főt. Nagy Péter, püspök. Jelenvoltak: Ince Mihály, Dr. Kolozsvári Sándor, Szabó Ádám és Bodor Antal, h.-titkár.

1) Az országgyűlés által egyházkerületünk részére megszavazott s a folyó évre utalványozott 14,000 frt. állam-segély átvételére: pénztárnok, Bányai Vitális aa. fölhatalmaztatott.

2) A n.-enyedi és kolozsvári főtanodai folyó évi tanév megkezdése szeptember 1-ről, az elterjedt kholera-járvány miatt, elhalasztatik; és a többi tanodai előjárások megbízatnak, hogy az illető egészségügyi bizottság megkérdésével, belátásuk szerint intézkedjenek.

3) Az erd. telekkönyvi igazgatóság tudatja, hogy f. évi szept. 1-ével több vidéken a telekkönyvi eljárás életbe léptetetik. Az illető esperesek felhivatnak, hogy az egyh.-községek tulajdon- és zálog-jogainak biztosítását, felelősség terhe mellett, eszközöljék s különösöi utasítottanak a kepe biztosítására.

4) A szil.-szőlőnoki egyh.-megye közgyűlése a segéd-

lelkészi állomás felállítása érdekében nyilatkozván, a folyó évi egyh.-kerületi közgyűlés elé indítvány előterjesztését kéri. Mint indítvány, a folyó évi ker. közgyűlés elé terjesztetik.

5) A bülgezdí egyh.-község három taxás helyének eladása megengedtetik; és vásárlásig, kamatoztatása megrendeltetik.

6) A m.-lapádi egyházközség kiadatni kéri dézma-kárpotlása tőkájének benlevő lejárt kamatait építkezésekre. A célba vett építkezés terve és költség-vetése helybehagyása után utalványoztatik.

7) A szil.-sámsoni egyh.-községi tanítói új díj-levél, a ker.-közgyűlés jóváhagyása reményében, helybehagyatik és megerősítettetik.

8) A marosi egyh.-megye 5-ik választó kerületének

képviselő helye, Rákosi Lajos aa.-nak jegyzővé lett megválasztásával, üresedésben jövőn: a választás kiiratik.

9) Az 1869 évi állam-segélyből a h.-szt.-páli egyh.-községnek adott 200 frt. segély más célra fordítandólag és biztosíték nélkül adatván kölcsön: utasítatik a biztosítás és felvétel eszközzésére.

10) A kultusz-miniszterium leküldi az erd. kath. püspök felterjesztését, melyben előadván, hogy egy 8-ik és egy 7-ik osztályos n.-enyedi tanodai tanuló a vallás oktatásra nem járt, a főlebbocsátástól kéri elzáratni. A szabályok megtartása iránti véleményes jelentés-tétel véggett, leküldetik a n.-enyedi tanoda előljáróságának.

— Előadatott ezeken kívül még 13 ügydarab. —

Bodor Antal,
h.-titkár

TÁRCA.

„Általános egyház“

Motto: „Optimi corruptio pessima.“

(Folyt. és vége.)

Általános baráti szövetség füzze össze, egyesítse a protestánsokat; és különösen nálunk, Magyarországon nem csak a két nagy protestáns felekezetet, hanem mindenk előtt a külön felekezetek egyes részeit kell egy egészszé csatolni. Az öt magyar ref. szuperintendencia szoros egyesülése, az első teendő; csak ez egyesülés létrejötté után várható sok tekintetben jobb eredmény, s várható — a mennyire lehetséges — a két prot. fél szorosabb egyesülése is. Quo tamen, non unio Borussiae, nobis pro exemplo sit! Németország, mind két prot. felekezete részéről az unio után való törekvés (1817) bizonynyal Krisztus szerinti munka volt, míg ellenben annak rendszeres széttrontására való törekvés, — még az urvacorát illető egyesülést sem véve ki, — szellem nélküli visszafelé való haladás jellegét ölti magára. Bizonynyal, minden feltétlen synkretizmus nem áldásthó az egyházra nézve; de még kevésbé jön el isten országa azon egoisztikus-hierarchikus kiáltás által: „az urnak templomai, az urnak templomai ezek.“ (Ezs. 7. 4)

A folytonosan „etwas an und für sich“ maradás vágya, a körülmények és állapotok folytonos változása mellett, az egyházat egy petrefaktummá teszi, mely az életet illetőleg, veszíti el azt, mit tartósságra nézve nyer; s végre is olyan létező valami lesz, melynél semmi „raison d'être“ nincs. E veszély fenyegeti különösen a kisebb egyházakat, melyek gyakran adminisztratív, vagy egyéb okok miatt, mint olyanok, megmaradnak, miután azon dogmatikai sympáthiak, vagy antipáthiak, melyeknek azok előállításukat köszönik, már rég megváltoztak, vagy eltűntek (pl. az unitária ekklezsia). Az igazi egyház az, mely csak addig akar fennállni, míg általa ideálja — isten országa a földön — előmozdittatik. Az általános baráti szövetségnek azon jó elvekre kell támaszkodnia, hogy az igazi szeretet, mely a történelmi Krisztusban való hit gyümölcse, a legfőbb és hogy az igazság csupán a sza-

badság útján kutatható. Ezen elvek, melyek sokkal jobbak, mint az angol „evangelical alliance“ tantétélei, az egyedül igazak és maradandók. Vajha, mentől több protestáns elismerné ezeket és szóban úgy, mint az életben követné.

Az egyház létezési okának ideálja csak úgy érhető el, ha azt, a mi törvényszerűleg ugyan, de még tökéletlenül áll, folytonosan reformáljuk, mert ez az imént említett elvek alapján, nyakát szegi déformációjának. Mert hisz, az igazi egyház az, mely a legnagyobb mértékben érzi a folytonos tökélesbülés szükséges voltát úgy a keresztyén igazságokat, mint a mi a keresztyén élet gyakorlati oldalát illeti; jollehet e mellett mindig vigyáznia kell arra, hogy a reformáció és revolúció közti elvi különbséget szem elől el ne téveszsze. (V. ő. van Oosterzee J. J. Reformatie en Revolutie, Aphorismen. 1867.)

Tehát, protestánsok közti egyességre kell törni. Mert, ha a protestánsok egyek, a miknek lenniök kell és lehetnek, akkor a Rómától való eltérés oly általános lesz, hogy az ottani udvar vagy egyedül marad, vagy a századok óta elvetett reformációt el kell hogy fogadja. De ezen reformációnak jobbnak kell lenni a 16-ik századbelinél, mely sok olyat megtartott a romai egyházból, mi az evangéliommal ellenkezik, mit még el kell vetni (különösen nálunk, hol ha nem is a tanban, de igen a gyakorlatban sok olyan van, mi majdnem botrány, s melynek oka a nagy számú görög és római kath. környezet; de ezek leküzdendők, elvetendők; ha a papok és tanítók buzgón járnak el, a nép elszokik az ily rátapadt kor-jelenségektől. Pl. betegok kommunióje, egy isteni tisztelet alatt 2 sőt 3 Miatyánk, a férfiak folytonos fedetlen fővel ülése sat. sat.) és sok olyat elvetett, mi evangéliomi eredetű, a mit tehát meg kell tartani, visszaállítani. (E téren működik évtizedek óta az úgy nevezett gröningai iskola, Hollandban. 1837 óta, lapja: Waarheid in Liefde. V. ő. Compendium dogmatices et Apologetices christianæ 1845; P. Hofstede de Groot, de Groning. Godgeleerden in hunne eigenaardighoid. 1855).

Bizonynyal, nem elég Kalvinnál vagy Luthernél meg-

állani, mint a kath. egyház a tridentinumnál. Az ur jobb dolgokat vár tőlünk. Ha egyházunkat és korunkat az evangéliom tükrében nézzük, sok tisztátalan dolgot látunk, mit ki kell küszöbölni, és sokat látunk hiányozni, minnek helye van, mit tehát el kell fogadni.

A vallást és vallásos cselekvényeket nem lehet kizárólag az értelemről kimagyarázni; hol ez történik, ott az intellektualizmus hatalma lesz csak hamar érezhető. Ez azon irány, mely a tiszta hitfogalmat mindennek fölébe emeli, még a szellemi élet rovására is és az igazság subjektív felfogását magával az igazsággal öszszeszeviharja. Ezen intellektualistikus irány csakhamar kóros gnosticizmussá fajul, mely a vallásos igazságot kizárólag az okoskodó és spekuláló ész által igyekezik hatalmába keríteni, és a gondolkozást az ismerettel zavarja öszsze, mi közben a vallás és theologia közti különbség az öntudat előtt, hová tovább mind inkább elenyészik. (V. ö. *Protest. Vorträge*, III. köt. 3. füzet: *Religion und Theologie von Pfarrer Schröder*.) Hol az elfogadott tétel nem csak formuláztatik, hanem annak védelmére is kell kelni, ott az intellektualista igen könnyen a doktrinárizmus utára téved, mely a vallás lényegét kizárólag a dogmákban, qua dogmákban találja fel. A doktrinálizmus a racionalizmus és supranaturálizmus alakjában is mutatkozhatik. Az utolsó különösen kiemeli egy természetfeletti kijelentés létezését és tartalmát, de azt különösen úgy tiszteli, mint egy magas tekintély által hirdetett tant, mely a hagyományos hitvallás tekintélyét illetőleg igen könnyen consequens orthodoxista (nem orthodox) lesz. Az ész ez állásponton csupán receptive működik, míg a racionalistánál különösen kritice. Hol ez egyoldalú intellektualistikus-doktrinálizmus irány más hatalmak által nem ellensúlyoztatik, ott nem lehet kilátás protestáns uniora, mert ott a hívő a hitetlenség örvényébe, s a protestáns Róma karjaiba vezetetik.

Egy másik kóros kinövés az, hol minden vallás és vallásos dolog az érzésre redukáltatik. Itt áll elé a mysticismus. Hogy keresztyén, vallásos alapon bizonyos méjj, szent mystika gondolható, és hogy az bizonyos értelemben a szellemi élettől el nem választható, azt hiszem, senki sem fogja tagadni. Gondoljunk csak a jánosira, szembe a páli iránynyal. (V. ö. J. J. van Oosterzee, *Theologie des N. T.*) „Die innerliche Lebendigkeit ist allezeit Mystick.“ (Nitzsch). A mysticismus azonban az érzést lépteti előtérbe az ész és lelkiismeret rovására. Míg az intellektualista a betűt nézi a szellemmel ellentétben, addig a mystikus a szellemet meszsze a betű fölé helyezi. Ha a tul feszített érzés a fantáziával fog baráti kezét, akkor végre is féktelen fanatizmus lép érvénybe.

A viszonyok szerint mérsékelt alakjai közül egyik a propagandizmus, melynek típusai Math. 23: 15 találhatók. Ezen talaj gyümölcse a zelotizmus is, egy oly betegség, melynek áldozatjaira illik Rom. 10: 2. (V. ö. Ján. 16: 2.) Ezen sötét út végén, ha nincs akadály, meszsze távolban — az autodafék lángjai láthatók.

Ha az akarat lép előtérbe, ott áll a morálizmus, vagy legalizmus, mely inkább nézi az élet külső alakját, mint benső elvét; azaz, a hit gyümölcsét méltatja a győ-

kér rovására. Ki e téren a formalisztikus pharizeizmustól megmenekszik, csakhamar a szükkeblü pietizmusba esik; Kol. 2: 21. Itt a motto, és ez út végén — a zárdakapu mosolyg az utas felé. (E. W. Krummacher, *Gewisse Krankhaftigkeiten des Pietismus*.)

Ez utóbbival szoros rokonságban állnak azon körjelenségek, melyek a fölébredt lelkiismeret (konsciencia) uralma alatt mutatkoznak. Így az ascetizmus, mely barátságos viszonyban áll a pietizmussal, de nem homogén. Bármily jó is a célszerű askézis (2. Tim. 4: 7.); a lelkiismeret ijesztgetése által igen könnyen az önkény és „opus operatum“ jellegét ölti magára. Az egész „thesaurus supererogationis“ theoria e befolyás alatt fejlődött ki. Sőt honnan származik minden babonáság, ha nem onnan, hogy az ember lelkiismerete nyugtalanságát önválasztott uton csendesíteni akarja? Hogy ily aggódó félelem a szeretetet mulhatlanul kizárja, és így minden vallás elvét megöli (1. Ján. 4: 18) kétséget sem szenved; de másfelől, ép oly világos, hogy a konsciencializmus vallásos téren individuálizmusra vezet, (V. ö. Martensen, *christl. Ethik. I. Allg. Theil*. 291 lap. A konsciencializmus typusa némileg Schenkel. V. ö. vaskos dogmatikáját „aus dem Standpunkt des Gewissens“ I. 213 lap. E művet Straus, módszerénél és terjedelmességénél fogva, a „lelkiismeretlenség mintaképé“nek nevezi.)

Mindezen s más körjelenségek a vallásos téren, ragályosak; s így az egyes individuumban mutatkozó körjelenség szüli a szektát (nem *secare*-tól, hanem *sequor*, vagy *sectari*-tól). Itt azon önző törekvés lép előtérbe, melyet már fennebb említék: „etwas, an und für sich zu sein.“ A sektarizmust bizonyos értelemben tágasabb körü individuálizmusnak lehet nevezni, mely magát másoktól elkülöníti. Ha ez hatalmas vezetők által támogatatik, akkor mint erőszakos, jogbitorló hierarchizmus tűnhetik fel, melynek uszály-hordozói: eretnekek elleni hajtó-vadászat (inquisitio, jezsuitizmus) üldözési szenvedély és gyűlölet. Ha már egy bűnös sok jót megront (Préd. 9: 18), mennyivel többet megront, a legfőbbet és legjobbbat illetőleg, egy betegből és tévelygőkből álló szoros egyesület, testület!

Ezeket csak azért soroltam fel, mert az egyháznak alapja a vallás: s csak helyes vallás-fogalom és tan mellett igaz egyház!

Hogy e körtünetek egyikétől, vagy másikatól a protestáns egyház sem volt ment örökké, vagy tán soha, s még ma sem ment, ez nyilván való a történelemből és a mindennapi tapasztalatból; de hogy a katolikus egyház e betegségek alatt görnyedezik ma is, sőt ezek közül némelyik éppen alapelve, azt is tudja mindenki és különösen sok katolikus. De először tisztítsuk meg magunkat, legyünk egyek a szeretetben, melynek példányképe a Krisztus. Ha ily példával járunk elől, közeledni fog az evangéliko-katolikus egyház; csak részrehajlatlanul, alázatossággal, egyszerűen és hittel kell küzdeni, vitázni. A győzelem bizonyos. *)

*) A. des Amorie v. d. Hooven Jr. Aphorizmak arról, mi a rom. kath. kultuszban jó. (L'roza en poëzy 1850. lap 3 s a k.) Schenkel, *Gespräche über Prot. u Kath.* 1852.

Záradécul pedig álljon itt Meldenius Rupertus német „Friedens-Theolog“ azon ismert mondása: „In necessariis unitas, in dubiis libertas, in omnibus caritas!“

Deák M.
theol. stud.

K ü l f ő l d.

(A jénai magyar-egylet.)

A külföldön létező magyar-egyletek története, érdekes minden magyarra nézve. Egy ilyen magyar-egylet történetével akarom megismertetni e becses lapok olvasóit anynyiban, menynyiben a meglevő adatok nyomán tudomást szerezhettek róla; e magyar-egylet a jénai, melynek magam is tagja vagyok folyó évi junius hava óta.

Mielőtt azonban, magát a magyar-egylet történetét ismertetném, nem tartom feleslegesnek, a jénai egyetemről pár szóban megemlékezni.

A jénai egyetem egyike azoknak, melyeket alapításuk óta legkövetkezetesebben s úgy szólva, megszakadás nélkül látogattak a tudomány-szomjas magyarok, mondhatni, leginkább a theologiai fakultásból. És méltán; mert Jéna dicsekedhetik, hogy bár nem nagy számu tanárai közt, minden időben és minden tudomány-szakban legalább egyet-kettőt a koripheusok közül magáénak vállalhatott és vallhat. Alapítása óta (1548) különböző phasisokon ment át. Az első korszakban Luther és Melancthon szelleme folytatta harcát biztosításáért 1573-ig; a tanárok nagy része a szabad irányhoz hajolván, nem egyszer valának kénytelenek, a betűre esküvők megtámadásai ellen védekezni, míg nem János-Agost herceg halála után 1573. márc. 2-án Agost százsz. választóvevén át az egyetem feletti gyámságot, hatalom szavával az eddigi iránynak véget vetvén, az orthodoxia zászlóját ütötte föl az egyetem homlokzatára. E szomorú uralom 1677-ig tartott. Tovább egy századnál, de a szellemi irányzatot, ha teljességét elérte, s az idő tartalmától saturálva lőn, a föld minden hatalma sem képes tovább föntartani, üres szalmává lesz, melyen már csak kevesen képesek rágódni s minden reakció dacára, le van győzve. Így történt az, hogy a százraz betegségben szenvedő orthodoxiát a szyncretizmus váltá föl, míg végre 1788-tól a jénai egyetem a szabad tudományos theologia erős várává lőn. Ekkor kezdett e kedves kis város a német intelligencia metropolisává lenni.

Uttörő és hatalmas léptekkel kezdett haladni a nagy Frigyes-Ag. és még nagyobb költő király vezetése alatt az igazság tiszta forrása felé. E korszak jelesebbjei — mint tanárok — voltak: Griesbach, Döderleĳin, Eichorn, Reinhold, Paulus, Fichte, Schelling, Hegel, Fries ifj. Reinhold-Klein, Baumgarten Crussius; a közelebbi időben a két orientalista Stickel G. és Frank G.

Doedes, Oratio, de libert. cum Ecclesiae, tum Theol. strenue vindicanda. 1865.

Hogy az ó luth part Németországon minő krypto-katholizáló és puseyitikus excentricitásokra jutott a legutóbbi években, lásd Herzog, R. E. VII. 594. lapon. A fennevezett kóros kinövéseket, azok gyógyszerét és kezelését illetőleg különösen J. P. Lange Christl. Dogm. III; és van Oosterzee, száz aforizma, „harc és kibékülés“ cím alatt, és Herzog R. E.-ban Haeresie, Sekten sat. ide vonatkozó cikkeket.

amaz nyelvészeti, emez theologiai szempontból, kik, mint exegeták szorosan a nyelvtani-történelmi irányhoz ragaszkodtak, szabad kritikával boncolván a csodákat és profeciákat. Hase K. Auguszt az első élő történész, kinek történelmét tanulják az erdélyi ref. theologusok Farkas F. pesti theol. tanár fordítása szerint; Hase eléggé ismeretes szabadelvű kutató irányáról, melynek a szeretet és subjektív hit nála mindig határt tud szabni, ki 50 éves jubileumát folyó év junius elején tartá meg, s ekkor kapta e „doctor utriusque juris“ címet; e semesterben egyház történelmének első felét adta elő. Kitűnő egyén volt még a jeles szónok és jelenleg Gothában levő „Hofprediger“ Schwarz J. K. E. Nevezetes két írás magyarázó: Grimm Carol. Lud. Wil. és Hilgenfeld Adolf, amaz az ó testamentomi apokriphusok érdem-teljes kommentatora, a szelid racionálizmus hive, emez a nagy tübingainak a szabad kritikában méltó hive; anynyiban mégis ellenzője — s ez csak erkölcsi bátorságáról tanuskodik, — hogy míg Baurnak a 4-ik eváng. szolgál alapul, addig Hilgenfeld az 1-sőből indul ki, s innen igyekszik kimutatni a többinek fejlődését. Grimm e semesterben Máthé, Márk és Lukács evangéliomait magyarázta, s ezen kívül szymbolika theologiát adott elő. Hilgenfeld pedig az apostoli leveleket és biblika theologiát. Pleiderer O. előadta e szemeszterben a praktika theol. elveit. Lipsius A. R., kit a bécsi egyetemről hívtak meg, előadta Pál korinthus-beliekhez küldött leveleit, s theol. enkyklopaediát. Eberhard-Schrader ó. test. bevezetést adott elő e szemeszterben.

A mi a philosophiai tanszéket illeti, itt volt 1872-ig Fischer Kunó, a szabad hegelianizmus első szabad hőse, a dialektika nagy mestere, jelenleg heidelbergi tanár. Igen jeles egyén Fortlage K. e „véghetetlen sok oldalú, képzelet dus, platói lelkesültségű, finom érzésű férfiú,“ ki saját utjain halad, s magasabb egységbe kívánja hozni Kant kritikizmusát Fichte subjektivizmusát, Herbart realizmusát, Beneke psykholozizmusát. És a klasszica philosophia méjj értésével azon jelességet köti össze, hogy — a mi mai korban sokat jelent — egy philosophiai disciplinát: a psykholozizmat egy lépéssel tovább vitte, egészen önálló systemát állítván föl benne. E szemeszterben előadta a philosophusok rendszereit Kanton innen „Genetische Geschichte der Philosophie seit Kant“ című könyve szerint; ezen kívül tanított psykholozizmat és antropologiat „System der Psychologie als empirischer Wissenschaft aus der Beobachtung des inneren Sinn“-című könyve szerint. Még van egy nevezetes tanár, ki mint Becher nagy történelmének kiadója, a tudományos világ elismerését, világos és szabatos előadása által pedig tanítványai szeretetét érdemelte ki; e férfiú Schmidt Adolf a történelem jénai rendes tanára. E szemeszterben a görögök történetét adta elő igen érdekesen és találóan karakterizálván a fő szerepvivőket. Még csak annyit, hogy van a jénai egyetemen ez idő szerint 6 rendes theol. tanár és egy privát-docens.

Benkő Lajos.

(Vége következik.)

K Ü L Ö N F É L É K.

= A nagy-enyedi és kolozsvári ev. ref. főtanodánál e folyó tanév megkezdése szeptember 1-ről a nevezett

városok területén és vidékén elterjedt cholera miatt elhalasztatik. Az egyházkerületi állandó igazgató-tanácsnak, 1873, aug. 21-én tartott üléséből. Nagy Péter, elnök. Bodor Antal, h. titkár.

= **Értesítés.** A m.-vásárhelyi ev. ref. főiskola növendékei ezennel értesítetnek: hogy a városon és különösen vidékén még mindig uralkodó cholera-járvány miatt, az iskolai év szeptember 5-én történni szokott megnyitása, bizonytalan időre elnapoltatik; mikor történendő megnyitásáról, mely a járvány megszűnésétől függ, az érdekeltek hasonló úton értesítettni fognak. Az előljároság

= **Előljárosági határozatból** és megbizásból, ezennel tudomásukra hozom az érdekelt tisztelt szülőknak, gyámoknak, s tanodánk minden növendékeinek, hogy az uralgó cholera járvány miatt zilahi ev. ref. főtanodánkban a tanévnek folyó évi szeptember 1-ső napján kellett megkezdése, későbbre halasztatik. A közegészségi állapotok jobbra fordultáva, a tanodai év megkezdésének határideje, részint közigazgatási közegek útján, részint hírlapilag fog annak idejében közzé tétetni. Zilahon, az ev. ref. főtanoda 1873, augusztus 20-án tartott előljárosági gyűlése határozatából. **Bacó Gábor**, jegyző-tanár.

= **Az udvarhelyi főtanoda megnyitása**, mely rendszeren szeptember 1-én szokott megtörténni, a cholera-járvány miatt, további értesítésig elnapoltatik. Sz.-Udvarhely, aug. 27-én, 1873. **Korondi Mózes**, igazgató.

= **A folyó évi szeptember 1-ső napjára Nagy-Enyedre** hirdett papi szigorlat hasonlólag elnapoltatik. **Nagy Péter**, erd. ev. ref. püspök.

= **(Halálozás.) Kézdi-vásárhelyi ügyvéd Nagy Mózes** és neje **Jancsó Mária**, a maguk és gyermekeik nevében, a legméjebb fájdalommal tudatják, hogy szeretett fiok **Nagy Béla** tanár, aug. 15-én idült tüdőbajban meghalt. A még 27-évet be nem töltött ifju, nem csak rövid élte minden percét, hanem a szó legkomolyabb értelmében — szép reményekre jogosító — életét is, a tudományoknak szentelvé, mert azok szomjuhozásának esék áldozatul. Kitarító szorgalommal végzett tanulói pályája után, 2 évet külföldi s 1 évet a pesti egyetemen tanulva, a zilahi ev. ref. főtanoda tisztelte meg azzal, hogy természet- és vegytan tanárnak hívta meg s most, midőn e megtisztelő állást már a jövő hóbán el kellett volna foglalnia, hull porba az életéhez kötött annyi szép remény. Hült tetemei folyó hó 17-én délelőtt tétettek öröknugalomra a kézdi-vásárhelyi temetőbe. Olvasóink előnyösen ismerték lapunkból e jeles készültségű, érnedetlen szorgalmu és ritka becsületességű ifju embert; kinek sirja felett mindnyájan vesztesek vagyunk, mert közéletünkben egy szép reményekre jogosító talentum hullott ki. Nyugodjék csöndesen!

KÖRÖZTETNEK.

829—1873.

Szil.-szólnoki egyházmegyénkben a sz.-sámsoni egyházközségben az orgonistasággal öszszekötött kántor-tanítói állomás.

Fizetése tisztességes lakáson kívül:

1) 100 frt. o. é. készpénzben, évnegyedi részletekben, az egyházközség pénztárából.

2) Két bogja szénát termő hely, melyet az egyháztagok lekaszálnak és behordanak, a felgyűjtésről a tanító gondoskodik.

3) Temetésekért ének-szóval 20, bucsuztatóval 40 kr.

4) Tandij: első-osztályostól 8 kr; másod-osztályostól 16 kr; harmad-osztályostól 32 kr. Ezen kívül egy csirke, vagy annak árában 20 kr.

Főmunkatárs: SZÁSZ DOMOKOS.

Pályázati határnap szeptember vége.

A folyamodványok szilágy-szólnoki esperes, t. t. **Dombi Lajos** aa.-hoz **Bogdándra** (u. p. **Hadad**) küldendők.

Kolozsvártt, augusztus 21, 1873. **Nagy Péter**, erdélyi ev. ref. püspök.

836—1873.

Szebeni egyházmegyénkben a harri másod-osztályú lelkészi állomás.

Pályázati határnap október 10.

A folyamodványok szebeni esperes t. t. **Ágoston Mózes** aa.-hoz **Balázsfalvára** küldendők.

Kolozsvártt, augusztus 21, 1873. **Nagy Péter**, erdélyi ev. ref. püspök.

838—1873.

Udvarhelyszéki egyházmegyénkben az alsó-sófalvi másod-tanítói állomás.

Fizetése:

1) 200 frt. o. é. évnegyedenkénti részletekben.

2) Három köb-öl tűzi fa.

3) Tisztességes szállás.

Teendői:

1) Az egyik nem levő iskola-kötelesek rendszeres tanítása és a felnőttek téli iskolájának vezetése a részébe jutandó mérvben.

2) A lelkész vagy a tanító akadályozása esetén, templomi szolgálat.

Pályázati határnap szeptember vége.

A folyamodványok udvarhelyszéki esperesi helyettes t. t. **Solymosi István** aa.-hoz **Bögözbe** (u. p. Sz.-Udvarhely) küldendők.

Kolozsvártt, augusztus 21, 1873. **Nagy Péter**, erdélyi ev. ref. püspök.

839—1873.

A makkfalvi székely nemzeti iskolában a másod-tanítói állomás.

Fizetése: 280 frt. o. é. készpénzben; és tisztességes lakás az iskola-házban.

Pályázati határnap szeptember vége.

A folyamodványok ez iskola főgondnokához, mlts Nagy **Sámuel** urhoz, M.-Vásárhelyre küldendők.

Kolozsvártt, augusztus 21, 1873. **Nagy Péter**, erdélyi ev. ref. püspök.

849—1873.

A brassói ref. egyházban, az ének-vezető iskola-tanítói állomás. Ezen állomással következő javadalmak és teendők vannak öszszekötve:

1) Készpénz fizetés az egyház pénztárából 250 frt. o. é. ezért köteles a tanító 10 gyermeket az iskola-tagjai közül ingyen tanítani, s a sátoros innepeken légatusi teendőket végezni.

2) Esketési-, temetési díjak és persely osztalékból évenkénti jövedelem mint egy 50 frt.

3) A 10 ingyen tanított tanulón kívül, mindenik iskolába járó gyermek fizet évenként 2 frtot; ilyen van jelenleg 50.

4) A vasárnapi iskolát gyakorolni szokott mester-inasoktól és más vasárnapi iskola-látogatóktól be szokott jöni évenként 100 frt.

5) Iskola fűtésre fát a község ad.

6) Szabad lakás.

Az öszszes jövedeleme szerint, szabad lakáson kívül, 500 frtra tehető.

Pályázati határnap szeptember vége.

A folyamodványok sepsii esperes t. t. **Csiszér Gábor** aa.-hoz **Egerpatakra** (u. p. **Nagy-Borosnyó**) küldendők.

Kolozsvártt, augusztus 25, 1873. **Nagy Péter**, erdélyi ev. ref. püspök

Felölös szerkesztő és kiadó: SZÁSZ GERŐ.